

ELS REMENCES

Biblioteca de LA CRÓNICA

Francisco Montsalvatje y Fossas

ELS REMENCES

Palafrugell, 1908

D' aquest llibre se n' han tirat
40 exemplars am paper *couché*.

MOLTS escriptors, sense estudiar a fons l'època en que tingué lloc la guerra social dels remences guiats solzament per un patriotisme exagerat y un gran amor envers les institucions directores de la política y govern de la Nació Catalana, no s'han cansat de dirigir tota mena de càrrecs an aquella classe desheretada dels drets y les prerrogatives que tot individu aspira a assolir en el sí d'una societat cristiana y democrática, per haver fet un alçament contra la Generalitat catalana, posant-se al costat del rei D. Joan II; càrrecs desfonamentats, puig els remences, avans de llençarse a la revolta, havien agotat, per mediació de llurs síndics, tots els medis amistosos pera arribar a un acord am llurs senyors, havent sigut infructuoses totes les llurs gestions a fi de durlos a disposicions conciliatories, y, en cambi, tenien proves inequívokes de l'interés que s'havien pres llurs reis, desde Joan I, pera poder obte-

nir l'abolició dels mals usos que sobre d'ells pesaven.

Què té d'estrany, doncs, que 'ls remences se possessin baix l'ampar del poder reial y el protegissin, ja qu'ell els oferia llur redemció?

Nosaltres, tot examinant els documents que formen la *Colección Diplomática* que anèm publicant, a mesura qu'hem anat investigant pera formarnos un judici serè de les causes que motivaren la sublevació general dels remences de nostre comarca, ens hem convençut de la justícia de llur plet.

Avans de ressenyar l'alçament dels remences y les causes que 'l produïren, tractarem de l'origen y condició dels *pagesos de remença* y de les servituds que venien obligats a prestar, y ho farem somerament perquè ja s'en han ocupat am gran copia de datos, escriptors distingits (1) y especialment el nostre il·lustrat amic don Eduard de Hinojosa, que en son discurs de recepció en la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona ha sintetisat, aportant-hi nous datos, l'origen y condició de l'esmentada classe.

« Es una veritat inconcusa, diu, qu'ha posada de

(1) Les obres més importants que tracten de la matèria son: *Cataluña vindicada*, Cutchet; *El Feudalismo y la servidumbre de la gleba en Cataluña*, Coroleu; *Historia del Ampurdán*, Pella y Forgas; *Histoire de la condition des classes rurales en Roussillon au moyen âge*, Brutaills; *El problema de la significación y el origen de los seis malos usos en Cataluña*, (trad. del rus) Piskorski; *El desenvolvimiento económico de Europa hasta los comienzos del capitalismo*, (trad. del rus) Kovalewsky; *La pagesia de remensa en Cataluña*, Hinojosa; *Els pagesos de remensa*, Narcís Pagès y Prats.

relleu principalment Fustel de Coulanges, que el estat social de l'Edat Mitja es influeix en molt pel del món romà, y que alguns dels gèrmens del regiment feudal, plenament desenrotllat en ella, apareixen ja, com a resultats de les circumstancies econòmiques, en els darrers temps de l'Imperi.

« Una de les institucions més característiques de aquest regiment es la limitació de la llibertat personal designada amb el nom, que ja es tradicional, de *servitut de la glèba*, resultat d'una lenta evolució els començos de la qual daten del període romà. La adscripció forçosa del terraçà al predi que conreua deu son origen al concurs de tres factors: el predomini de l'agricultura respecte de l'indústria y del comerç com a forma de producció, l'escassetat de braços pera les feines agrícoles y l'afany natural del propietari, y de vegades també de l'Estat, com a representant dels interessos del propietari, en fixar al masover sobre la terra pera assegurar sos rendiments. En tota societat on s'han ajuntat aquets factors, ha sorgit espontaniament, sots l'una o l'altra forma, la servitut de la glèba. Ells engendraren el colonat romà; an ells degué aquesta institució la seva persistència en els regnes germànics fundats sobre 'ls restes de l'Imperi, y ells expliquen que's conservés y agafés, per dirho aixís, nova vida en els Estats europeus de l'Edat Mitja, sense cap excepció.

« No es tampoc peculiar dels romans, però molt generalisada entre ells, anc que am diversos caràcters, en els primers segles de llur historia y a les acaballes de l'Imperi, la relació de dependència entre ho-

mes lliures, designada amb els noms de clientela, patrocini, bucelariat, institució qu' ha sorgit en totes les societats en que la feblesa del poder públic lo ha fet impotent pera garantir les persones y propietats dels súbdits. La trovèm a l'Espanya y a la Galia primitives, a Roma y a Germania, a l'Espanya visigoda y a la Galia franca. Per la seva virtut veïem als poderosos, als grans propietaris, rodejats de munio d' homes qui 's posen baix llur protecció, obligantse, en cambi, a serveis y prestacions de diversa classe.

« A mon entendre, la *pagesia de remença* sorgeix de la combinació del colonat romá, vincle de l'home am la terra, y de la recomenació personal existent entre els visigots y els francs, vincle de fidelitat y auxili mútuu entre homes de lliure condició.

« A l'individu perteneixent an aquesta classe social se'l designava tècnicament amb el nom d' *homo de redemptione* o de *redimentia*, qu'expressava l'impossibilitat legal d'abandonar el predi al qual estava adscrit, sense redimirse del domini del senyor. De la paraula llatina *redimentia*, procedeix la catalana remença empleiada ordinariament pera denotar aquesta condició. Junt amb els calificatius de *redemptione* o de *redimentia*, y més sovint sense ells, se'l denominava *homo proprius solidus et affocatus*, indicant amb els calificatius de *proprius et solidus* la qualitat de vassall de l'home de remença respecte del senyor, y amb el d' *affocatus* l'obligació de viure en el predi. Cal remarcar, no obstant, que la denominació d' *homo proprius solidus et affocatus* hi ha ocasions que s'aplica

als arrendataris lliures, que, anc que s' haguessin obligat per contracte a residir habitualment en el predi, podien abandonar-lo sempre que volguessin, tornant-lo al senyor. Els apelatius de *proprius et solidus* son més equívocs sense l'aditament d' *affocatus*, que lo mateix s'apliquen de vegades a l'home de remença qu'al simple patrocinat qui fruit de la plenitut de la llibertat y sense cap vincle que'l lligués a la terra, se posava baix la protecció d'altre. D'això vé que, en algunes ocasions, sigui impossible discernir si'ls individus anomenats d'aquesta manera, sense altre aditament que precisi més llur condició, son masovers lliures o homes de remença.

« No es pas dubtós que'l nucleu primitiu dels pagesos subjectats a la glèba en l'antiga Catalunya, porta son origen dels servos adscrits y dels lliberts y colons del període visigòtic ». (1).

Els pagesos de remença a Catalunya, ja en temps del rei D. Joan I, se troven solzament en els territoris que no foren ocupats pels alarbs o que foren primerament reconquerits, anomenats de la *Vella Catalunya*, que comprenien tota la diòcesis de Girona y part de les de Barcelona, Vic y Elna (Rosselló) essent el nucli principal el territori qu'ocupava l'antic comtat de Besalú.

En la nostre comarca, desde'l sigle IX ja s'esmenta en els documents l'enagenació de terres juntament amb els homes qui les conreuaven amb el

(1) *La pagesia de remensa en Cataluña*. Eduardo de Hinojosa.

calificatiu de *pertinentes*, això es, que 's considerava an ells formant part del predi, y se consignava que se trasmetien *cum hominibus et feminis, censibus et usaticis, agrariis et terrameritis, omicidis et effusione sanguinis, latrocinis et omnibus aliis placitis atque justiciis et eis omnibus que spectant ad potestatem* (1); y no 's circumscrivia pas an ells sols, sino qu' era extensiu a tota la familia, com ens ho prova la donació feta per Guillèm Ademar a Sta. Maria de Finestres, que la feu amb els homes qu' habitaven el mas, (2) anomenats Bernat, sogre y gendre, am tota la llur familia, *et homines qui ibi morantur scilicet Bernardus et Bernardus, socrer et gener, cum omni illorum familia.* (3).

A la diòcesis de Girona hi havia la *costúm* de que 'l fill d' aquell qu' era home propi y *sòlid*, anc que fos nascut del matrimoni de dòna ingenua, seguís la condició del pare; però, si era fill espuri o natural, seguía la condició de la mare. La dòna *propia*, en aquesta comarca, tenia de romandre en el mas, amb el seu marit y la seva fillada, o redimirse, y del mateix modo l' home *propi* tenia de cuidar a sa muller, podent esser trets del feude si no cumplien aquet

(1) *Colección Diplomática del Condado de Besalú*, tom. I, pàg. 209.

(2) *Mas* o *masia* era lo que tècnicament se designa amb el nom de predi rústec, y segons els juriconsults catalans devia esser capaç pera dar ocupació a una junta de bous de llaurar. *Borda* era una part del *mas* separada d' ell y equivalent a la meitat. Al que 's trojava en possessió d' ella se l' anomenava *jove*. La *pernada* era la quarta part del *mas*.

(3) *Col. diplomática del C. de Besalú*, tom. I, pàgina 227.

requisit (1). La filla única, encara que fos donzella de home propi rústec y de mas o borda d'algún senyor y de la gleba del mateix mas, no podia redimirse. Y si 's redimia, la tal redemció, en dany de l'Iglesia, no valia y se considerava nula; de manera que, malgrat la redemció, la filla única estava obligada a reconeixre, amb escriptura pública, al senyor eclesiàstic del mas, com a son senyor temporal o natural.

Además dels senyors adscrits al terçoç, n'hi havia qu'entraven a la remença pel matrimoni y altres per contracte, y de vegades homes lliures enagenaven la seva persona y sos béns a iglesies y monastirs per via d'oblació.

A l'acte d'entrar a la remença, tenien de prestar homenatge de fidelitat al senyor. Segons les *Costums*, recopilades per Pere Albert, canonge de Barcelona, «l'homenatge es de dugues menes, això es, sòlid y no sòlid; el primer casi significa llealtat y fidelitat al senyor, de manera que 'l que 'l promet no exceptua a ningú, encara que, malgrat no s'expressi, se entén exceptuant el que té la jurisdicció general, contra 'l qual no està obligat a ajudar al seu senyor. Per lo que 's manifesta evidentment que cap pod prestar homenatge sòlid a dos, perquè cap pod prestar una fidelitat tan absoluta a dos que no s'hi entengui exceptuat cap, sino aquell qui té la general jurisdicció. L'homenatge no sòlid es el que's presta exceptuant a qualcun, com quan se diu: *te faig homenatge am reserva de que me retinc la llibertat de consti-*

(1) *Const. de Catalunya*, tit. 30, lib. I V, vol. I.

tuirme un altre senyor contra 'l qual no vull estar obligat a ajudar-te; o si s' exceptúa alguna persona, qu' es lo mateix, que diguessim, te faig homenatge am l' excepció de que no vull ajudar-te contra N., persona noble ». (1)

El remença prestava 'l jurament d' homenatge y fidelitat agenollantse davant del senyor, y aquèt tenia entre ses mans les d' aquèll, y en cabat el besava en senyal de que també li seria fidel, car un y altre's devien guardar la mateixa fidelitat; de manera que 'l senyor estava obligat a ajudar al vassall y a guardarlo de sos enemics y a defensarlo tot lo que pogués en dret. Aquest era l' homenatge *ore et manibus commendatum*. (2) Generalment la forma del jurament era idèntica, ja's tractés d' homes o de dònès; però si 'l senyor pertanyia a l' estat eclesiàstic, les dònès solien suprimir el petó a la boca, y devegades el besaven al muscle. Les dames acostumaven a rebre l' homenatge per medi d' apoderat. (3)

Havent exposat sumariament l' origen y modos de constituir la remença, a veure quina era la condició jurídica de l' individu pertanyent an aquesta classe. « El pagès de remença estava lligat al preu que conreuava, amb un vincle tan estret que no li era lícit abandonar-lo sense consentiment del senyor, el qual, o li concedia gratuïtament la llibertat, que n' he vist pocs exemples, o li otorgava mitjansant un preu de rescat. Era conseqüència de la

(1) Costúm 53.ª, de P. Albert.

(2) Hinojosa, *La pagesia de remensa en Catalunya*, pàgina 1.

(3) *De statu hominum et mulierum rusticorum*.

obligació del pagès a viure en el predi, el dret del senyor a reivindicarlo quan l'abandonava. A comptar del 1200, les Corts dictaren varies disposicions sancionant aquesta obligació del pagès, mentres no fos redimit pel senyor. Es notable, en aquet concepte, la Constitució de Pere II a les Corts de 1283, establint que 'ls homes de remença que haguesin traslladat el seu domicili a llocs de realeng, tornessin als predis d'on procedien, a no ser que probessin que la seva llibertat hagués prescrit mitjansant la residència en altre lloc, sense contradicció del senyor, durant un any, un més y un dia, prescripció reiterada per Alfons II a les Corts de Monçò de 1289, y per Jaume II a les de Barcelona de 1291 y a les de Girona de 1321.

« Fòra la limitació de la llibertat personal de l'home de remença, per l'obligació de residir a perpetuitat en el predi del senyor (y de la qual se derivava la facultat d'aquè d'enagenarlo junt amb el predi) gaudia de la plenitud de la capacitat civil. Ses relacions de familia no 's diferenciaven pas de les del home lliure. Igual qu'aquè, podia contraure matrimoni sense necessitar autorisació del senyor, y posseïa l'autoritat sobre la dòna y la potestat sobre dels fills. Era considerat com duenyo útil y propietari de la terra que conreuava, (*heres et proprietarius* ó *heres et dominus utilis*, ja que'l senyor era'l *dominus directus*) la trasmetia a sos descendents y aduc la hipotecava, pera assegurar el dòt de la dòna, amb el consentiment del senyor. No era licit al senyor expulsarlo de la terra. Podia posseir en plena propie-

tat bens mobles, semovients y immobles y era due-nyo de contractar, sense que en aquet punt tingués cap limitació. En quant al predi que tenia del senyor, regia'l sistema de la successió individual. Els fills exclosos de l'herència en el predi s'anomenaven *inveni homines* y llur dependència del senyor era purament personal. En l'ordre politic, l'adscripció a la glèba incapacitava al pagès pera desempenyar càrregs públics, y en l'eclésiàstic, pera rebre ordres sagrades. En el penal, el senyor estava facultat pera tenirlo arbitrariament en presó. Les qüestions de *statu* se ventilaven davant dels Tribunals ordinaris ». (1).

Les prestacions a que venien obligats els remences eren iguals a les dels homes lliures, agravades am les cargues y prestacions qu'eren peculiars an aquèlls y que s'esmenten en la sentència arbitral de Ferràn el Catòlic, conegudes per els *mals usos*. Aquets eren sis, en sentit extricte, o sigui: *remença personal, intestia, xorquia, cugucia, arcia y firma de spoli forçada*, lo qual no impideix pas que, generalment parlant, fossin moltes més les cargues y prestacions dignes d'aquesta denominació y abolides per la mateixa sentència, com veurèm més endavant. En els primers temps els mals usos s'extenien als vassalls de tota condició, lo mateix dels camps que de les ciutats; però anaren desapareixent d'aquestes per exencions procedents dels reis o bé dels senyors eclésiàstics y seculars. L'any 1263, l'abad de Banyoles,

(1) Hinojosa.—*La pagesia de remensa en Catalunya*.

Guillèm, va firmar la redempció dels mals usos d'*intestia*, *exorquia* y *cugucia* a sos vassalls; l'any 1300, el baró Pons de Santa Pau va fer franquicia dels d'*exorquia*, *intestia* y *cugucia* als qu' anessin a poblar l' esmentada vila y la elegissin com a punt de residencia; y l'any 1335, l'abad del monastir de Santa Maria d'Amer, Fra Ferrer, de conformitat amb el seu capítol, va declarar als habitants d'Amer qu' estaven baix la seva jurisdicció, *franquís, liberis, et immunes a redempcionibus personarum et intestiis et etiam exorquiis*, pera que amb aquestes franquicies y concessions augmentés la seva població. La remença, dones, am les concessions de llibertats y immunitats concedides pels nostres comtes - reis a les poblacions, pera abatre'l domini feudal, (l'exemple dels quals, com hem vist, va ser seguit pels senyors eclesiàstics y seculars, en els segles XIV y XV) no més va quedar circumscribida als districtes rurals; d'aquí ve que's considerés l'exenció dels mals usos com un signe caracteristic dels ciutadans en oposició als pagesos. L'odi de classes tenia de germinar y esclatar, com va esclatar sorollosament a mitjans del segle XV.

Del primer mal us, *remença personal*, ja 'ns en hem ocupat prenent com a guia l'estudi citat tantes vegades del nostre erudit amic D. Eduard de Hinojosa. El segón, conegut amb el nom d'*intestia*, consistia en la terça part dels béns mobles semovients del pagès intestat, que 'ls percibia 'l senyor si sobrevivia un dels cónyugues y quedaven fills del matrimoni, y si no deixaven fills en percibia la meitat. Ademés, fou costum gairebé general a la diòcesis de Girona,

que si l'*home jove* (aixís s'anomenava al pagès que no tenia *mas*) moria intestat y sense fills, l'herència se dividia en tres parts: una pel senyor; un' altre subdividida en tres porcions, que'n corresponia una als clergues pera que resessin per l'ànima y la segona als parents, distribuintse la terça entre 'ls pobres; y la terça part l'heretaven els parents.

L'*exorquia* o *xorquia* era un nom derivat de *exorchus*, estèril, y se tenia per tal an aquell qu' essent casat moria sense deixar fills, y això de tant rigurosa manera que, aduc quan el rústec moria en acció, lluint al costat del senyor, aquèt tenia'l dret d' *exorquia*, lo mateix que si'l vassall hagues mor de mort natural. Però no succeia aixís si deixava un pòstum que nasqués viu, per aquell principi de dret de que al pòstum se'l considera nascut quan se tracta de la seva utilitat. Aquet dret consistia en heretar el senyor la terça part dels béns del difunt, (1) y segons l'Hinojosa, equivalia a la part corresponent al fill de l'herència del pare en concepte de llegítima, que fou diversa segons els temps y territoris. També se fa esment d'aquet mal us en les *Costumbres de la Diòcesis de Gerona*, que diuen: «...s'observa aixís mateix en la diòcesis de Girona, que si la dòna *propia* tingués fills d'algú — que no fos el seu marit — *no estrany* (al territori feudal) el senyor no pod exigir qu' aqueixos fills illegítims li satisfacin el dret de *xorquia* perquè va morir sense prole llegítima. No pod anomenarse

(1) Coroleu. *El Feudalismo y la servidumbre de la gleba en Cataluña*.

xorc al qui va morir deixant un fill espuri o pòstum o un nét engendrat pel seu fill. Emprò, si tingués un fill, més al temps de morir no li'n quedés cap, allavors se'l considera *xorc*; més si's tractés d'un pupil que no tingué ni pogué tenir fills, per haver mort estant encara baix tutela, no podrà anomenàrsel *xorc* ni estèril, puig per impediment d'edat no fou hàbil pera la generació. El *xorc* o estèril es propiament aquell qui, anc que hàbil per la seva edat, no ho es per algún altre impediment, y ja 's veu lo que difereixen entre sí aquets dos casos. *Xorquia* val tant com esterilitat o infeconditat... com a vici oposat a la general costúm de la naturalesa. Aixís, al pupil, naturalment inhàbil pera la procreació, no pod anomenàrsel estèril. La paraula *xorc* pressuposa la pubertat y s'erren els qui ho obliden, com s'erraria 'l qui califiqués d'estèril una vinya perquè no produís fruits en el primer any de la seva plantació ». (1).

La *cugucia* era 'l dret que tenia 'l senyor de quedar-se amb els béns dels adúlter. Si l'adulteri s'hagués comès no volentho 'ls marits, aquets y llurs senyors tenien igual porció en la part corresponent a les dones adúlteres; si era amb el consentiment del marit, el senyor s'adjudicava la totalitat dels béns; y si's devia a coacció del marit sobre la muller, aquesta conservava 'ls seus propis béns y l'esponsalici y tenia dret a divorciarse.

El mal us d'*arcia* alguns escriptors varen creure qu'era 'l dret que tenia 'l senyor de fer criar els seus

(1) *Costumbres de Gerona*. Rúbrica XXVII. C. 5 y 6.

fills per les esposes dels seus vassalls de remença. No la tenia pas aquesta significació. *Arcia* o *arcina*, com se llegeix en alguns documents, era 'l dret en virtut del que'l senyor podia exigir una part, la quantia de la qual variava segons les comarques, dels béns del vassall, com a pena de la negligència d'aquêt si's cremava 'l predi on residia. (1) Du Cange també esmenta un dret feudal anomenat *arsina*, pel qual els senyors, en alguns indrets, entenien de les causes que s'instruïen am motiu de l'incendi de les cases de camp qu'habitaven llurs vassalls (2). Solsona, en el seu *Stylus capibreviandi*, es del mateix parer, puig diu que s'anomenava dret d'*arcia* al que tenia el senyor d'apoderarse de certa part dels béns de l'home propi, quan se cremava 'l mas, com a càstic del seu descuit.

La *firma de spoli forçada*, segons les *Costumbres de la Diócesis de Gerona*, era 'l dret que'l senyor percibia del vassall de remença autorisant al pagès pera hipotecar, al casar-se, a seguretad del dot de la dòna, totes o part de les terres que d'ell tenia. D'aquesta obligació imposada al vassall de remença, procedeix el qualificatiu de *forçada* que's don en alguns documents.

No fa pas referencia, doncs, an aquet mal us, com pretenen alguns escriptors, aquell irritant y deshonest abús a que's refereix *Ferrán el Catòlic* en la seva cèlebre sentència arbitral de l'any 1486, que diu:

(1) Hinojosa. Obra citada.

(2) Du Cange. *Glossarium ad scriptores mediæ et infimæ latinitatis. Vox Arsina.*

« Ni tampoco pueden la primera noche que el labrador se casa dormir con la novia, ó en señal de dominio la noche de las bodas después que la mujer esté acostada pasar sobre dicha mujer ». Aquest mal us, per més que consta també en les bases de la concòrdia entre senyors y remences de l'any 1462, que no tingué efecte, però que serví de base pera la sentència arbitral esmentada, no va estar mai en vigor a Catalunya, segons propia declaració dels senyors en les mentades bases, corroborada pels documents de l'època.

Ademés dels mals usos qu'hem dit, els remences estaven obligats a una infinitat de serveis que si l'un era gravós l'altre ho era més, per no dir intolerables, causa de llur malestar que tingué per epílec una lluita sagnanta y desesperada. Els almenats murs de la fortalesa senyorial cubrien am llur ombra al camperol, però a llur ombra no creixia pas la llibertat. El rústec no podia pèrdrels de vista, car estava adherit al predi que conreuava am la seva suor y que no podia abandonar si no's redimí. (1)

Va tenir raó en Coroleu al dir que 'l plebeu del camp tenia la llibertat d' elegir un amo per ell y pe-

(1) L'import de la redempció va variar segons els temps y les circumstancies y per les exigencies dels senyors. Les *Costums de Girona* consignen que'l preu ordinari de la redempció consistia en dos sous y vuit diners. El dels *inveni homines* era la terça part de llurs béns mobles. A fi de que'l senyor no pogués dilatar la redempció de les donzelles per causa del matrimoni, se va establir que fossin considerades lliures desde'l moment en que dipositessin el preu damunt l'altar de l'església parroquial davant de testimonis.

ra 'ls seus descendents, es a dir, pera tot, menys pera romandre lliure.

Els homes més sabis y més ilustres de l' època ja varen dòldres de la sort dels remences. Ausias Marc, en el séu *Cant IV d' amor* ja 'ls anomena esclaus; el cronista Boades, en el seu *Libre dels feyts d' armes de Catalunya*, anomena als mals usos càrregues iniquës que tenen de sufrir *los pagesos quis appellan de remença, e que nïls sen porien apellar sclaus*, y el cèlebre jurisconsult Mieres, de Girona, am la seva enèrgica paraula llensava 'ls terribles anatemes de la Sagrada Escriptura contra 'ls reis, contra les Corts, contra tots els autors de les lleis injustes qu' oprimien als pagesos de remença, amb una eloqüència comparable a la dels temps bíblics, com se veurà en el següent passatge que no podria guanyar en força si 'l traduïssim :

« Oid, pues, reyes, y entended : aprended vosotros, jueces de toda la tierra. Dad oídos vosotros que refrenais pueblos y os complacéis con muchedumbres de naciones : porque de Dios os ha sido dado el poder y del Altísimo la fuerza, el cual examinará vuestras obras y escudriñará los pensamientos : porque siendo ministros de su reino no juzgásteis derechamente, ni guardásteis la ley de la justicia, ni anduvisteis según la voluntad de Dios. Con espanto y de repente se os mostrará : por quanto juicio muy duro se hará sobre los que gobiernan. ¡ Ay de los que establecen leyes injustas y escribiendo escribieron injusticias para oprimir á los pobres en juicios y hacer violencia á la causa de los afligidos de mi

pueblo, para hacer presa de las viudas y saquear á los huérfanos! Sabed — afegia el jurisconsult — que el Rey, ni aun con todas las Cortes, no pudo ni puede hacer leyes iníquas contra la ley de Dios, y si las hicieren, no deben prevalecer; sabed que el maltratar y oprimir al rústico es contra la ley de Dios, que manda amar al prójimo y no hacerle daño, y que quitar las cosas al rústico sin justa y razonable causa es cometer hurto y rapiña, ya que *los rústicos no son siervos*, pues tienen el dominio útil del mas y el dominio pleno de sus cosas muebles (1).»

Ja hem exposat a grans trets la condició dels servos de remença. Ja es hora de entrar en l'estudi de la guerra social que tingué lloc en aquesta comarca sots el regnat de Joan II. Els reis de la confederació catalana - aragonesa, am llur sentit pràctic y preveient el torb que s'anava congriant entre 'ls homes rústecs que volien obtenir, costés lo que costés, llur redempció, havien fet esforços pera esborrar aquestes servituts; esforços que, just es confesarho, s'estrellaren, anc que am forma cancelleresca, per no esser secundats per la Diputació general catalana, cos que's composava, en sa gran majoria, de bisbes y potentats laics, possessors tots ells de grans senyoriús, que malament podien avenirse, per lo que a llurs interessos se refereix, a la abolicció de les prestacions a que estaven subjectes els remences y a llurs dréts senyorials, com tindrem ocasió de veure en el curs d'aquet trevall.

(1) Mieres. *Apparatus, collatio* undécima.

Ja desde temps remots s'era consagrada la Corona en anar abolint gradualment aqueixes prestacions, obrint a la vexada multitud el camí de la seva emancipació. Raimón, comte de Barcelona, l'any 1144 afranquí del dret de *cugucia* als habitants de les parroquies de St. Pere d'Ossor y altres pobles, y l'any 1149 va eximir de igual tribut y del d'*exorquia* als habitants del territori de Lleida, y el rei Don Jaume I l'any 1257 va absoldre de la prestació dels mals usos d'*intestia*, *cugucia* y *exorquia* als veïns de la real vila de Figueres; y altres reis concediren igualment franquicies y llibertats a Olot, Banyoles y altres pobles pera sustreurels al domini feudal; puig ja hem vist en la nostra *Geografia Històrica del Condado de Besalú* que'ls reis gairebé no tenien autoritat en la major part del Comtat, perquè 'ls atributs de la potestat real se trovaven distribuïts entre una multitud de grans y petits senyors pertanyents als braços militar y eclesiàstic.

El rei Don Joan I ja feu gestions prop de la santedat de Climent VII, manant al seu enviat a la Cort pontificia, En Pere de Berga, unes instruccions datades a Monçó el 13 de novembre de l'any 1388, pera que recabés del Sant Pare que'ls remences subjectes als senyors eclesiàstics que hi havia en el seu regne, fossin eximits de pagar els mals usos d'*intestia*, *exorquia* y *cugucia*; passos que tornà a fer més tart, l'any 1395, davant del seu parent el pontífex Benedicte XIII, trametent unes instruccions als embaixadors pera que li fessin present que en el seu regne hi havia de quinze a vint mil llars o masies d'homes de re-

mença; que si'ls redimía de prestar els mals usos de *cugucia, exorquia, intestia, arcia y remença*, d'acort amb ells, se donarien dos florins per llar, convertits en renda anyal y en profit dels senyors eclesiàstics, y altres dos al senyor Rei. Aquet dato 'ns demostra ben clarament que 'ls remences ja havien fet actives gestions prop dels graons del trono pera recabar llur emancipació, desde 'l moment qu'oferien determinada soma pera assolir llur llibertat. Però lo que més enalteix a dit rei, pels seus cuidados en favor dels servos de remença, es l'ordre donada al Bayle general pera que cerqués en el seu arxiu els documents qu'acreditessin que les servituts a que estaven subjectes els servos del terroç en la *vella Catalunya, ja havien passat*.

Per més qu'aquestes gestions no donessin els resultats apetescuts, no per això 'ls nostres reis desistiren de llur propòsit. Més tart, la reina Donya Maria, muller y lloc-tinent d'En Martí l' *Humá*, va dirigir també al seu germá, el papa Benedicte XIII, una sentidíssima carta sobre 'l mateix objecte, am data del 10 d' octubre de l' any 1402, implorant la seva augusta autoritat pera *extirpar totalmente aquellas abominables, pestíferas, reprobadas y execrables servidumbres, en bien de la Nación catalana y para librarla de ignominiosos oprobios*.

En les instruccions donades a Jaume Ferrer, portador de la lletra al Sant Pare, la reina Donya Maria es mostrava encara més enèrgica. Li deia que, després de la deguda reverencia y d' entregada la lletra, li fes avinent qu' estava fermament decidida en el

seu propòsit de commutació dels mals usos, per ser una obra de pietat (a l' ensemps que no mermarien, ans al contrari, augmentarien les rendes eclesiàstiques) car moltes vegades l' exacció d'aquelles males servituts havia donat lloc a *nafres, morts, bandos e altres grans mals*. Demana que siguin commutatats *aquets mals, injusts e innomeniosos usos contra Deu e justícia, e en perill de l' ànima dels possidents*, per rendes que gravessin les finques dels servos ; y acaba dient que, havent consultat el cas am mestres en teologia, ho feia en descàrreg de la seva consciencia per haver trovat *per justícia que tal e tant innomeniosa servitut no es leguda de cristià e molt menys es honesta*, demanant, per últim, al Sant Pare que faci franc al seu poble de prestar tant ignominioses servituts.

Prou se coneix que tenia prelats que la secundaven en els seus desitjos, puig dos dies més tart escrivia una carta als abads de Sant Joan de la Penya y de Sant Esteve de Banyoles, donantelshi les gracies per llurs gestions amb el Sant Pare pera l' abolició dels mals usos a que estaven subjectes molts pagesos del Primpicipat.

Dels documents qu'hem esmentats se desprèn d'un modo evident que 'ls remences s'anaven organitzant, agafant més gran braó al veure l'actitut resolta del poder reial pera recabar llur emancipació, auxiliats per la majoria dels prelats de l'ordre benedictina, que ja 'ls l'havien concedida en les poblacions que com Olot, Besalú, Camprodón, Banyoles y Amer ells n'eren senyors jurisdiccionals, anc que diguin lo contrari alguns historiadres. Que en algunes

localitats ja hi havia hagut avalots de consideració, també ho dona a comprendre ben clarament la reina Donya Maria en les instruccions donades al seu embaixador amb el pontífex Benedicte XIII.

La lluita social, doncs, ja s'era entaulada entre senyors y remences; havien passat aquells temps en que 'l servo del terroç parlava amb el seu senyor humiliada la testa y am la vista baixa; ara ja 's presentava davant d'ell com a home que té consciencia de la seva dignitat personal.

Aquella revolució social s'anava extenent. El rei Alfons IV ja l'havia anomenada antiquíssima al dictar, am data del primer de juliol de 1448, un rescripte pera que 'ls remences poguessin aplegarse de cinquanta en cinquanta amb assistencia d'un oficial reial, y sense aquet si no passaven de dèu els aplegats, a l'objecte de tractar de llur redempció, nomenar defensors y procuradors (1).

En vista d'aquesta concessió els remences s'aplegaren pacíficament en més de quatre cents pobles y veinats dependents del bisbat de Girona, pujant a qualcuns milers el nombre de remences que en aquells actes se varen comprometre a contribuir a la redempció dels mals usos. Aquets aplecs començaren el dia 13 d'octubre en el bisbat de Girona y termenaren el 13 de febrer en el d'Elna (Rosselló); y la convocatoria en alguns punts se feu per *repicamentum cimbatorum*; en altres per repic de campanes *et sonum cornu*, y també 's feu *ad sonum cornum et*

(1) Arxiu de la Corona d'Aragó. Reg. 3148, fol 129.

de via fors. Qualcuns d'aquets aplecs tingueren lloc en els castells senyoriais, la majoria a l'aire lliure y altres en les esglésies parroquials.

El resultat d'aquets aplecs fou el nomenament de quinze síndics per aquesta diòcesis, els quals se posaren immediatament en relacions amb el rei y la reina, y ja trovaren el terreny força adobat pels trevalls que s'havien fet amb anterioritat a llur elecció, puig en carta dirigida per quatre d'ells, desde Vilafranca del Penadés, y am data del 2 de juny de l'esmentat any de 1448, al notari de Girona, En Miquel Umbert, ja quedava arreglat en principi, entre ells y la reina Donya Maria, l'assumpte de la redempció, baix pacte de que totes les universitats plegades havien de donar al rei Don Alfons la quantitat de seixanta quatre mil florins, y am l'avertencia de que no devia practicarse cap gestió ni ferse cap pas sense consultarho avans a la reina, a fi de que l'afer portés bona direcció y tingués un feliç èxit, puig de lo contrari, això donaria lloc, deien, a *promoure a sa senyoria alguna indignació contra vosaltres*. En un altra carta, datada a Olot el dia 21, se feu al mateix notari Umbert l'encàrreg de que avisés am tota urgencia als síndics que's trovaven a Girona, recomenantels-hi que 'l dia 28 sens falta fossin a Barcelona, que, de no ferho aixis, l'afer anava molt a riscs de perdre (1).

Pel contingut d'aquestes cartes se veu bé que 'ls síndics dels remences trevallaven d'una manera

(1) Chía. *Bandos y bandoleros*, tom. II. pàg. 70.

diplomàtica y reservada pera donar un cop de sorpresa als senyors feudals avans de que aquets poguessin acudir a la reina pera desbaratar llurs plans, y que, si bé aquesta vegada no pogueren lograr llur propòsit, llur causa anava guanyant en l'ànim de llurs reis.

Com que además de la redempció dels mals usos hi havia lo de la luició de les jurisdiccions que la reina Donya Maria també volia reincorporar a la Corona, pera poder concentrar el poder civil y el criminal y donar una embestida als senyors feudals, y era necessari que 'ls pagesos s'apleguessin pera tractar la manera y forma de verificar el pagament, els senyors, y entre ells el bisbe de Girona, s'alarmaren, oposantse a les esmentades juntes; més els remences acudiren a la reina Donya Maria, assolint una sentència, datada a Perpinyá el 6 de desembre del mateix any, a llur favor, en la qual se donaven ordres terminantes als oficials reials pera que complissin am tota exactitut les provisions expedides pel rei Don Alfons, amb arreglo a les quals *los hombres de remensa estaban plenamente autorizados para congregarse y tratar de l' assumpte de les luicions*, malgrat els litigis en contrari que havia promogut el bisbe de Girona, y com que, segons el context de la propia sentència, els pagesos ja s'havien desmandat en alguns punts contra llurs senyors, venia en disposar que s'obris sumaria en averiguació dels abusos y excessos que en tal concepte s'haguessin comès. Y en el seu afany d'anar mimvant l'autoritat dels senyors jurisdiccional, va dictar desde Per-

pinyà, am data del 6 de març de l'any 1449, una sentència contra 'l bisbe de Girona, declarant que 'ls homes propis d' aquet prelat no estaven obligats a prestarli homenatge de fidelitat y que no més devien prestarne a la persona del rei.

Aquesta actitud decidida dels nostres reis a favor dels remences va alarmar en gran manera a la Diputació general de Catalunya, cos que 's componia, com ja hem dit, de prelats y magnats laics, que veia am disgust el caient vertiginós qu' anava prenent l' afer en perjudici de llurs interessos y de llur representació social, y am l' intent de deturarlo, per comptes de cercar una fórmula conciliatoria en bé de tots, va dirigir un missatge a la reina, qu' es verdaderament un capítol de càrregs contra 'ls infeliços remences, que deia aixís :

« Los que se llaman comisarios ó instigadores de payeses van y discurren por las comarcas del Principado de Cataluña, abusando de su cargo con grandes vejaciones que hacen, procedimientos, estorbos y fuertes desmanes ; levantan los pueblos con sediciosos escándalos y *predican libertad de pagesos* y abolición de juramentos y homenajes. A esto se añade que dicen, divulgan y predicán que no serán tenidos ya más dichos payeses á pagar censos ni hacer otra servidumbre. Asi se procura que los payeses y obligados á prestar censos ó servidumbres, y otros que á ellos se adhieren ó hacen cómplices, son conmovidos y amotinados (*arremorats*), y en són de tumulto están y van de continuo de reunión en reunión, significando que se aperciben para alzar bandera ; ade-

más, que ellos y sus síndicos sabrán y entenderán en las Cortes del Principado, que no pagarán los tributos de la Diputación (*drets de generalitat*), porque tendrán el gobierno en sus manos, eligiendo uno, dos ó tres diputados generales dado que ellos son más que todos los otros juntos. Si alguno intenta vedárselo ó estorbárselo, este tal, dicen que descuartizarán (*metran en peces*), y que si del señor rey ó de la señora reina no alcanzan lo que piden, dicen, lo que es detestable y diabólico, que pondrán en este Principado al rey de Francia, al Delfin, á Renior (Renato de Anjou) ú otro, y si alguno de éstos aceptare, los payeses y otros se pondrán de su parte y verán quién osará impedirselo. Nuestro dinero, añaden, damos al señor rey, esperando obtener la libertad; pero si pagamos y no la obtenemos, ¡á rey traidor, vasallos traidores! (1). »

Aquets càrregs injusts que la Diputació general catalana feia als remences; aquets plans *diabòlics* y *detestables* de negar l'obediencia a llur rei y a llur reina pera entronisar en el Príncepat de Catalunya a un rei extranger, Renat d'Anjou, no'ls executaren pas, no, els infeliços remences que's tractava d'impedir llur redempció; els que feren aquesta fellonia, qu'ells anomenaren *detestable* y *diabòlica*, foren els mateixos autors del missatge, la Diputació catalana. Y aquesta mateixa Diputació catalana, qu'ara combatia tan rudament als remences, no havia de trigar gaire temps, obligada per les circumstancies y pels

(1) Pella y Forgas. *Historia del Ampurdán*, pág. 697.

seus plans, en afalagarlos am promeses y concessions que 'ls remences rebutjarien per haver aixecat la bandera d' aquells qu' havien trevallat per ells y que 'ls havien promès llur llibertat.

Malgrat lo manifestat per la Diputació general catalana a la Reina, varen confirmarse 'ls procediments pera que 's fes efectiva la quantitat oferta al rei D. Alfons pera la redempció dels mals usos; però com qu' alguns pobles de la diòcesis de Barcelona anaven atrassats en la recaudació, la reina, desitjosa d' aplanar dificultats, va establir un tipo uniforme y general pera la redempció de tres florins *per foc*, am l' ordre terminant de que en virtut d' ell els remences realisessin lo qu' estaven devent.

D' aquesta disposició en protestaren els concellers de la ciutat de Barcelona; però la reina no reculà en els seus propòsits respecte de l' abolició dels mals usos, car, am data del 21 de janer de l' any 1450, va publicar un edicte citant als senyors pera que dins el terme de trenta sis dies contestessin a la demanda interposada contra d' ells pels sindicats dels pagesos de remença.

D' aquesta citació en protestaren novament els concellers, fonamentats en que era contraria a les Constitucions de Catalunya, romanguent sospesa, am tantes contrarietats, la recaudació de l' impost, restant en peu l' exacció dels mals usos, y contribuint amb això la Diputació catalana a que s' anessin apilonant els materials pera la revolució que s' apropava, que tothom veia fora ella, aferrada en sostenir tals prestacions. Mentrestant no dormien en

llurs gestions els remences, assolint, am data del 23 de janer de l' any 1456, un ordre del rei D. Joan de Navarra, lloc - tinent y en representació del seu germà al rei D. Alfons, dirigida al Governador general de Catalunya, pera que 's fes cumplir exactament la reial provisió expedida per Don Alfons desde Castellново (Nápols), en virtut de la qual quedaven autorisats pera aplegarse a l' objecte de tractar de la redempció dels mals usos. Dos anys mes tart, y am data del 14 de janer, trovantse a Girona el mateix Don Joan, Rei de Navarra, va donar una ordre, obrant segons lletres patents expedides pel seu germà el rei Don Alfons, sospenent, a petició dels sindicis dels pagesos de remença, l' exenció dels mals usos de redempció de persones de exorquia e intestia e cogucia e de arcia e de entradés e de firma de espoli violents, fins que 'ls senyors haguessin purgat llur contumacia.

No per això els senyors se donaren per vençuts ni els remences deixaren d'acudir als graons del trono pera assolir l'objecte que perseguïen, venint a complicar la marxa politica del Primpeipat la mort del rei Don Alfons, que va ocorrer al Castell Nou de Nápols el día 27 de juny de 1458. En el testament otorgat per dit rei el dia avans de la seva mort, nomenava successor en el regne de Nápols a Don Ferrán, el seu fill primogènit bastart, y en els regnes d' Aragó, Sicilia, Valencia, Mallorca, Cerdenya y Córcega, comtats de Barcelona, Rosselló y Cerdanya, ducats d' Atenes y Neopatria y illes y terres adjacents, al seu germà Don Joan, rei de Navarra. D. Joan s'ha-

vía casat, el mes de juny de 1420, am Donya Blanca, filla gran y successora del rei Don Carles III de Navarra. En els desposoris que am motiu d'aquet matrimoni es celebraren el mes de novembre de l'any anterior a Olite, va estipularse que 'l primer fill o filla qu'en nasqués devia hereuar el regne de Navarra y totes les terres y estats que Don Joan posseís a Aragó y a Castella, de lo que advingué la funesta discordia civil que va assolar Navarra, dividida en dos bandols per les oposades pretencions dels partidaris de Don Joan y les del seu primogènit Don Carles, príncep de Viana, tant estimat dels catalans. Havent enviudat aquèll pocs anys després del naixement del primogènit, va contraure según matrimoni, el setembre de l'any 1444, am Donya Joana Enríquez, filla gran de Don Fadric, almirall de Castella. Don Joan, quan va asseures al trono de la Corona d'Aragó ja era vell, car tenia seixanta dos anys. El dia 25 de juliol del mateix any fou reconegut y jurat a Çaragoça pels estats generals d'Aragó, fent la seva solemne entrada a Barcelona el 22 de novembre.

Els remences no podien desesperançar del nou rei, puig ja hem vist qu'exercint aquet el càrreg de Lloc-tinent de Catalunya, en representació del seu difunt germà el rei Don Alfons, havia promulgat varies disposicions favorables an ells. Ocupat al començ del seu regnat amb els assumptes d'Italia, se degué ocupar poc dels remences; però dos anys més tart, am data de primer de juliol, va dirigir una ordre a les autoritats del primcipat dientleshi que'ls homes de remença se li havien queixat de que per part d'al-

guns senyors no s'observava la regia ordenació de 15 de janer de l'any 1458, dictada a Girona, manant la suspensió dels mals usos que titula: *redempciones personarum, exorquia, cugucia, intestia, arcina, intrata et sponsaliorum firma*, per quina raó, y considerant que 'ls senyors s'apoiaven en una sentència revocatoria qu' a prec d'ells el rei havia expedit, ara ell la revocava, tornant les coses a llur primitiu estat, a précs dels esmentats homes de remença, manant que 's cumplís la seva primera ordenació baix la pena de quinze mil florins d'or.

Aquesta decidida actitud del Rei, agravada pels successos polítics ocorreguts al Principatam motiu de la presó del Prímcepe de Viana, y am la seva desgraciada mort, tal volta foren la causa de que la Diputació, que fins allavors s'havia oposat tenaçment a l'abolició dels mals usos, entrés en relació amb els senyors y els remences am l'objecte de mirar si arranjava les diferencies sorgides y quedar lliure d'un estorb formidable per ella, donat cas que 'ls remences se decidissin pel rei Don Joan, lo que contrariava en gran manera els seus plans revolucionaris contra 'l rei y la seva muller Donya Joana. Aquesta idea ens la sugereix en les bases d'una concordia entre senyors y pagesos, feta l'any 1462, concordia que no 's va portar a la pràctica y que 'ns dona a conèixer admirablement les queixes y aspiracions dels remences.

« En los capítulos de esta concordia, — diu el senyor Hinojosa en la seva memoria *La pagesia de remensa en Cataluña* (1), tantes vegades citada, — con-

certados por representantes de ambas partes, con intervención de los diputados, del General de Cataluña y su Consejo y de la ciudad de Barcelona se contienen las peticiones de los payeses y las respuestas dadas por los señores.

> Por ellas se ve que, aparte de los malos usos privativos de los remensas, había gravámenes que les eran comunes con los otros payeses no sujetos á esta condición, lo cual explica que muchos de estos últimos hicieran causa común con los remensas en las insurrecciones que estallaron después.

> Invocando los payeses una constitución de Alfonso V, que suspendió la prestación de los malos usos mientras se ventilaban las cuestiones pendientes entre payeses y señores, piden á éstos que declaren abolida totalmente la remensa de hombres y mujeres, la intestia, la cugucia, la exorquia, el arcia y la firma de spoli, de los cuales derechos y usos — dicen — sacan muy poca utilidad los señores, y son muy humillantes y odiosos para los payeses. A esta petición contestan los señores que están dispuestos á extinguirlos. Aviénense á suprimir la intestia en el caso de que el vasallo intestado dejara hijos, nietos ú otros descendientes en la heredad, percibiendo únicamente dos sueldos por libra en otro caso. En cuan-

(1) Diu el Sr. Hinojosa que aquest interessant document el deu a l' amabilitat del Dr. D. Jaume Collell, al qui tan tenen d'agrair l' historia y les lletres de nostra volguda Catalunya y qual document es procedent de l'arxiu parroquial de Sant Vicens de Malla.

to á la exorquia, convienen en que, si el vasallo moría después de cumplidos los treinta años sin contraer matrimonio, podía el señor exigir dos sueldos por libra de los bienes muebles; mas si se hubiera casado, aunque no dejase hijos, renunciaba el señor á este derecho. Lo mismo habria de suceder si el vasallo probaba que no habia contraído matrimonio por causa de enfermedad incurable. Respecto de la cugucia, conceden que no sea exigible sino cuando el vasallo reclamase la adjudicación de los bienes de la mujer, que en este caso podría también exigir el señor dos sueldos por libra de la cuantía de dichos bienes. En orden á la firma de spoli, consienten en dejar al vasallo en libertad de pedir al señor que firmase la carta de esponsalicio, contentándose también con dos sueldos por cada libra y no siendo lícito á éste obligar al vasallo á que el documento en cuestión fuese firmado por él. Pasan porque sea abolido el arcia sin ninguna compensación, y dejan al arbitrio de los Concelleres de Barcelona y de los Diputados y Consejo del Principado de Cataluña, fijar el importe de la remensa.

» Denuncian los payeses el hecho de que, habiendo redimido muchas veces los poseedores de mansos los malos usos y todas las demás servidumbres personales, al cabrear nuevamente los mansos conforme á capbréus anticuados, los habían sometido otra vez á dichos malos usos y servidumbres y demás censos reducidos y liberados. Piden, en su consecuencia, que subsistieran aquellas reducciones en toda su fuerza y valor, con tal de que se demostrase su exis-

tencia por medio de documentos auténticos, en lo cual consienten los señores.

> Reclaman, y consiguen asimismo, la supresión del derecho que ejercían algunos señores de tener en prisión y encadenado el payés, quedando reservada esta facultad á los funcionarios reales encargados de administrar justicia.

> Piden, y obtienen también, que los señores no tomen por fuerza, para amamantar á sus hijos, la mujer del payés, como sucedía algunas veces; y que cesara el abuso de obligar al payés, cuando tenía hijo ó hija en edad de casarse, á dejarlos en casa del señor para servirle algún tiempo sin remuneración, de lo cual, dicen, se siguen cosas deshonestas y gran subyugación para el payés.

> Exigen que se suprima el abuso de algunos señores que pretendían dormir con la mujer del payés la primera noche de boda, ó pasar la víspera sobre ella encontrándose en el lecho. Es de notar, á este propósito, la respuesta de los señores, porque resuelve de plano la cuestión, tantas veces controvertida, acerca de la existencia del *jus primæ noctis* en Cataluña.

> Responen los dits senyors, que no saben ni crehen que tal servitut sia en lo present Principat, ni sia may per algun senyor exhigida. Si axi es veritat com en lo dit Capitol es contengut, renuncian, cessèn é anullan los dits senyors tal servitut, com sie cose molt iniusta y deshonest.

> Infiérase claramente de aquí que esta práctica no rigió como derecho, ni siquiera como hecho general, sino como pretensión formulada y violencia ejercitada, en ocasiones por algunos señores.

» Varias de las demás peticiones de los payeses de remensa contenidas en los capitulos de que tratamos se refieren, como hemos dicho, á cargas que pesaban sobre ellos, no en concepto de remensas, sino como habitantes de los distritos señoriales. Reclaman en este concepto, la abolición del monopolio por virtud del cual los señores de los castillos prohibían vender el trigo, la cebada, el vino y otros productos á los payeses en determinadas épocas del año ; la del derecho denominado de *llosol*, allí donde no existiendo ya la fragua señorial, seguían, sin embargo, exigiéndolo los señores, y el que cobraban por el servicio de atalaya en los castillos y por las obras en las fortificaciones, cuando éstas se encontraban ya derruidas y no podían servir de asilo al payés. La respuesta de los señores sobre estos particulares es que, tratándose de derechos y prestaciones exigidas, no por los propietarios alodiales como eran ellos, sino por los dueños de los castillos, habían de limitarse á transmitir á éstos la petición de los payeses.

» Suplican también éstos que se les levante la excomunión fulminada contra ellos por los señores eclesiásticos, sin otra causa que la falta de pago de los censos y prestaciones, alegando que algunos tenían entre sí diez y aun veinte excomuniones. »

Aquestes bases no varen firmarse. Els senyors dilataren l'assumpte, creient, sens dubte, que's reduiria a juntes y aplecs, com tantes altres vegades, el torb que havia d'esclatar aquell mateix any, puig els remences, cansats de tantes dilacions, veient que no podien esperar rés dels senyors, que insistien en to-

tes les antigues abominacions, abandonant tota idea de justícia, tot concell de prudència, tot esperit de conciliació, anunciantelshi que no podien esperar res de les lleis ni res del trono, abrumat per les guerres de Navarra y l'agitació que's remarcava a Catalunya; veient que havien de quedar perpétuament subjectes a l'insaciable cobdicia y al brutal despotisme de llurs senyors, acceptant el reto varen llençar-se obertament a la revolta, sembrant de cadàvres y de fumejantes runes el sòl d'aquesta província, obligant aixís al Rei a pendre l'assumpte en seria consideració pera posarhi un terme qu'exigien l'interés de la justícia, el degut ampar als seus súbdits y el mateix decoro de la reialesa.

Encadenem els successos. Mort el príncep de Viana a Barcelona, el dia 23 de setembre de l'any 1461, el rei Don Joan ja demanava a les Corts d'Aragó celebrades a Calatayud, la jura del seu fill, l'infant Don Ferrán, y a principis del mes següent la seva esposa Donya Joana, acompanyada del seu fill, passava a Barcelona perquè 'ls catalans el reconeguessin y juressin, fent la seva entrada a la ciutat comtal el dia 22 de novembre, ont, en nom del seu fill, va jurar guardar y observar la concordia de Vilafranca, y el dia 23, amb igual caràcter, va jurar a la Seu guardar y observar els privilegis, constitucions y demés llibertats de la terra. Am data del 18 de janer de l'any següent escrigué als jurats de Girona pregantelshi que l'Universitat nomenés els síndics que tenien de passar a Barcelona a prestarli jurament de fidelitat com a tutora del seu fill el

prímpeep Don Ferrán, contestantli, am data del 30, que per acort del Concell de la ciutat passava a Barcelona el sindic y conceller Francisco Despuig pera prestarli els deguts homenatjes.

Tots els qu'han füllejat l'història de Catalunya saben l'enemistat y el divorci de la reina am les institucions del Prímpeipat. Ella, astuta y recelosa, vegé el torb que s'anava congriant y, després d'algunes temptatives, veient que necessitava qui l'ajudés en els seus plans y sabent la gran força que'ls remences tenien, començá a afalagarlos, com ben bé ho dona a compendre Zurita amb aquestes paraules : «Entonces por orden del Rey, que estava en Tudela, començó la Reyna á dar favor á los vasallos de los señores eclesiásticos y seglares, que llamavan de Remença, que pagavan las rentas de las dézmas y primicias y censos y otros tributos, que se havian puesto en armas contra sus señores, siendo su caudillo un muy valiente hombre llamado Verntallat, y otros que rehusaron de contribuir en ciertos tributos, y en los malos usos, que ellos dezian, y túvose fin que con color de este movimiento, fuese llamado el Rey».

Lo cert es que'ls remences desde aquet moment començaren a congregarse en gran nombre prenent una actitud belicosa.

El capdill del moviment fou en Francisco Verntallat, fill d'uns honrats terrassans de Sant Privat de Bas. Alguns historiadres l'han tractat molt durament per haver fet la causa del rei don Joan II en sa lluita contra la Diputació general de Catalunya. No hi ha res més injust que donar la culpa an ell y an

els remences. Tampoc podia esser un home vulgar, sense grans qualitats, com afirmen alguns, puigdesde 'l principi de la revolta ja se'l veu com a cap y organisador del moviment, essent acatades pels remences ses ordres com si fos el general d'un exèrcit disciplinat, y al qual s'adreçaven en aquelles atzaroses circumstancies lo mateix el rei don Joan que sa muller, l'astuta y activa donya Joana.

Aquestes relacions han estat la causa de que'ls aludits escriptors combatessin a Verntallat am tant d'ensanyament: més si no podien esperar res els remences de la Diputació general catalana, a la qual, com hem vist, havien acudit debades anys y més anys pera poder assolir llur redempció, y aquesta'ls la prometia 'l poder reial, no am paraules, sino am fets positius, per esser públics y notoris els treballs fets pels mateixos pera recabar dels nobles l'abolició dels mals usos, ¿què altra cosa podien fer sino lluitar sots la senyera de la reialesa que així 'ls amparava y defensava? Fer el contrari hauria estat suicidarse y abandonar per temps indefinit llurs justes reivindicacions. Siguem justos y no 'ns deixem portar d'un fals patriotisme. La causa que En Verntallat defensava era una causa simpàtica y humanitaria: era la causa de la lliberació dels fills del poble, dels servos del terròç, maltractats am prestacions oneroses, que no més podien commutar gravant llurs finques. Tots aqueixos historiaires que 'ls han combatut están d'acord en que aquestes execrables servituds tenien de desaparèixer: ¿a què ve, doncs, combatre al capdill que portà 'ls remences a la vic-

toria? Quan s' hagi estudiat am més detenció aquell moviment, no ' s presentarà a Verntallat com un criminal traïdor a sa patria, sino com un capdill redemptor dels oprimits remences, com un defensor d' un plet de justícia, que am son esforç feu brillar un raig de sol dintre la penombra en que vivia aquella classe desvalguda.

En Verntallat, además d' esser un guerriller hàbil y l'organizador de multituts sense ordre al començament, però reglamentades més tard, tingué també ses qualitats d' astut y de diplomàtic, com ho proven ses relacions amb el rei y la reina, y amb els mateixos nobles y abads que ell combatia, y aduc am la mateixa Diputació general catalana, que l' havia condemnat a mort y que va adreçarse an ell, per conducte de l' abad de Camprodón, contestant En Verntallat a ses proposicions am la llealtat y fortesa propies de l'home que té consciencia dels seus actes, de son amor a la terra. de sa llealtat envers el seu rei y de sa decisió inquebrantable de lluitar fins a conseguir sa redempció. No podia esser un home vulgar en Verntallat, car molt temps després d'haver capitulat Barcelona y quan el rei D. Joan ja no necessitava del seu esforç ni del seu braç, el combla d'honors y el nomena conceller seu y el veiem formar part de diverses juntes consultives de la *provincia* y desempenyar alts y delicats càrregs. No podia, no, esser un perdut y un esser menyspreuable y un *ex demagog* En Verntallat, car quan fou acabada la guerra, els mateixos nobles contra qui havia lluitat alternen amb ell y el consideren com una de les per-

sones notables y de més prestigi de tota la montanya. Si hagués sigut un perdut, s'hauria eclipsat un cop acabada la guerra y hauria tornat a l'oblit en que estava abans de la sublevació dels pagesos; y, per acabar, si hagués merescut aquests qualificatius que li dedica En Bofarull, enemic declarat dels remences, als quals anomena *multitud pertorbadora digna de tornar al jou que volia treures de sobre*, el seu nom hauria figurat en la llarga llista que 's publica en la sentència arbitral de Ferran el Catòlic, com fautor de crims que se li havien imputats. En Verntallat, diguin lo que vulguin, es una figura simpàtica, com era simpàtica y noble y honorada la causa que defensava. Per alguna cosa li diu *valiente caudillo* l'imortal Zurita!

Les congregacions tumultuoses dels pagesos negantse a satisfer les prestacions alarmaren en gran manera a la Diputació general catalana, la qual va ocupar-se detingudament d'aquest assumpte en sessió del primer de febrer de l'any 1462, en la que dominaren temperaments, no pas de concòrdia, sinó de repressió enèrgica contra 'ls remences, acordantse que en quant a lo demanat per part dels senyors de remença, de que 's revoqués la provisió que tenen del rei Don Alfons de bona memoria, y del pregó que en virtut d'ella va ferse sobre 'ls sis *mals usos*, el Concell delibera qu'ha d'entendres tot-seguit amb homes aciensats a l'objecte d'investigar el camí que millor pugui conduir al fi anhelat. Y que per lo que respecta al capítol de les *tascas* y altres drets que 'ls pagesos acostumen a pagar y ara s'hi neguen, el

Concell delibera que siguin promptement elegides algunes persones, per ell y per la ciutat, a fi de que demanin a la senyora Reina, que, usant de la seva clemencia y acostumada justicia, proveeixi sobre les susdites *tascas* y demás drets, y en tot lo que cregui conduent a lo que's desitja. Ademés, prega que's mani agafar y castigar severament als autors *dels quals provenen los ajuts dels homens é altres escandils*; nomenant a l'ensem una comissió pera ocupar-se d'aquest assumpte, nomenament que fou ratificat en la sessió del dia 3. El dia 6 la Diputació escrigué a l'honorable Francisco de Sant Celoni, diputat local a la ciutat y vegueria de Girona, participantli que havia arribat al seu concixement que en Jaume Ferrer y en Seroli anaven per aquesta comarca excitant els ànims dels pagesos de remença, incitantlos a organitzar-se, y que l'informés diligent de tot lo relatiu a tant gréu assumpte. La Reina tampoc descuidava aquest afer, com ens ho posa de manifest una carta dels Jurats de Girona, data del 7, en la qual li feien a saber que'l secretari y notari Miquel Umbert no podia anar a Barcelona com ella havia demanat, puig tenia d'assistir a una reunió de prohoms de la vegueria y oficials reials, qui tenien d'ocupar-se dels remences, car el conflicte començava a presentarse am caràcter menaçador, principalment a la vall de Santa Pau, on s'havien aplegat més de 600 pagesos am l'intent de penetrar dins la vila y el castell. Aquet fet va cridar l'atenció de l'estat eclesiàstic y militar de Girona, puig, am data del 13, aquest informava a la Diputació que a causa d'haver demanat

els senyors als pagesos les *tasques* y *censos* eren de temer gréus complicacions y *si la clemencia divina noy proveheix es metre tota aquesta terra a gran perdicció*. El mateix dia els Jurats de Girona escrivien a la Reina contestant a la carta que am data del 10 els havia dirigit parlantelshi dels successos de Sta. Pau — dels quals segons sembla no li'n havien donat cap noticia — procurant vindicarse d'aquet càrreg de negligencia y manifestantli que desseguida de sabut el cas varen requerir al veguer, al jutje y a un dels advocats fiscals pera que se constituissin immediatament en aquell lloc, amb el fi d'assegurar als pagesos amb els medis que la gravetat de les circumstancies exigís; que, efectivament, aquells funcionaris havien anat a Santa Pau, y que, segons noticies que s'havien rebut, la conmoció ocorreguda en dit poble fou ocasionada perquè el procurador d'aquella baronia havia posat prè a un sub-síndic dels remences acusat del crim de resistencia contra un agutzil del propi sonyoriu en l'acte d'estarlo executant per pensions de censos y tasques de que's trovava en descubert, y que aixís que arribà el veguer y un cop hagué feta la deguda informació, els 600 pagesos allí aplegats s'havien dispersat. Ademés d'això, y en paragraf apart, manifestàren a la Reina que, segons carta rebuda del baró de Peratallada, aquet se trovava en els mateixos apuros, puig un altre congregació de pagesos d'aquells encontorns el menaçaven am calar foc al castell y al lloc de Peratallada; lo que havien posat immediatament en coneixement del veguer, que's trovava a Besalú am motiu de lo

ocorregut a Santa Pau, dientli que *segons pot coligir vostra gran senyoria nosaltres stam ab assats congoza e gran perplexitat.*

Am data del 15, y desde Llagostera, En Martí Garrau de Cruilles posava també en coneixement de la Diputació que 'ls pagesos causaven grans gravàmens y injuries y que 'l senyor de Peratallada havia tingut necessitat de llibertar a dos vassalls que tenia presos, creient que ja estaria enterada del moviment dels remences cap a Santa Pau.

En vista de la greutat de les circumstancies, en la sessió celebrada per la Diputació general catalana el dia 16, l'arquebisbe de Tarragona va proposar que s'pregués a la senyora Reina que anés personalment a Girona pera apaibagar el moviment y reprimir y castigar als delincuents; y seguidament el síndic de Lleida, Joan Agulló (que més tart va ser traïdor a la Diputació) va proposar: *que vaja provisió tant fort quant al mon se pora fer e si aquella no sorteix degut efecte que ara per lavors sia hagut deliberat de esser feta potencia de gent darmes a despeses del General per reprimir e castigar lo ajust de la dita gent.*

Els remences, doncs, perduda tota esperança en aquelles promeses de concòrdia y nomenament de comissions fetes per la Diputació, y veient que ja no podien esperar rès d'aquest cos sino mides de rigor y represió, s'aculliren obertament a la Reina. com veurèm en el curs d'aquets aconteixements.

La revolució social s'anava extenent. El dia 19 els Jurats de Girona escrivien a la Reina manifestantli que 'ls remences s'anaven aplegant a la vall d'Hos-

toles am l'ànim d' atacar la casa *den Olmera* per odi als procediments executius que, a instància d' ell, s' estaven practicant contra varis deutors per rendes atrassades; y en carta dirigida el mateix dia als síndics de la ciutat de Barcelona, els Jurats aclarien més el concepte sobre l' intent d' invasió contra l' Olmera, dient que 'ls pagesos tractaven no rès menys que de *derrocarli la casa e castigarlo*; però que no 's podia fer res pera evitarho, perquè el veguer encara continuava per la part de Santa Pau, y qu'era d' absoluta necessitat la presència de la senyora Reina pera apaibagarlos. El mateix dia 'ls Jurats de Girona també escrivien al veguer, En Pere de Sant Dionís, notificantli lo susdit y pregantli que, si li era possible, anés a la vall d' Hostoles aon partirién el dia següent el sub-veguer y el fiscal Pere Miquel pera veure si podien apaibagar als revoltosos.

En vista de l' increment que prenia la cosa, els estaments eclesiàstic y militar de Girona enviaren personalment a Jofre Carriera a Barcelona pera que informés verbalment a la Diputació de l' estat d' agitació en que 's trovaven els remences, y ell, en la sessió del dia 20. després de fer entrega de la credencial, va informar al Consistori del punt en que 's trovava la lluita entre 'ls vassalls y els senyors de remença al bisbat de Girona; havent acordat la Diputació que la senyora Reina, junt amb els diputats, concellers y embaixadors de la ciutat de Barcelona, estudiés la manera de poder tornar la pau y tranquil·litat an aquesta comarca tan fòndament perturbada pels remences. En la mateixa sessió va presen-

tarshi un prec, firmat per l'arxi-diàcon de Girona, En Roger Alemany de Bellpuig y En Guillèm Colóm, pera que la Diputació proveís sense demora en l' assumpte.

El día 24 els Jurats de Girona varen escriure al Baró de Peratallada, tal volta pera mirar de suavisar la situació, demanantli la llibertat del remença Pere Forn de Torrent, qu'ell havia prè, y que la causa fos sobresseida. El dia 26 varen comunicar a la Reina notícies més tranquilisadores, ja que, mercès a les seves bones gestions, s'havia conseguit la pacífica dispersió dels remences de la vall d'Hostoles, si be continuaven tenint molts catifets y proferint greus menaces.

El dia 5 de març els estaments militar y eclesiàstic de Girona escrivien altre vegada a la Diputació manifestantli que'ls remences havien resolt no pagar a llurs senyors, y recorrien el país en pandilles llençant crits subversius, havent nomenat d'ells y de diversos bisbats 24 comissionats pera que anessin a pregar al Rei que'ls amparés. En vista d'això la Diputació va acordar que, no essent ja tolerables l'audacia y temeritat dels pagesos sublevats, devia enviar-se a tota pressa una embaixada a la Reina pera que adoptés les resolucions convenients, fentho la mateixa Diputació, que ja desconfiava de la Reina, si aquesta no proveia com era menester, a qual efecte tenia que aixecarse un exèrcit, sens perjudici del jurament y homenatge deguts al trono.

Tres dies després de prè aquest acord va presentarse a la Diputació l' honorable Pere de Sant Dio-

nís, veguer de Girona, manifestant verbalment que les reunions y moviments dels remences anaven en augment. Am trompetes y tambors y en grupus de cent, doscents y aduc cinccents anaven per tot arrèu donant crits contra 'ls senyors, dient que 'ls clavarien cops de llança si els exigien cap dret; y que dies enrera l' havien obligat, a Besalú, qu' entregués als síndics que 'ls representaven un près que tenia a la presó pública; de manera que, no podentse posar mà a tals desmans, anava a manifestar a la senyora Reina, y aixís mateix al Concell, que no tenint prou força per contenir als remences, se feia indispensable posar en aquell punt un oficial de més representació que 'l veguer, sobre tot descobrintse en els revoltosos grans ànims y disposició pera procurar escàndols y entorpiments. En vista d' aquestes manifestacions, la Diputació va nomenar una comissió que anès a saludar a la Reina y demanarli que 's servís proveir en l' assumpte dels remences, conforme s' havia acordat.

Mentres la Diputació prenia aquets acords, a la montanya s'anava desencadenant la tempesta. Els remences acapdillats y dirigits per En Verntallat, se llençaren obertament a la lluita, atacant diverses poblacions a la vegada. Els de la vall de Santa Pau assetjen, en nombre de més de mil, dita vila y castell, prenent tots els camins que menen a Santa Pau y a Olot; un ' altra partida ataca Castellfullit, que en aquella època era una plaça forta, esberlen els portals y sorprenden a la viuda den Bernat de Cruilles, que, tancada en el seu castell, va avisar apressada-

ment al sub-veguer de Besalú, el qual a l'acte va alçar el somatén pera socorre a l'ilustre sitiada. Segons relació que'l sub-veguer va enviar a la Diputació, desde Argelaguer, el dia 9, al ferse fosc, va arribar a davant del somatén a les portes de Castellfullit, que trovà tancades, requerint en nom del Rei, que les obrissin. — *No hi ha Rei ni'l coneixèm!* — contestaren els revoltosos; però passat algùn temps varen determinar, am millor acort, obrir el portal y el somatén va entrar en mig del més gran desordre. L'escena que allavors va presenciar el sub-veguer degué torbarlo un moment, perquè varen començar a arremolinar-se els pagesos armats de ballestes y pals am banderes confonentse amb els homes de somatén. Els crits de ¡visca el Rei!, la fressa y els udols no pararen y en mig de la confusió y a empentes el somatén va arribar davant del castell on Na Beatriu, amb angoixes de mort, estava sitiada; alguns centenars de pagesos estaven a l'entorn de grans fogueres que havien encès junt a les portes del castell pera passar la nit sense aixecar el seti. La presència del somatén promogué nous crits y avalots. Un tumulte estrany, sinistre, il·luminat per la llum de les fogueres. De sobte en rondaren al sub-veguer, y apuntaren més de doscentes ballestes al seu pit (*ens trobém al mitj de dos centas ballestes para des ab les tretes a les nous*). Alguns, aventçantse, am tó burleta y mirant al sub-veguer al resplandor de les fogueres, varen dirli: *Ah, sou vos el rei? Ben vingut sigui el senyor rei!* Altres esclafiren grans riallades. Allavors, en mig d'aquesta escena humiliant, va cridar an En Baltasar Angla-

da y an En Fábrega pera que portessin la representació dels remences, y junts varen provar de veure a la senyora de Cruilles, acordant, pera calmar als sublevats, agafar am gran rigor al batlle de Castellfullit y portarlo a Argelaguer en retirada.

Amos els remences de Castellfullit, varen dirigir-se cap a Besalú, quals jurats, plens d'esperament, varen escriure am data del 8, als de Girona, dientelshi que 'ls remences se dirigien vers aquella vila am l'evident intenció de pèndrela, com havien fet am Castellfullit, y que, per lo tant, se feia necessari el prompte envió de ballesters, ja que 'ls homes de la vila, sols, eren pocs pera defénsarla, y més mancatelshi, com els mancava, bombardes, espingardes y ballestes, de que era precis felsen alguna remesa. Els jurats de Girona trameteren aquesta carta a la Diputació general de Catalunya, manifestantli que no podien enviar a Besalú els auxilis demanats. També ho participaren a la senyora Reina y contestaren als de Besalú dientelshi les providencies que havien preses; però que de moment no podien enviar els socors demanats per no disposarne.

Les temences dels jurats de Besalú no foren pas debades, puig al dia següent els remences varen començarse a ajuntar aprop de la vila. En vista d'això, els jurats de Besalú varen despatxar dos correus, l'un pera 'ls jurats de Girona y l'altre pera la Diputació general de Catalunya, donant compte an aquesta de que 'ls pagesos de remença, en gran nombre, tenien sitiada la vila, y que donessin fè al portador. En Miquel Marquès, que verbalment els ente-

raria de tot lo que passava. El mateix dia els jurats de Girona enviaren un propi a Besalú pera saber més detalls, y escribien a la Reina que 'ls remences tenien sitiada dita vila, segons noves rebudes dels seus jurats.

El dia 10, com que 'l perill anava creixent, els jurats de Besalú varen tornar a escriure als de Girona un altra carta donantelshi detalls de la presa de Castellfullit pels remences, que s' havien presentat amb actitud hostil davant dels seus murs, haventels, els jurats, negat l'entrada; però que am molt bon acort havien privat que ningú els molestés. Que se havien contentat am passar per davant de la vila, en nombre de noucents, precedits de llur bandera y tocant el fluviol y el tambor am grans crits, tirant y escopsant a l'aire les llances. Que mentres s'estaven silenciosos y a l'espectativa sobre la muralla, els remences s'havien acostat y posantse a la parla amb ells havien demanat permis pera que alguns poguessin entrar a la vila a l'objecte d'evacuar una comparença judicial que tenien de fer. Varen entrarnhi quinze o divuit, però al capvespre, en ocasió en que 'ls de fora havien encès grans fogueres, els en havien tret, donantels algunes vitualles que havien pagat relligiosament; haventsen anat els uns pel pont, creientse que's dirigien a llurs cases, y altres havien agafat altra vegada el camí de la montanya; però deien que's tornarien a reunir pera passar per Bayoles y obligar a l'abat a tornar els aprems que havia fet pagar; y acabaren dient que si els senyors exigien dels pagesos els censos y tasques y *si la se-*

nyora Reyna noy fa qualque provisió saludable e aquesta es perduda.

En vista d'aquesta carta, els jurats de Girona en varen trametre copia aquell mateix dia a la Reina fentli a saber que 'ls remences que volien entrar a la vila de Besalú s'havien moderat.

El portador de les cartes dels jurats de Besalú pera la Diputació y la senyora Reina, el dia 10 ja era a Barcelona, puig el mateix dia la Reina va escriure als jurats de Girona, fentels avinent que havia rebut carta dels jurats d'aquella vila, esperant que prestarien an aquesta l'auxili que poguessin y que'ls havia escrit que de cap manera permetessin l'entrada dels remences a la vila y *que en aquesta prop seguent nit, nos, Deus volent, partirem d'aquesta ciutat fent la via d'aqueixa terra a jornades tira les, pera donar saludable remei al Príncipat.*

En la sessió celebrada el dia 11 per la Diputació general Catalana, En Miquel Marquès, enviat de Besalú, va presentar les seves credencials y cartes, rensenyant suscitantment al Concell dels fets de Castellfullit y Besalú, afegint que'ls remences volien apoderarse costés lo que costés d'aquesta darrera vila, ja que am la possessió de la mateixa y dels seus quatre castells circumveins deien que ni tot el poder de Catalunya junt era capaç de bàtrels y *que ells fan aço per lo Senyor Rei e que ells se son oficials.*

En vista de la gravetat d'aquestes manifestacions va aixecarsen acta en presència de l'Abad de Santa Maria d'Amer, de l'Arcedià de la Mar y den Roger Alemany. La tivantor de relacions entre la Diputació

y la Reina tenia d'apareixe d'un monent a l'altre. En aquella mateixa sessió varen presentarse 'ls embaixadors enviats a la senyora Reina pera pregarli que proveís en l'assumpte dels remences, contra 'ls quals la Diputació havia acordat aixecar banderes pera que 'ls senyors conservessin llurs drets, manifestant que la Reina havia contestat, am tó d'ira, que 's marvellava de semblant deliberació, no poguent creure que jamai l'haguessin presa y qu'ella ja tenia els seus medis y pràctiques pera proveirhi d'una manera convenient. Més tart varen presentarse a la Diputació els enviats de la Reina, notificantli qu'ella tenia el plan de marxar a l'Empordà el dia següent pera apaibagar als remences, per qual motiu els pregava que sobresseïssin la deliberació que anaven a executar, que, en el seu concepte, podrien resultarne greus danys, afegint que tindria plaer en que alguns dels diputats y individus del Concell l'acompanyessin.

Passat a votació això que acabaven de proposar els enviats de la Reina, va emitir el seu vot, avans que ningú, el comte de Pallars, que fou el que predominà en la votació general, segons el qual, lo que procedia era portar a execució els acords presos, que no s'accedís als desitjos de la Reina en quant a lo d'acompanyarla en el seu viatge y que se li reiterssin, per medi d'una embaixada, els precés que sobre aquet punt se li havien dirigit. El guant s'havia tirat y no podia trigar a venir el trencament.

El mateix dia, la Diputació va celebrar un'altra sessió, acordant escriure a la Reina, com aixís va

ferse, posantli en coneixement la gravetat de la sublevació dels remences y les providències que s'havien preses, esperant que per la seva part posaria tota la seva autoritat pera que fossin castigats, obligantlos a pagar a llurs senyors les *tascas*, censos y demés drets.

En aquest estat de coses, tant la Diputació com els senyors, per comptes d'adoptar temperaments de prudència y concordia, com si obeïssin a una consigna, portats com sempre de llur esperit de dominació y cobdícia, no feien més que amolodonar materials per la foguera que ja havien encesa am llurs mides de rigor envers els remences, sense pensar que 'ls temps havien canviat y que les circumstàncies no 'ls eren favorables, puig el mateix dia 11 els jurats de Girona varen rebre una carta del procurador de la baronia de Santa Pau, en Baltasar Saula, anunciantels que 'ls remences procedents d'Osona, l'Empordá y altres punts acudien an aquella vila pera atacar-la, car se trovaven en ella en Montagut, mossèn Peguera, en Bernad de Fornés y altres gentilshomes contra 'ls quals portaven malíssimes intencions, y que en tant gran necessitat esperava que se 'l socorreria am reforços. Sense perdre temps els jurats de Girona varen donar coneixement de la carta rebuda a la Diputació general Catalana, dient que no podien enviar els socors demanats, pera no deixar desamparada la ciutat, y que aquell mateix dia ho escrivien a la senyora Reina, a la qui enviaren copia de la susdita carta.

A conseqüència d'aquestes cartes, la Diputació

general Catalana, en sessió del dia 17, va acordar pendre en consideració el vot del Bisbe de Vic, que apoiava el parer de l' abad de Poblet, que va proposar lliurar certes quantitats a Besalú y escriure als seus jurats felicitantels per llur noble procedir, y que en vista de la reunió de més de mil pagesos a Santa Pau am l' intent d' apoderarse del castell per la força de les armes, se tragués en públic la bandera del General, içantla en la casa de la Diputació, notificantse aquest acort a la Reina en una comunicació en la qual els diputats feien protestes de llur llealtat al Trono y de la puresa de llurs intencions. Com pera justificar l' oportunitat d' aquesta resolució, li posaren en coneixement la carta que 'ls jurats y el Concell general de Girona els havien dirigit manifestantels que en vista de les proporcions que la revolta anava prenent, havien acordat treure les banderes y aixecar gent de peu y de cavall pera reduir als sublevats, pregant, además, a la Diputació de Barcelona que enviés a Girona alguns representants notables y d' experiència, a fi de que els assumptes que a tots interessaven fossin dirigits per tots.

La Reina no va pas sortir de Barcelona el dia 10 a la nit, com havia escrit als jurats de Girona, amb el pretext d' apaibagar als remences. (En realitat la seva marxa era deguda a que la seva estança a la ciutat comtal se feia difícil per la tivantor de relacions am la Diputació). Al dia següent va tornalshi a escriure manifestantels que no havia pogut sortir de Barcelona a causa de cert prec que li havien fet

algunes persones d' aquella ciutat, y assegurant altra vegada que venia amb el ferm propòsit de pacificar aquestes terres, sobre lo qual portaria més explicacions el veguer de Girona. El dia 13 els escrivia desde Sant Celoni, que estant aquell mateix dia en la Roca *pera cavalcar* havia rebut la carta que li enviaren fentli a saber que 'ls pagesos de remença s' havien moderat, y que en aquell moment, *lavant nos de taula*, n' havia rebut un altra en la qual li donaven noves del moviment dels remences pera apoderarse del castell de Santa Pau, lo que sentia molt y que ara més que mai desitjava arribar aviat; que faria nit a Hostalric on reposaria el dia següent per ser diumenge, y que el dilluns prop-vinent faria la seva entrada a Girona pera entendre en l' assumpte dels remences, mitjansant l' auxili diví, y castigar als culpables.

El dia 14 es feu a la ciutat de Girona l'elecció de dos síndics encarregats d'anar a conferenciar am la senyora Reina sobre el ceremonial que tenia d'observarse en l'acte de la seva recepció, donant als esmentats síndics, qu'eren en Francisco Segurioles y en Jaume de Sant Celoni, les següents instruccions:

1.ª Que els jurats de Girona s'encomanen a la gracia y mercè de la senyora Reina y del senyor Príncep primogènit.

2.ª Quin curs voldrà seguir la senyora Reina a l' entrar a la ciutat: si pujarà a la Catedral, baixant després a l'iglesia de Sant Feliu, pera visitar el còs de Sant Narcís, y d'allí al seu allotjament.

3.ª Preguntar a la senyora Reina si li plau entrar

com a *Reyna novella e tudriu*, en qual cas ha de jurar els privilegis, usos y costums de la ciutat, segons es costum y han fet d'una manera molt lloable altres prínceps en iguals casos.

4.ª Parlar amb el camarleng y cavallers o amb els que sigui menester, referent als panyos del pali y demés objectes.

En la propia data, y desde Hostalric, la senyora Reina va enviar al seu aposentador en Joan Pallarés amb una carta dirigida als jurats pera que preparesin allotjament per ella, pel príncep y demés persones del seu servei; també va enviar al seu secretari en Jaume Vila pera tractar la fórmula del jurament que havia de fer com a *tudriu del Illustrissim Princep nostre carissim fill*, a l' entrar a la ciutat.

Els jurats, desitjant que la Reina tingués una bona rebuda, lo que demostra l'esperit reialista que'ls animava, com tindrien ocasió de demostrar més endavant, varen fer un pregó manifestant el plaer y la joia que experimentaven per la vinguda de la Reina y del seu ilustre fill y ordenant *que en lo present die totes les persones de la ciutat facen festa e no facen faena ans tinguen los obradors tancats e menen alegríes vesten de llurs millors vestidures e lo jovent galan dançen e ballen e facen entramessos plasents e honests per honor e reverencie de la dita senyora.*

La Reina y el seu fill, el primogènit en Ferrán, varen fer llur entrada a la ciutat de Girona el dia 15 a la tarde, (*hora apres dinar*), am gran pompa y entusiasme, després d'haver jurat els furs y privilegis de la ciutat davant del portal d' *Albadivers*, desd' on fo-

ren conduïts baix ric pali (*de un drap dor imperial ab tovallons entorn de tafeta blau pintat ab las armas reynals e de la ciutat*) a la Catedral on Na Joana va jurar els furs y inmunitats de l'iglesia, y d'allí a la casa den Francisco Sampsó, on romangueren fins pocs dies després, que traslladaren llur allotjament al palau del bisbe don Joan Margarit.

El dia següent, 16 de març, els jurats de Girona escrivien a la Diputació, innovantla que la Reina havia sigut rebuda conforme a la seva alta jerarquia, y que aquell mateix dia la Reina havia tingut Concell, al qual havien sigut convocats, prenentshi algunes providències sobre el fet dels pagesos de remença, y segons havien pogut comprendre, la Reina tenia *bonissima voluntat en cedar e reposar aquells*.

Dos dies després, els jurats de Girona varen tornar a escriure a la Diputació, dientli que en virtut de les disposicions preses per la Reina, els pagesos s'havien dispersat, que s'estava ocupant continuament del mateix assumpte y que de segur que tot redundaria en bé de la cosa pública. El mateix dia la Reina també va escriure a la Diputació, manifestantli que tant prompte havia arribat a Girona y tingut coneixement de la reunió de pagesos a Santa Pau, hi havia enviat al veguer de la ciutat, a mossèn Jaume Jener, agutzil, y an en Pere Montmany, advocat fiscal de la cort del senyor Rei, am providències seves pera que 's disgreguessin, com ja ho havien fet, segons carta rebuda, lo que tenia el plaer de comunicarli.

El dia 19, els diputats encarregats de l'assumpte

dels remences escrivien a la senyora Reina manifestantli les causes que la Diputació va tenir pera col·locar les banderes per la formació de l'exèrcit del Principat, senyaladament el fet de que els remences volien entrar en gran nombre y per la força de les armes a la vila de Santa Pau y que's refusaren a pagar prestacions de cap mena, fets detestables, afegien, « que son en ofensa de la Majestat divina, del senyor Rei, de la vostra Altesa y de l'ilustríssim Primogènit ».

Am la mateixa data escrivien una llarga carta als jurats de Girona, dientels que'ls creien enterats de les reunions dels remences negantse a pagar les prestacions (sempre lo mateix), cometent actes il·licits, y que malgrat la vinguda de la Reina a Girona no se havien dispersat, al contrari, puig estaven sitiant encara la vila de Santa Pau que volien pendre a la força, per quina causa havien fet *sforç de gent de cavall e a peu* pera posar frè a tals malvestats y pera que els senyors siguin conservats en llurs drets.

La Reina, astuta y rezelosa, preveient el torb que s'anava formant contra d'ella al palau de la Diputació, ja que l'exèrcit que aquet Còs posava en peu de guerra amb el propòsit aparent de combatre als remences, anava destinat contra la Reina, va fer agafar la ploma als jurats de Girona, pera veure si am llur intervenció podia solventar el conflicte que la menassava, puig el dia 19 els jurats varen tornar a escriure a la Diputació pregantli que desistís d'entendre en el aquietament dels remences, car ja se n'ocupava am gran sollicitut la Reina, de la intervenció de la qual

n'esperaven els més bons resultats, y li anunciaven l'anada d'un propi pera que l'informés verbalment. El dia següent, varen conferir aquesta comissió an en Jaume de Sant Celoni, encarregantli que manifestés a la Diputació y al Concell l'estranyesa que aquí estava causant que am motiu de les congregacions dels remences s'estiguessin fent preparatius de guerra en aquella ciutat, malgrat y havel's participat el fet cert de que els remences s'havien disolt en virtut de la provisió dictada per la Reina; que'ls fes veure que lo que ara intentaven am tals procediments era crear un estorb a l'obra de pacificació que estava realisant la senyora Reina, que am l'ajuda de nostre *Senyor Deus ne resultaria bona e loable conclusió.*

Era, doncs, la Reina qui parlava per boca dels jurats pera adormir an aquella Corporació y donar temps pera organisar la defensa an aquells mateixos remences a qui aparentment combatien, puig el mateix dia tornaven a escriure a la Generalitat que, en virtut de les provisions de la Reina, ja referides, els remences s'havien dispersat; y pera anular, en quant fos possible, les gestions de la Diputació, trameteren cartes en igual sentit als municipis de Barcelona, Lleida, Tortosa, Vic, Manresa, Perpinyà, Puigcerdà, Cervera y Vilafranca del Panadés.

En la sessió que va celebrar la Diputació general Catalana el dia 22, va donarse compte d'una carta de la Reina, datada a Girona el dia 18, en la qual expressava el disgust y l'estranyesa que li havia causat que haguessin tret les banderes y aixecat gent de peu y de cavall pera reduir als sublevats, dient que

am la seva intervenció l'assumpte dels remences ja estava en bon camí y en vies d'arreglo, y que si se li deixava el cuidado de donar coronament a l'empresa, estava segura de ferho de modo que's posés terme a tan deplorables turbulencies, restant satisfets els senyors y castigats exemplarment els qui s'en haguessin fet dignes. A l'ensemps va enviar, pera que en nom seu s'entenguessin am la Diputació sobre aquest assumpte, a mossèn Arnau Fenolleda, batlle general, y a micer Joan Dusay, proto-notari del Rei, els quals explicaren que'ls homes de remença, obeint els manats de la Reina, s'havien dispersat y molts de llurs síndics havien anat a trovar-la a Girona oferintli sometre l'assumpte a la seva alta decisió, tant per justicia com per amigable composició, tot lo qual podria ferse impossible en el cas de perserverar la Diputació en els seus belicosos intents, y que la Reina havia fet presos a alguns de dits pagesos que semblava que eren els principals promovedors y capdills del moviment, y que per tot això pregava a la Diputació que desistís del seu anunciat propòsit, participantli lo més aviat possible la seva resolució definitiva. La Generalitat va contestar a totes aquestes raons reproduint en una atenta carta les seves anteriors protestes de fidelitat y induint als estaments y jurats de Girona a que no s'apartessin ni un punt de la conducta que fins allavors havien observat, adherintse únicament a les decisions de la Diputació, senyal evident de que a Barcelona se veia am mals ulls l'apoi y llealtat que aquí es professava a la Reina.

El dia 23, els jurats de Girona varen escriure novament a la Diputació, repetintli *que per virtuosa provisió de la senyora Reina* els pagesos havien tornat a llurs cases, continuantse am suma diligencia castigant als culpables y armonisant les diferencies hagues fins allavors entre senyors y pagesos, motius pels quals no eren necessaris els armaments que allí es feien y que podrien produir greus inconvenients si 's portaven a cap, perquè en casos d' aquesta naturalesa s'havia d' obrar sempre am gran prudencia, y acabaven la carta dient que *la ciutat no fallira may en la deguda deffensió de les llibertats de la patria.*

En la mateixa sessió en que 's va llegir aquesta carta, on tant falagueres noticies eren comunicades a la Diputació pels jurats de Girona, va donarse compte d'una comunicació del Capítol de la Seu de Vic, posant de manifest la necessitat de que la Diputació perseverés en les resolucions adoptades sobre els remences, l' audacia y desenfrè dels quals ponderava en sentits termes, que eren més aviat deguts a la por que a altra cosa, referint que en la mateixa plaça d' aquella ciutat s'atreviren a dir que havien d'entrar a sac les cases dels canonges y la sacristia de la Catedral, despullantla de totes les seves joies y alhajes; propòsits que eren més dignes de moros que de cristians y que no més podien explicarse tenint en compte que aquells homes no temien al senyor Rei ni rezelaven que se'ls castigés per llurs dites y per llurs fets, per qual motiu ningú s'atrevia a rependre llur censurable conducta.

La Reina no era pas del mateix parer que el Capi-

tol de Vic, puig el dia 22 va escriure una carta a la Diputació (que s'en va donar compte en la sessió del dia 29, per conducte de micer Pere Severtés, qui li havia sigut enviat com a embaixador) en la qual am gran desaboriment y sequetat d'estil els deia que havia vingut a Girona *per part de vosaltres suplicant nos volguessem proveir en los insuls e moviments fets per los pagesos de remença*, y que en cambi ells aixecaven banderes posant obstacles a les seves bones gestions, puig els remences de Santa Pau *se desajustaren am gran obediencia*, y acabava intimant a la Diputació a que no desois lo que dit Severtés y els dos missatjers que l'acompanyaven devien comunicar al Concell sobre aquet particular.

El dia 3 d'abril varen tornar els comissionats a reiterar les anteriors manifestacions, entregant al ensemps a la Diputació una carta de la Reina, data a Girona el dia 27 de març, en la qual protestava novament dels acords presos y insistia en la necessitat de no entorpir la marxa de les negociacions que havia entaulat amb els rebels, queixantse del funest resultat que havia produït pera la pau pública l'actitut del Concell, puig havia sigut prou pera tirar per terra tots els beneficis obtinguts fins allavors a costa de tants afanys; negant categòricament que en la capitulació otorgada per S. M. s'haguessin concedit a la Diputació les facultats que s'atribuïa y calificant, per consegüent, aquesta pretensió de perillosa, subversiva y atentatoria a les regalies y preeminencies de la Corona. Per tot lo qual. volguent que s'observessin literalment l'expressada ca-

pitulació y els Usatjes, Constitucions, privilegis y llibertats del Príncipat, y que s'observessin incòlums els drets y regalies que havien de pertanyer a l' ilustre Primogènit del qual era tutora, encarregava, exortava, requeria y manava lo més estretament que podia que fossin revocats incontinenti dits acords, tornant les coses a llur primitiu ser y estat.

Tenia raó la Reina al dir que am l'actitut de la Diputació les negociacions amb els remences havien fracassat, puig el dia 8 els estaments eclesiàstic y militar de Girona manifestaven an aquet cos que s'havien esvait les esperances que 'ls havia fet concebir l'intervenció de la Reina en l'assumpte dels remences, car aquets cada dia 's mostraven més envalentonats y atrevits. En aquesta comunicació 's relataven algunes malvestats comeses pels revoltosos, els quals, en nombre de siscents, tenien presos tots els camins que conduïen a Santa Pau, havent posat guaites a les cimes; y que s'havien guardat en reïns a quatre o cinc homes que havien anat allà per llurs negocis, haventne enviat un a Girona pera que digués a la Reina que si en Bac, que ella el tenia prèns am motiu dels aconeximents de la susdita vila, era penjat, ells li degollarien els dos fills que tenien en reïns; que a un pagès que va atrevirse a condempnar llur procedir el varen fer malbé a cops de pal, deixantlo per mort y varen saquejarli la casa; havent penetrat el divendres passat en nombre de 550 a la vila d'Olot, on demanaren al lloc-tinent del veguer *moltes coses enormes*, obligantlo a entregals els salvoconductes que

necessitaven, y a la vall d'Hostoles havien empresonat al prior del monastir de Breda y a un ciutadà de Barcelona, menaçantlos de mort en cas de ajusticiarse a algùn dels presos.

A la sessió que va celebrar la Diputació el dia 17, varen presentarse l'abad de Sant Salvador de Breda, en Galceràn Sarriera, canonge y arxidiacà y el venerable mossèn Bernad Joan Oliveres, enviats de l'estament eclesiàstic de Girona, els quals manifestaren que la Reina no sols no havia lograt el seu propòsit de pacificar als remences, sino que aquets se mostraven cada dia més resolts a no pagar censos, tasquès ni dret de cap mena a llurs senyors, fins a l'extrèm d'haverne fet a alguns de presos, ignorant-se quina havia sigut llur sort, y proferint tant grans menaces contra el clero de Girona que aquet havia tingut de posar guardies a la Catedral y al campanar, per quines raons demanaven a la Diputació favor y ajuda. El Capítol de Vic, am data del 21, també escrivia a la Diputació, am molta temença per les menaces dels remences, y ponderava el perill en que havia posat an aquella ciutat la sobtada desaparició del veguer, coincidint am l'entrada del cèlebre Serolí, capdill dels remences al plà de Vic, que se li atribuïa el propòsit de congregar als pagesos sublevats en la mateixa ciutat o en els seus encontorns, y en conseqüència demanava socors pera apaibagar aquella comarca. El mateix dia escrivia al seu bisbe, resident a Barcelona y membre de la Diputació, ponderantli els perills de que estaven redoltats, com ja havien escrit an aquella Corporació.

En vista del gran increment que prenia la revolució dels remences, la Reina va convocar, el dia 23 d' abril, festa de Sant Jordi, Concell general a la ciutat de Girona, al que va assistir acompanyada del seu fill el primogènit En Ferràn, a qui va demanar concell y ajuda, y després de formulada en sentides frases aquesta demanda, va regressar al seu allotjament. La Corporació va quedar constituida en sessió, y el seu president, en Bernad de Belloc va instar per que 's mirés lo que tenia que contestar a la Reina, y darrera d' aquesta proposició en vingueren altres, com la de que haventse reunit els pagesos a l' entorn de la ciutat y essent de temer que intentarien algún cop de mà contra ella, es feia necessari que el Concell deliberés sobre amdós extrems; acordantse que els jurats estudiessin la contestació que tenia de donarse a la Reina y que 's proveís lo convenient pera la custodia y defensa de la ciutat, organisant la milicia y procedint a l' immediata reparació de les torres y muralles. El dia 25 va tornar a reunir-se el Concell general, que va resoldre facultar als jurats pera que, en unió de quinze persones més, entenguessin de la resposta que debia donarse a la Reina, y que, aixís com aquesta senyora havia demanat concell y ajuda en termes generals, am semblantes paraules se li contestés. Aquets acords del municipi gironí ben pel clar demostren que no anaven pas dirigits contra 'ls remences, que ni per llur nombre, ni per llurs armes y disciplina podien atacar una plaça com Girona, y que donats a la voluntat de la Reina estaven preparant sa defensa con-

tra la Diputació de Barcelona, qual còs, en sessió del 24, va resoldre nomenar les persones qu'havien d'escatir contra 'ls enemics de la capitulació, y les qui havien de portar a varies universitats les cartes y instruccions referentes a la sublevació, donant compte de l'estat en que's trobava'l país y pregantlos qu'enviessin representants pera que de comú acord se poguessin pendre les providencies conduentes á la conservació de la república de la qual la Majestat del Senyor Rei es cap e principi. Aquestes cartes foren enviades a diferents universitats, entre elles les de Girona, Vic, Besalú, Figueres, Camprodón y Torroella de Montgrí.

El día 27 hi hagué altre Concell general a Girona, y son president féu saber que la Reina li havia comunicat els injustificables motius de l'empresonament del veguer de Barcelona, decretat pels diputats y pels concellers d'aquella ciutat, y que, per lo tant, tornava a demanar concell; acordant, sens dupte instats per la Reina, que la ciutat interposés sa mediació pera veure de conciliar al Rei y a les corporacions populars de Barcelona, y que s'enviessin comissionats a Perpinyá, Figueres, Vic, Besalú, Camprodón, Puigcerdá y Torroella de Montgrí, convidant a les llurs comunitats a que nomenessin delegats, que juntament amb els de la ciutat, anessin a Barcelona pera conferenciar am les dites corporacions.

Els remences donaven proves d'una activitat grandiosa, lo que'ns manifesta que l'alçament se féu general en la montanya. A més de tenir assetjada la

vila de Santa Pau, presa Olot, assetjen el castell den Berenguer Barutell, senyor de la baronia de Bestracà, per no haver volgut deixar anar un remença que tenia empresonat per haverse negat a pagar les tasques; el prenen a força d'armes y posen en el lloc del remença al senyor del castell amb una cadena al coll, y entrant al dormitori de la seva esposa la menacen am *ballestes parades e altres armes*, y la fan sortir junt am sos fills, saquejant la casa y emportantsen robes y altres objectes. Com que la senyora de Castellfullit. Na Beatriu de Cruilles, qui havia comunicat aquestes noves a la Diputació, també havia apremiat an el remença N' Hualguer del Sangles, en Verntallat li enviá una misiva dientli, am data del 27, que si per tot el diumenge prop-vinent no l'havia pas tornat, li passaria lo mateix que an en Berenguer Barutell. De Castellfullit agafen el camí de Besalú, quals jurats, alarmats, escriuen am data del 29 a la Diputació, dient que cada dia rebien avisos de que'ls remences volien apoderarse de la vila, y com qu'estaven mancats de queviures y d'armes, y tenien les muralles gairebé enderrocades, esperaven que'ls serien enviats reforços; quals angoixes posarien també en coneixement de la Reina, declarantse en la mateixa lletra fidelissims vassalls del senyor Rei, per millor servei del qual guardaven aquella vila.

Am data primer de Maig el delegat de la Diputació, desde Girona, innovava també an aquet cós l'assalt dels remences a la casa den Berenger Barutell, — *e hanli robada tota la casa fins a les craspines de sa*

muller, — y que En Verntallat, pera poguer pagar a la gent que manava, feia que de cada tres pagesos l' en seguís un y els altres dos restessin en llurs cases pagantli 'ls gastos. El Capítol de Vic, am la mateixa data, comunicava idéntiques notícies a la Diputació, afegint que En Verntallat, am dos o tres mil homes, tenia de pendre per la montanya. el camí de Balaguer pera preparar l' entrada del senyor Rei, y que ell deia que 'l faria entrar a Catalunya, com, efectivament, ho feu més tart. El dia 4, els jurats de Besalú tornaren a demanar auxili a la Diputació am més angoixa, manifestantli que 'ls remences s' havien appoderat de 400 xais a les mateixes portes de la vila y estaven sitiant la casa den Bartomeu Alemany y la de Corona de Vianya, que 'ls pagesos continuaven cridant desde 'ls turons veïns, y que creien que d' un moment a l'altre tindrien de combatre. La Diputació 'ls va contestar animantels y dientels que al dia següent comensaria a sortir l' exèrcit del Primpiciat pera tornar la tranquil·litat al país.

Els jurats de Girona, que havien enviat an En Pere Ramada, am la bandera de la ciutat, en socors de Besalú, li varen escriure am data del 10, obeint a indicacions de la Reina y amb el seu concell, que retornés immediatament a Girona am la milícia de la mateixa, y que deixés la bandera de la ciutat a la vila de Besalú y la de vegueria a Banyoles, enviantli, pera tractar de l'afer, al ciutadá En Lluís Moles; y el mateix dia la Reina Na Joana, a fi de prepararse pera la lluita que s' anava apropant entre ella y la Diputació, va donar unes instruccions al ciutadá En

Francisco Moles pera que les trasmetés al veguer de Girona, al sub-veguer de Besalú y als oficials reials, ordenantlos que en vista de que En Francisco Alemany ja havia recobrat els xais — *lo seu bestiar y altres coses* — restés a Besalú la bandera de la ciutat de Girona a càrreg del sub-veguer y del municipi d'aquella vila, entornantsen el veguer am tota la seva gent a Girona; que la senyera real fos encomenada a l'abad y als jurats de Banyoles; que'l sub-veguer de Girona y Mossèn Jener llicenciessin a la llur gent y s'en vinguessin a la ciutat; que si'ls homes d'ella y els del vegueriat no volien disgregarse els obliguessin els esmentats funcionaris a verificarho — *ab grans e riguroses penes* — y que En Verntallat y els pagesos de remença fossin requerits, com ho foren, pera que's disolguessin inmediateament, conminantels *ab aquelles majors pus forts e riguroses penes formes e maneres quels decorreran per major execució del negoci*.

El mateix dia la Reina Na Joana va escriure també an En Verntallat encarregantli en gran manera que fes restituir els xais an En Francisco Alemany (cosa que 'ns estranya, puig en les instruccions donades an la mateixa data an En Francisco Moles deia que ja havien sigut tornats) y que procurés am viva sollicitut posar pau y concordia entre 'ls pagesos dels afores de Besalú y entre 'ls habitants del *casco de la vila*, que tenien greus y perniciosos disidencies.

Aquesta carta 'ns demostra d'un modo que no dona lloc a duptes les bones y amistoses relacions deu

Verntallat am la Reina, y que aquell no solzament tenia prestigi entre'ls remences que acapdillava, sino també a les mateixes viles fortificades, desde 'l moment que la Reina li encarrega que posi pau y sossego entre 'ls habitants de la vila de Besalú. En Verntallat, com anirém veient obtingué la confiança de la comarca ont operava, ja que, fora rares excepcions y tenint en compte la gent a ses ordres, no va cometre 'ls excessos que alguns li atribueixen en termes generals, puig, d'haverlos comès, no hagués merescut la confiança dels seus reis ni del país, y els nobles els haguessin posat en coneixement de la Diputació. Desde aquet dia ja no pot haverhi cap dubte de que 'ls remences secondaven els desitjos de la Reina.

El diputat local de Camprodón, En Pere Moner, am la mateixa data comunicava a la Diputació que 'ls remences anaven molt esvalotats per aquella comarca y *dien que muyra tot hom qui contrabinga que lo Rey no entre*, la qual consigna tenien per tot arreu.

El dia 11 la Reina va disposar que En Joan Vesac y En Jaume Serolí anessin a conferenciar amb En Verntallat, y anc que la carta no diu per quin objecte, segurament seria pera que 'ls remences se preparessin a combatre al comte de Pallars, nomenat general en cap de les forces del Primpcipat, puig aquell mateix dia va escriure un'altra carta al comte de Mòdica, senyor dels vescomtats de Cabrera y Bas (qui en carta dirigida a la Diputació s'havia declarat partidari de la Reina y contrari a les decisions preses per aquet cos) anunciantli l'envió de 300 ho-

mes per la defensa d' Hostalric, a qual efecte havia escrit an En Verntallat donantli ordre pera que *amb cinchcents o siscents homens se acoste deves les faldes de Montseny*, amb obligació de prestarli, *en calitat de subordinat seu*, el corresponent auxili en cas de necessitat.

La Diputació degué tenir coneixement d'aquestes disposicions de la Reina, puig va escriure als jurats de Sant Celoni advertintels qu'estiguessin preven-guts, car li constava que Eu Verntallat y el bastart den Cabrera, am setcents homes, se presentarien am l'intent de pendre la susdita població.

La situació 's posava cada dia mes tivanta entre la Reina y la Diputació y una y altre no feien mes que expedir cartes als seus respectius parcials pera atrau-ressels. La Diputació havia cridat a Barcelona, pera conferenciar, an En Bernat de Margarit, qui li va contestar, am data del 10, dientli que la senyora Reina li havia encarregat la bandera de la vegueria y de la ciutat de Girona pera anar a Besalú am motiu dels aveniments dels homes de remença, y que trovantse encara a dita vila amb aquesta comissió, li era im-possible passar a Barcelona. La Reina Na Joana, el dia 12 escrivia als jurats de la vila de Camprodón, que per lo vist se trobava dividit en bandos, com a Besalú, encarregantels molt efiçament que procur-ressin apaibagarlos, tenint en compte lo molt que convenia conservar per tot arreu l'unió y la pau du-rant les difícils circumstancies que s'estaven atra- vessant. A l'ensemps va passar cédules de convoca- toria a tots els nobles y militars del país inclús al

vescomte de Rocaberti, pregantels am molt d'encaixement que vinguessin am llurs caballs, llurs armes, y el major nombre possible d'homes pera donarli socors an ella y al Primpcep; y, volguent utilitzar l' auxili dels remences, no com a somatén, sino com a força quelcom organizada feu circular una carta-ordre prevenint als homes de varies parroquies qui havien sigut designats pera anar a la guerra, que's presentessin an En Jaume Molas de Celrà, capità elegit per ells mateixos, a prestar el corresponent jurament al Rei, divent aquell prestarlo personalment a Girona. El dia 13 va tornar a reunir-se el Concell general en aquesta ciutat, al que assistiren la Reina, el primpcep, el procurador fiscal y el noble Pere de Rocaberti, nomenat capità de la ciutat y fortalesa de Girona. La Reina va fer us de la paraula manifestant que havia tingut noticia de que s'estaven fent a Barcelona preparatius de gent d'armes, tement que tot alló 's feia contra la seva persona, la del rei, la del primpcep y la dels seus concellers, per qual motiu acudia a la ciutat y al Concell allí reunit pera que li diguessin categòricament si podia contar am llur favor, ajuda y defensa, y que, en aquet cas, encomenava la seguretat de la seva persona y la del primpcep a la fidelitat del municipi y de tots els habitants de Girona. Retirada la Reina, el Concell va deliberar que'ls jurats, com a vassalls lleals que eren, estaven preparats y a punt pera defensar fidelment a la Reina, al Primpcep y als seus concellers, sempre que aixó no fos en perjudici de les llibertats y privilegis del Primpcepat.

Els jurats de Girona, sabent la gravetat de les circumstancies, van publicar el dia 15, de comú acord amb el Bisbe, unes ordenacions pera celebrar el dia següent una solemne professó de rogatives pera implorar del cel la pacificació d' aquestes terres, perturbades pels remences, y la de tot el Príncipat. Els dies 17 y 18 varen ocupar-se de la defensa de la ciutat, y no havent perdut encara l'esperança de poder arreglar el conflicte pendent entre la Reina y la Diputació, varen enviar missatjers an aquet cos, els quals el dia 20 varen declarar que an els jurats de Girona els havia meravellat en extrem que l' exèrcit de la Diputació s' atansés an aquella ciutat, lo que pregaren que s' evités de tots modos, per no haverhi noticies que justifiquessin semblant mida; contestantelshi la Diputació enumerant els fets que l' havien obligada a adoptar els acords que s' havien prèts, cedint, deia, a l' opinió general, y representant amb aspror l' estrany cambi que sobtadament se remarcava en algunes corporacions (bona indirecta pera els jurats de Girona) a l' apreciar els tristos aconteixements que tant perjudici causaren al repòs del país y al servei del Rei; cambi que podia molt bé atribuirse a complicacions detestables y contraries de tot punt al bé del Príncipat, que sense cap mena de dubte s' hauria trobat més pròsper y tranquil si totes les corporacions haguessin cooperat de bona fè a l' unitat de mires que tant necessitava pera 'l seu repòs y benestar. El mateix dia la Diputació escrivia als cònsuls de la vila d' Amer anunciantelshi que l' exèrcit del Príncipat aviat seria per

aquelles terres y esperava que li donarien bona acullida. En la mateixa sessió de la Diputació va llegir-se una carta den Bernat deç Balla, participant que En Verntallat se trobava a Santa Coloma amb vuitcents homes y que 's portaven correctament.

La Diputació, veient que els remences se posaren obertament al costat del Rei, en la sessió del dia 22. a fi d'afalagarlos, (lo qual no era possible) va acordar dirigir als veguers, batlles y demés oficials de justícia del Rei, una circular recordant que, a prec dels pagesos de remença y dels senyors, s'havien format, amb intervenció dels diputats y de la ciutat, uns apuntaments y capitols de concordia que urgia fossin promptament publicats pera coneixement de tots y en bé de la pau. Va donarse compte d'aquesta comunicació als diputats locals, prevenintlos que si algún oficial de justícia se negava a fer la publicació ordenada, el requerissin pera 'l seu compliment, participant tot lo que ocorregués, als fins convenients. La Reina Donya Joana, pera contrarrestar l'efecte que aquesta comunicació podia produir en l'ànim dels remences, am data del 26 va escriure una carta a llur procurador general, en Lluís Vilardebó, encarregantli que tant ell com els demés síndics fessin lo possible pera dissuadir als pagesos de l'eficàcia de l'ofertament que 'ls feu la Diputació general de Catalunya — *levant lus del cap la illusió quels es feta* — y fentelshi comprendre que dit pregó era nul y sense cap valor, per quant la Diputació no tenia potestat pera concedir aital franquicia. També varen estar conformes amb el proce-

dir de la Diputació en aquest assumpte els senyors, qui volien sostenir a ultrança els mals usos y les prestacions, puig el braç militar de l'Empordá va escriure una epístola an aquell cos manifestantli l'admiració que li causava el procediment seguit pera lograr una avinensa entre els remences y llurs senyors; car aquets no havien intervingut en la redacció del projecte de concordia. Se queixaven de que en els capítuls concertats s'hagués suprimit el dret de *spoli*, anulantse, o poc menys, el d' *exorquia* y quedant reduit a una tercera part el d' *intestia*, tot lo qual havia contribuít a envalentonar als remences que, no contents ja am negarse a pagar determinades prestacions, havien acabat per calificar de *mal us* el pago de tot dret, portant llur audacia fins a l'extrém de menaçar de mort a qui probés d'exigirlosi y de cometre els demás excessos y atropells que tant de trastorn causaven al Príncipat. Té raó en Coroleu (1) quan diu que un observador imparcial y desinteressat en l'assumpte havia vist en tot això la revelació d'un malestar profon al que calia posar remei, millorant la condició de la pleu rústica; però l'egoisme senyorial se contentava mostrant el perill, sense indicar altre medi, pera evitarlo, que l'empíric recurs de la força; resclosa massa feble pera resistir l'embranchida impetuosa de l'irritació comprimida per espai de sigles, y més en temps tan contorbats.

Jo crec que mai s'ha vist nació tan trastornada com

(1) *El feudalismo de los siervos de la gleba.*

Catalunya en aquells dies. Tot eren recels y desconfiances. La Diputació que amb el pretext de combatre als remences lo que volia, y per això anava, era combatre a la Reina, que la considerava com un des-torb pera 'ls seus plans; els remences portant al terreny dels fets llurs antigues peticions, exigintles per la força de les armes; y el Rei, que enfront del perill que 'l menaçava, pactava am Lluís XI de França pera que l' ajudés a conservar el Principat, mitjansant la suma de dos cents mil escuts, per lo que varen quedar especialment empenyades les rendes que la Corona tenia en els comtats del Rosselló y la Cerdanya. La guerra de classes y la guerra civil revejant els camps de Catalunya. Tot semblava que s' havia surtit de mare. La Diputació, composta de grans senyors feudals, trobava natural sublevarse contra el Rei y, en cambi, trobava com una ofensa feta a Déu y als privilegis y llibertats del Principat que 's sublevessin contra llurs opresors els opresos remences.

Aviat surtirém de duptes de quins eren els intents de la Diputació. En Pere de Belloc, quefe de les forces militars de la Generalitat, el dia 22 va presentar-se davant de la plaça d' Hostalric am l' intenció d' entrarhi y en vista de l' hostilitat am que fou rebut, va ordenar la tala dels encontorns, y vist aixó pels habitants de la vila, li varen obrir les portes de bata bat, amb enuig del comte de Mòdica qui 's trobava dins del castell. En Verntallat va situarse aprop d' Hostalric, a Massanes, observant els seus moviments pera apoiar al vescomte de Cabrera y den Bas.

El castell fou prèls al dia següent, segons carta den Pere de Belloc a la Generalitat, en la que també li comunicava que la Reina havia enviat armats cap a Hostalric cinc genets de casa seva, els quals, al tenir noticia de que la població y el castell s' havien rendit, havien anat a conferenciar amb En Verntallat, que tot el dia s' havia estat am la seva gent en les serres veines, de modo que desde les muralles *conexiam be la bandera*.

El dia 26 la Diputació provincial y els concellers de Barcelona comunicaven a les principals universitats de Catalunya un llarc manifest, qu'era un veritable crit de guerra contra el Rei; quedant, doncs, desde aquest moment, desllindats els camps y en completa sublevació amb el poder reial les institucions del Principat.

Els remences no escoltantse per res les cartes de la sirena de la Diputació, donaven mostres d'una activitat assombrosa, tant en aquesta comarca com en la de Vic. En Verntallat, al davant del nucli principal, a la vista d'Hostalric, observant a l'enemic y esperant al comte de Pallars, segons instruccions de la Reina; una partida molt nombrosa s' estava organisant y 's composava de lo millor de la montanya: entre altres hi havia en Joan Carreras, de Serinyà; en Guillèm Font, de Faras; en Jaume Ferrer, de Fontcuberta; en Blas de Falgàs, de Segaró; en Jaume Terrats, de Caixàs; en Bartomeu Orts, de Beuda; en Joan Traver, d' Usai, en Bernat Pou, de Maià; en Jaume Mir, d' Argelaguer, y en Pere Gaiolà, de la Miana; la qual partida va anar a Girona pera

guarnir la *Forsa vella* de la ciutat y defensar a la Reina, lo que feu d'una manera heròica, com veurèm; y als quals no fou desagrait el Primogènit, puig quan fou cridat a regir els destins del país els doná el títol de noblesa per llurs alts mereixements en el siti de Girona en defensa de la seva persona *cum serenissima Regina genitrice nostre indelibilis recordii*; altres grupos menacen Ripoll, Sant Joan de les Abadeses, Besalú, y, d'un modo molt seriós, menacen altra vegada la vila y castell de Santa Pau; escriguent el procurador den Berenguer d'Oms, en Baltasar Saula, a la Diputació, am data del 27, manifestantelshi que 'ls remences continuaven els llurs atacs a la vila y castell y els atropells que sufrien llurs defensors, y que aquells fins allavors havien sigut ben defensats y ho serien igualment si tornaven a atacarlos, per redundar aquesta defensa en interés de tot el Príncepat de Catalunya, y que el portador de la carta, que ho era en Nicolau Pirot, li donaria coneixement de lo que ocorria, y que un cop tornessin a ser sitiats pels remences, els seria difícil posarla al corrent dels aconteixements. També li deien, a la Diputació, que 'ls habitants de Santa Pau havien complert com a bons en favor del Príncepat, y que calia envialshi socors, car els remences tenien presos tots els camins y seria greu dany que s'apoderessin del castell, que, si arribés a succeir aixó, governarien a llur voluntat.

El dia 29, després d'haver jurat sostenir, guardar y cumplir bé y fidelment les instruccions rebudes, el comte de Pallars va sortir de Barcelona al davant

de l'exèrcit del Príncipat, am la consigna que se li va donar per escrit de que guarnís Hostalric, ataqués an En Verntallat y 's dirigís cap a l'Empordà; però el més ignoscent veurá a través d'aquestes disposicions que l'exèrcit anava am la consigna real y verdadera d'enderrocar la lloc-tinencia a fi de quedar la Generalitat mestressa del país, ja que an el Rei el tenien allunyat de Catalunya.

Al dia següent, el capità d' Hostalric, en Pere de Belloc, que fou prè mes tart al intentar escalar la *Forsa vella de Girona*, en el *caragol de la Iglesia de Sant Feliu*, comunicava a la Diputació que la Reina tenia a Girona gran nombre de caballs y infants pera la defensa de la ciutat y que multitud de remences acudien també en auxili seu. A correu seguit, el 31 de maig, la Diputació li contestava dientli que tenia notícies de que En Verntallat volia aixecar el somatén, y que creia que el comte de Pallars arrivaria aquell mateix dia a Hostalric.

La Reina, admirablement secundada per el bisbe Margarit, agombolava a Girona tots els elements de que podia disposar, fent gran acopi d'armes y municions que havia fet desembarcar a Sant Feliu de Guixols. Els habitants de la ciutat també 's preparaven per la defensa. En la sessió que el dia 3 de juny va celebrar la municipalitat, va donarse compte d'una petició dels veïns de les places de St. Feliu, St. Pere y Pedret, sollicitant la cessió de l'esglesia y força de St. Feliu que ja estava ocupada pels pagesos de remença. En la mateixa sessió va donarse lectura d'una carta del rei Don Joan sobres els successos de

Barcelona en la qual evocava, pera tenir la seva devoció la ciutat de Girona, el record dels grans serveis prestats per ella a la monarquia altres temps; tronava contra els revoltosos de Barcelona, y més am motiu de les crudels y inhumanes execucions que allí s'havien verificat, y contra el fet altament criminal d'haver aixecat a l'exèrcit am l'intent de fer presonera a la Reina y al seu fill; reiterava l'encàrrec de la custodia y defensa d'amdugues persones, y anunciava que molt aviat se trovaria en aquestes terres pera posarhi la pau.

El 3 de juny el comte de Pallars ja escrivia a la Diputació desde Hostalric que al dia següent marxaria a Girona, y que En Verntallat se trobava a l'Hostalnou, a mitja lleuga d'Hostalric; y l'altre dia va tornarli a escriure dientli que En Verntallat era a tres trets de ballesta de la plaça. El capdill dels remences va esperar la surtida de l'exèrcit del comte de Pallars pera bàtrel; però va tenir que recular davant la superioritat del nombre, perdent en la batussa alguns homes que el de Pallars feu presoners, y els va penjar, per quina feta la Diputació va felicitarlo calurosament, encarregantli, además, donant ja com a cosa feta la presa de Girona y la seva fortalesa, que fes presos a tots els concellers de la Reina y a quants haguessin obeït les resolucions d'aquell cos y que s'avistés am la Reina y li manifestés que 'l Primcipat de Catalunya l'havia acceptada com a tutora de l'Il·lustre Senyor Primogènit, creient que 'l governaria pel bé del servei reial y la conservació de la cosa pública; però que en vis-

ta de la conducta que havia observat amb el Concell de Barcelona y l'afer dels remences se veia en el cas d'intimarli que en lo sucesiu s'abstingués d'usar de dita tatela y que s'aprestés a sortir del territori del Principat lo mes aviat possible. Veus aquí a lo que havien anat a parar les tan gallejades promeses de llealtat al trono de la Diputació: a la revolta manifesta amb els seus reis.

El mateix dia que En Verntallat tractava debades de detenir el comte de Pallars a Hostalric, un altra partida de remences, tal volta pera cridar l'atenció cap aquell costat, se presentava davant de la vila de Besalú, els jurats de la qual escrivien plens d'angoixa a la Diputació manifestantli que 'ls remences tenien completament sitiada la vila, no poguent sortir els seus habitants del seu recinte y essent aixó la causa de la miseria que comensava a sentirse; preguntli vivament qu'enviés reforços a tota pressa a fi de poder conservar una plaça de tanta importancia per ser la clau del plà y de la montanya; y que rebien am gran sentiment la noticia que 'ls donava la Diputació sobres el conveni del Rei En Joan II amb el Rei de França, fent vots pera que quedessin jurades les lleis y llibertats del Principat. La Diputació va contestar recomenantels la defensa de la vila comptant am llur constancia y adhesió per ser catalans veritables; que l'exèrcit del Principat se trobava per aquestes terres, y podien acudir al seu capità general en cas de necessitat.

El dia 5 el comte de Pallars se trobava a Viloví, distant una lleuga y mitja de Girona, desde on va

dirigir una comunicació a la Diputació manifestant-li que la nit avans havia destacat de les seves forces cinc cents homes y vint genets manats per En Pere Belloc pera preparar un parany an En Verntallat; que la sort no li fou propicia, però que en una casa trovaren a l'agutzil Llorenç Soler, amb una certificació per l'escribà de la lloc-tinència del Primogènit, y que 'l feu penjar al moment; y que els sis altres remences que també havien caigut presoners en l'esmentada casa *fare penjar per lo camí reyal*. Al dia següent va presentarse davant dels murs de Girona, començant la lluita als pocs moments, per creure l'exèrcit d'En Pallars que 'ls Gironins volien fer una sortida, cosa impossible ateses llurs escasses forces, posantse a cridar els soldats am grans veus que volien entrar o morir, costant molt de treball al capdill contenirlos; pero quant tot semblava aquietat, va sortir en Sampsó a la muralla am molta gent armada *cradat nos algunes injurioses paraules dient avant avant, canalla, canalla, xuzumeus e melrosats de Barchinona* (son paraules de la carta del comte a la Diputació); y alguns trets de bombardas varen servir de botafoc pel combat. Els sitiadors atacaren y cremaren una de les portes dels barris d'extramurs, lo-grant apoderase d'ells am facilitat, y, envalentonats amb aquesta victoria, intentaren pendre el recinte murat o *Forsa vella*, però foren completament rebutjats.

El dia 7 el comte tornava a escriure a la Diputació dient que desde la fortalesa y per ordre de la Reina s'estava fent gran foc contra la ciutat y la host, per

lo qual aquesta estava indignadíssima y a dures penes podia contenirla. A continuació anomenava als nobles que, junt amb el Bisbe, eren a la *Forsa vella* defensant a la Reina, y, fentse el pietós o el tonto, afegia: *Mes avant senyors vos avis com lo beneit Charles (el Prímpep de Viana) fa tots temps miracles. Ahir mentre donaven la batalla lo veeren en layre. La veritat es que yo nol viu perque crech que per mos pecats non so mereixedor. Mes endavant dona compte de que a conseqüència de la ferida rebuda a la muralla havia mort el noble Francisco Sampsó, e de la nit al mati ha pudit tan fort que no trobava quil soterras e així veus la fi dels mals homes á que succeir.* Y en una postdata, el magnánim y bondadós comte deia que havia manat aforçar a tres concellers d'En Verntallat que havia fet presoners. Tot en gracia y reverencia a *mossen Sant Jordi e del benaventurat lo beneit Charles.*

Mentres ocurrien aquets greus successos a la nostra comarca, el Rei, veient ja l'estat d'oberta rebel·lió en que s'havia col·locat la Generalitat tan denigrant pera 'l poder reial, va entrar a Catalunya amb algunes forces, encaminantse cap a Balagner ont fou rebut amb entusiasme. Desde allí va escriure am data del 6, una sentida carta an En Verntallat dientli que la senyora Reina l'havia informat dels bons serveis que havia fet an ella, an ell y al Primogènit, llur amadíssim fill; y que en aquella ocasió més que mai li pregava que al rebre la carta procurés aplegar tota la gent possible pera anar en socors de la Reina, tenint en compte que aquet servei, aixís com

els que ja havia rebuts, seria recompensat am merescudes mercès.

El dia 8, el comte de Pallars va tornar escriure a la Diputació, planyentse de que li enviessin am tanta lentitut el material de guerra per batre a la *Forsa vella*, que no podia ser presa sense grans aprestaments; que una hora era un any en aquelles circumstancies. Li feia avinent que havia fet presoners als remences Seroli y Canet y li pregava que *lo botxi vos placia trasmetrem en tot cas e nol vos haja pus a demanar*.

Agafant peu de l'entrada del Rei a Catalunya, la Diputació va publicar el mateix dia un manifest fent un capítol de càrrecs contra el Rei per la seva aliança y concordia amb el Rei de França pera portar a cap la ruina del Primpeipat, per haver promogut la sublevació dels remences sots la capitania d'En Verntallat y per haver entrat am gent d'armes al Primpeipat; per quals raons declarava enemics públics y expulsats del Primpeipat al Rei, a la Reina y llurs partidaris. Tenim, doncs, a la Diputació General Catalana convertida en una Convenció aristocràtica; el patibul aixecat a Barcelona pera 'ls partidaris del Rei; la forca y el butxi funcionant a Girona pera 'ls infeliços remences presoners; el seu exèrcit cometent robos y violencies en aquesta ciutat, y ella, arrogantse tots els poders y prenent bojament disposar de poders públics que li eren superiors, com el Rei y les Corts. Aquesta es la realitat de la situació en que s'havia posada la Generalitat, cos que gairebé sempre havia vetllat per l'honor, per la dignitat, pels furs y per les llibertats cata-

lanes, però que aquesta vegada — potser portat per l'egoisme de les prestacions, institucions caduques y mortes que condemnaven a l'ensemps l'equitat y la justícia, per volguer sostenir als seus nobles y senyors, enlairats a tan alt lloc, amb una follia que llindava am la rebequeria — s' havia llastimosament equivocat, enfonzant a la Nació catalana en el caos d' una guerra civil y després estrangera.

La Diputació, am la crudeltat que tractava als pobres remences, bé podria creure que aquets de cap manera entrarien en negociacions; però ella, potser per veure si ensementava la discòrdia entre ells, en la sessió del dia 9 va acordar escriure a llurs síndics instantlos a que coadjuvessin al restabliment de l'ordre, acceptant l'intervenció que se'ls havia ofert, en l'intel·ligència de que els pajesos no tenien de pagar cap compensació ni esmena per les servituds personals d'ells y de llurs fills y filles y demés successors, per encarregar-se el Príncipat de satisferles, si fos necessari.

Portada pel pendís relliscós en que s'havia col·locat, la Diputació, el dia següent va acordar fer un pregó exposant els agravis per els quals el Príncipat declarava a la Reina enemiga, mal gastadora, destructora y subvertidora no sols del reial patrimoni, sino també de la cosa pública y de les llibertats del Príncipat; va condemnar a la pena de mort als partidaris d'En Verntallat que eren agafats, y va disposar que s'enviés una circular, junt amb el pregó, als veguers síndics y paers de Catalunya, participantlos aquets acords y estimulantlos pera que

contribuïssin a donar coratjé als pobles pera la defensa de les llibertats públiques.

El dia 11 se va tornar a reunir el Consell a la ciutat de Girona, y el comte de Pallars va presentar varies proposicions, entre elles la de que, en virtut de lo disposat per la Diputació, havía vingut a Girona pera agafar y castigar an En Verntallat y a altres homes de remença que robaven y no volien pagar els drets a llurs senyors (¡sempre lo mateix!) y que haventse refugiat aquèlls a la *Forsa vella* y havent sigut infructuosos tots els aprestaments fets pera amanyotarlos, se feia necessari que els Jurats y el Consell se servissin preparar la gent de la ciutat pera ajudar en aquella empresa al Comte y al seu exèrcit; a qual petició el Consell va contestar que aquest afer, per la seva molta gravetat, necessitava madura deliberació; no resolguentse, en definitiva, res. El mateix dia el Comte escrivía a la Diputació dient que En Verntallat estava en relacions am la Reina, pera entrar a la ciutat vella y fershi fort, y que s' havia situat a una lleuga de Girona, en el camí de Banyoles, lloc anomenat Riudellots de la Creu, y que havia enviat en persecució seva a dugues columnes manades pel Baró de Cruilles y per En Joan Carriera, per veure si el podien empaitar entre dos focs. Al acabament no podien mancar els actes de crudeltat, oferts com holocauste a la Diputació. *Ir fju penjar En Sarrolí e avuy fare spatxar En Canet.* Tancava la carta dient: En Verntallat ha fugit. Han fet prèns al qui portava la bandera reial. *Ja he escrit lo penjen per lo camí.* Ni un jacobí!. Al dia següent la Diputació li es-

crivia manifestantli que tenia gran plaer per les notícies que li havia trameses; però que la fugida d'En Verntallat li savia molt greu, si bé estava molt satisfeta per l'execució d'En Serolí y En Canet; que li ajuntaven les cartes que aquell cos havia escrites pera la concordia amb els remences, que n'havia enviat algunes als pagesos d'Osona (Vic) y altres llocs, *que son sumament alegres*; esperant que les distribuïria per les universitats d'aquest bisbat pera que arriuessin al coneixement de tots. Bon cas tenien de fer els remences d'aquestes manyagues!

El prior y el convent del monastir de Ripoll escrivien a la Diputació, am data del 13, que estaven informats de que els pagesos de remença que eren a Girona pera combatre al comte de Pallars, volien anar a pendre el monastir y entrarlo a sac, per lo qual demanaven urgentment que se 'ls socorregués, afegint que am l'entrada del Rei s'havien envalentonat de tal manera que tot era de temer en un lloc tan favorable com aquell per la seva bona situació.

La Diputació, am data del 16, comunicava al comte de Pallars que tenia notícies de que En Verntallat, am la seva gent, se preparava pera apoiar al senyor Rei en el seu camí a Girona pera socorre a la Reina; escriguent el mateix dia als consellers de la ciutat de Vic y an En Ramón Planella pera que fessin tot lo possible pera capturar al capdill dels remences, de lo que en reportaria un gran benefici el Príncepat.

Creient el comte de Pallars assolir la victòria, el dia 17 va disposar que 's donés l'asalt a la *Forsa ve-*

lla, distribuint el seu exèrcit en quatre columnes. L'assalt va començar després d'un terrible foc d'artilleria. El combat se feu general per espai de sis hores durant les quals no pararen de succeir-se una darrera l'altre les columnes que assaltaven els punts senyalats. El valent Pere de Rocaberti, que era el Governador de la plaça, va distribuir les seves forces, y coratjosos els nobles y el clero, al davant dels quals brandava l'espasa el Bisbe en Joan de Margarit, acudiren tots al mur, ocupant cadascú el seu lloc, dirigint y animant a la gent, y suplint l'escaseja del nombre, el valor y la disciplina. La mateixa Reina, acompanyada del príncep En Ferràn, va assistir personalment als llocs de més perill, encoratjant als combatents amb la seva extraordinària presència d'ànim. En tan memorable jornada va distingirse molt En Bernad de Margarit, germà del Bisbe, qui rebé varies ferides defensant a la Reina en persona. Els setiats mantingueren aquell dia la fama de les defenses de Girona, rebutjant en tots els llocs a les columnes d'atac totes les vegades que provaven, anc que inutilment, de pujar al mur. (1)

A l'altre dia el comte de Pallars va fer saber aquesta desfeta a la Diputació, atribuintla a la falta comesa per uns trenta mariners de St. Feliu de Guixols, *qui son stats la mes cobarda gent que may viu*, y que els del seu exèrcit, veient que aquets abandonaven el lloc, *fugiren com à jueus*. Molt poca cosa podia fer el comte de Pallars amb un exèrcit sense disciplina

(1) Grahit. *El Cardenal Margarit*, pàg. 70.

que cometia grans excessos a Girona, segons escrivien els jurats d'aquesta ciutat, am data del 22, a la Diputació, dient que li enviaven a l'honorable En Martí Pere pera denunciar verbalment els grans robos que havien comès y que continuament cometien els soldats del Comte, a qui s'havien queixat varies vegades sense obtenir d'ell res més que bones paraules; y veient que ni aixís posava remei a les malvestats de les tropes, a les darreríes del mes el municipi gironí se vejé precisat a enviar altres dos síndics a Barcelona pera demanar a la Diputació, d'un modo terminant, que posés frè a la rampinya dels seus soldats, els braus defensors dels furs y llibertats de Catalunya.

Lo mateix el comte de Pallars que la Diputació veien an En Verntallat per tot arreu com un fantasma aterrador, puig ja hem vist que aquell Cos escrivia als consuls de Vic dientlis que tenint noticies de que el capdill operava per aquells voltants, fessin lo possible per agafarlo, y el comte de Pallars afirmava en totes les seves cartes que aquell estava pels encontorns de Girona, y am data del 23, segons carta del procurador del castell de Sta. Pau, deia que En Verntallat estava reclutant gent en aquella vall pera venir en auxili de la Reina. Si En Verntallat hagués sigut un vulgar quefe de revoltats y no un enemic terrible, no s'en haguessin ocupat tant; però teníen que donarli aquesta importancia perque en realitat ell era l'ànima del moviment dels remences. Els prohoms de la vila de St. Joan de les Abadeses el dramatisaren una mica més, comunicant a la Dipu-

tació, en carta que fou llegida en la sessió del dia 25, que ell y En Jaume Ferrer volien pendre aquella vila, y un y altre hi havien entrat disfressats, y que alguns homes de St. Joan havien tractat d'indagar ont eren y agafarlos, en lo que tenien molta voluntat. Tot era pura imaginació, car En Verntallat era als voltants de Girona pera veure si trobava un moment oportú pera socorre a la Reina. La Diputació va contestar a l'abad y als prohoms de Sant Joan, am la mateixa data, dientlos que veia am satisfacció les disposicions preses pera agafar En Verntallat y an En Jaume Ferrer.

El comte de Pallars, desde el siti de Girona y am data del 3, escrivía a la Diputació que era necessari que li enviessin 500 homes : doscents per reforçar la plaça de Perpinyá y els altres trescents pera cubrir les baixes del seu exèrcit — *car tinc molta gent nafrada e carafaxada* — y que el correu que els havia enviat el dissapte darrer fou agafat prop d'Hostalric y li robaren les cartes ; però no 'l penjaren d'un arbre com hauria fet ell amb un correu enemic. El dia 2 de juliol tornava a escriure a la Diputació dient que calia que 's reforcés el seu exèrcit am dos mil homes y amb el material de guerra que tenia demanat. El mateix dia la Diputació escrivía als cònsuls y al veguer de la vila de Camprodón, al capità y als consellers de Vic, queixantse de que encara no haguesin pogut capturar an En Verntallat y an alguns dels qui 'l seguien, lo que els recomenava encarescudament pera poder posar pau a la montanya y fer amb En Verntallat un càstic exemplar.

Tenint notícia dels aprestaments militars que feia el comte de Foix pera invadir el Rosselló y venir en auxili de la Reina, el mateix dia li trameteren unes instruccions que havien entregades an En Joan Grinau, burgès de la vila de Perpinyá, pera que veiés les grans mides que prenia pera detenir a l'exèrcit invasor, essent aixís que en realitat aquestes no denotaven més que un veritable desconeixement de la situació. En les esmentades instruccions ordenaven que 's reclutessin mil homes d'infanteria al Baix Empordà, pera enviarlos a Perpinyá, y *doscents homes* pera cubrir els passos del Portús y de Paniçars, que era per on tenien de passar els enemics y, am tota serietat, afegien: *E faran totes trenchales de pins, arbres e altres preparacions quels serán vistes perque la entrada dels enemics en tota manera sia empachada.* L'experiencia els havia de demostrar ben aviat lo equivocats que anaven en llurs disposicions.

Veient que am mides de rigor no podien abatre als remences, acudiren a la persuació y al prec, fent intervenir en l'assumte a l'abad del monastir de Sant Pere de Camprodón, a qui escrigueren una extensa carta, am data del 2, demanantli que els convencés que els tenia molt de compte firmar la nova concordia am llurs senyors, puig amb ella quedava definitivament dirimida la qüestió, essent aixís que altrament els *mals usos* quedaren sospesos y no pas abolits, y ells am l'obligació de satisfer lo que faltava pagar dels cent mil florins promesos al Rei N'Anfós.

Com a contestació an aquets consells, la Diputació va rebre pocs dies després una notable carta d'En Verntallat, dintre d'un plec tramés pel prior de Cas-serras, en la qual aquell li deia, després de remer-ciarlo per la seva bona voluntat y els seus bons de-sitjos, que deposés la seva actitud a fi de donar repòs an aquestes terres, que ell no havia alçat la seva llança pera anular als remences, sino pera re-cabar llurs drets y demanar al Rei d'Aragó que fes justícia a tots; protestant de passada del comporta-ment de la Diputació de Barcelona, crudel amb els sublevats y facciosa contra el monarca. En quant a la concordia que la Diputació els prometia, li deia: Deu va triar a dotze apòstols, dels quals, un s'ano-menà Judas y el va vendre per trenta diners, y ell després se va penjar perdent tres coses: la primera l'ànima, la segona els bens, y la tercera el cos. Sant Pere va negar tres vegades a Jesús y després va plo-rar amargament pera poder assolir el seu perdó; y acabava demanant a Deu que li dongués la victòria pera poder defensar al sobirà que per ordre de jus-tícia els havia donat, no volguent deixar el camí del honor per el de la traició a Sa Majestat.

També va escriure la Diputació, am data del 4, an En Bernat Gelabertó de Cruilles, senyor de Perata-llada, pregantli que, tenint en compte que molts pa-gesos de remença ja havien firmada la concordia am llurs senyors, hagués a bé deixar en llibertat als pa-gesos que tenia presoners, y que abracés a tots els seus vassalls y els tractés amb amor, no realisant cap acte contra d'ells ni contra llurs bens, lo que vin-

dria en profit d'ell y dels seus vassalls. Tot eren disposicions pera apaivagar als remences, però ja era tart.

Seguint el curs de les operacions militars, el comte de Pallars feia avinent l'altre dia a la Diputació que el castell de Perpinyà ja era en poder del Principat, y que ell havia prè el castell d'Anglès, propietat del comte de Prades, bona fortalesa situada a les fronteres de la gent d'En Verntallat. El mateix dia, En Lluís Vives comunicava també a la Generalitat que continuava els aprestaments pera la presa de la *Forsa vella* de Girona, que comensava a estar molt apurada, puig aquell dia ell havia detingut a un subjecte que va sortirne y que portava *dos albarans de pergami verge dins lo membre. Lo hun albara deya senyor socorreume e no pus laltre deya senyor valenos dins e mantingans dins.*

El dia 14, la Diputació ja innovava a Girona, Besalú, Castelló d'Ampuries, Camprodón, Figueres y Olot, de l'entrada dels francesos al Rosselló pera venir en socors de la Reina, preguntlos que am tota la gent possible anessin als colls del Portús, de Paniçars y de les Abelles pera privar l'entrada de l'exèrcit invasor al Principat, el qual, segons carta que el comte de Pallars escrivia a la Diputació el dia 16, deia a tots els llocs on passava que no volien res més sino que estiguessin a l'obediencia del Rei d'Aragó, que conservaria llurs furs y privilegis, y que aital *gentagça ne sta molt spantada*; y fent una valentonada impropia d'un general que sab les forces de l'enemic y lo escases y indisciplinades que son les que pot

oposarli, deia : *ab la ajuda de Deu desbarato e destruyo tots los gavaigs piteus que son III M de cavall e cavalguen aseu encubertats e van per tropells alla C alla L com a mul-tons*. Ja veurem la manera com va combatre an aquest exèrcit, el qual en pocs dies s'apoderà dels castells de Salses, Ribes altes, Voló y altres ; per qual motiu el comte de Pallars el dia 21 escrivia a la Diputació demanant reforços amb urgencia, puig ja estava perdut tot el Rosselló, excepte Perpinyà. Ademés se queixava molt amargament de l'avaricia de la Diputació manifestantli que no era allavors ocasió d'estalviar, sino d'atràures amics; y que el somatèn era una força irregular que no podien fundarshi grans esperances ; y aixis fou, puig el comte de Foix va pujar am facilitat la cima del Pirineu, perquè el somatèn va negarse a bàtres. Vençuda la feble resistencia que els soldats de la Generalitat varen oposar, els francesos varen entrar pel coll de Paniçars, que En Pere el Gran havia immortalisat, a l'Empordà on se 'ls va rebre com a llibertadors dels seus Reis.

El comte de Foix, savent els grans apuros que passaven els sitiats de Girona, va apressar la seva marxa, y d'una sola jornada desde la frontera va situarse a Medinyà, distant no més set kilòmetres d'aquesta ciutat; y allavors el comte de Pallars, veientse impotent per lluitar, va aixecar el seti barroerament, abandonant tota l'artilleria, material de guerra y municions, retirantse a Hostalric, demostrant aixis la seva impericia militar, car no va ni tant sols preveure una retirada que havia de tenir

estudiada desde els primers moviments dels francesos. Aquesta fugida va comunicar-la a la Diputació desde Hostalric, el dia 23, quan el comte de Foix feia la seva entrada a Girona sense combatre, salvant a la Reina y al Príncep en Ferrán, que més tart devia anomenarse el Catòlic y ser el redemptor dels remences.

Desde Hostalric, el Comte de Pallars va acontentar-se am pendre el castell de Montsorriu y am molestar a l'enemic. La Diputació va recomenarli que tallés l'acequia de Girona, am lo que faria greu dany als francesos. El comte va destacar al Baró de Cruilles amb una partida, y aquet, savent que En Marti Geraldo de Cruilles era a Llagostera amb alguns homes de a peu y de a cavall, va perseguirlo fins a rendirlo a l'iglesia de Calonge, on s' havia fet fort.

El dia 5 d' agost els jurats de Girona varen implorar la clemencia de la Reina, tornant a llur obediencia, y ella va concedir el perdó més ampli y generós a tots els qui havien prè el partit de la Diputació, acte que fa contrast am la conducta que seguia aquet Cos d' imposarse per el terror, puig cada dia s' alçava el patibol de la comtal ciutat pera acabar amb els partidaris del Rei.

Els remences, secundant els desitjos de la Reina, desplegaven una activitat assombrosa, alçantse en armes a les comarques de Besalú, Hostoles, Bas y Vianya a la comanda d' En Verntallat, ajudat en els seus plans per En Jaume Ferrer y En Bac de Rocabrúna. El Capítul de Vic y els seus jurats escrivien a la Diputació dient que aquet moviment era pera

preparar la vinguda del Rei, quan en realitat tenia un altre objecte: el d'apoderarse primerament de totes les places fortes de la montanya. La Diputació, dubtant ja de Besalú, am data del 29 deia als seus jurats que no s'escoltessin an En Verntallat, que, secundant admirablement els desitjos de la Reina, la presentava com enemiga dels francesos en tots els pobles que recorria, induintlos a que s'entreguessin al Rei. En Verntallat, al davant de nombrosa host, fa que 's sotmetin a la Reina, Banyoles, Besalú, Castellfullit y Olot, quedant aixís amo de tota la conca del Fluvià; passa a la montanya y pren a Camprodón, desde on se dirigeix a St. Joan de les Abadeses, y amenaçant aquesta vila, el seu abad, senyor jurisdiccional de la mateixa, surt a conferenciar amb En Verntallat, manifestantli que se sotmeteria al Rei sempre que 's presentés, servant la vila pel seu millor servei. Dona socors a les forces sitiadores, les quals se dirigeixen cap a la vila abacial, Ripoll, trovanthi una obstinada resistència. En Verntallat exigeix a l'abad y als prohoms que prestin els deguts homenatjes al Rei, y haventli contestat que no farien tal cosa mentres Barcelona no dongués l'exemple, ataca a la vila junt amb en Jaume Ferrer y am l'auxili dels pagesos dels voltants; fan malbé l'acèquia, cremen els arrabals, y després d'un fort combat no consegueixen entrar dins del recinte fortificat. Després de talar tots els encontorns y de deixar algunes forces per l'assetje de la vila, reemprenen la marxa pera rendir els castells de Llaiérs, Milany y Besora, apoderantsen y deixan-

thi guarnicions fidels al Rei. Cridat En Verntallat per la Reina, té que deixar la direcció de les operacions de la montanya y 's dirigeix a Girona am trescents homes dels més adictes pera empéndres la custodia y defensa de la *Forsa vella* tot el temps que la Reina estigués ausent de la capital amb el seu exèrcit. Desde el moment que se li confiava la custodia del punt més important de la provincia, tenia de mereixe molta confiança de la Reina, del primogénit y de llur conceller el bisbe Margarit, y molts devien ser els serveis que havia prestat als seus Reis. Desde aquesta ocasió, y en moments de perill, fou cridat varies vegades pels jurats de Girona pera que contribuís am les seves forces a llur defensa, sense que durant aquell lapsus de temps, fessin els jurats cap queixa sobre el comportament de les susdites forces, com tingueren de ferho més d'una vegada am l'exèrcit del Prímpeipat, lo que 'ns dona a comprendre que les tenia ben organísades y disciplinades, essent aixó la causa de que les poblacions li obrissin llurs portes en nom del Rei. Además de capdill dels remences, ara el veiem com un representant del poder reial, y ara més que mai va suscitar-se contra d'ell l'odi de la Diputació, que veia en ell, pel seu prestigi y autoritat, un dels enemics més terribles; escrivient cartes y mes cartes pera que 's procurés la seva captura, arrivant a posar preu al seu cap.

Guarnida Girona am les forces d'En Verntallat, la Reina va sortir el dia 4 junt amb el Primogénit, el bisbe Margarit y molts altres nobles y caballers,

dirigintse amb una part del seu exèrcit cap a Verges y Torroella de Montgrí, pera tornar els pobles a l'obediencia del Rei. Aixis que el comte de Pallars va tenir noticia d'aquet moviment, va emprendre la marxa vers l'Empordà arribant a Torroella de Montgrí el dia 13 d'agost, després d'haver tingut una lleugera baralla am les tropes de la Reina que 's situaren a St. Jordi Desvalls y Colomé. El dia 17 va pendre Rupjà; però al rebre la noticia, que era falsa, de que anaven a entrar a l'Empordà altres forces pera auxiliar a la Reina, va deixar la vila de Torroella de Montgrí guarnida am 500 homes a la comanda del Baró de Cruilles y va retirar-se amb el seu exèrcit a Palamós on estigué malalt fins el dia 30 d'agost, mentres la Reina amb el seu exèrcit se dirigia altra volta a Girona, desde on mes tart va passar a reunir-se amb el Rei prop de Barcelona.

En Verntallat va tornar a pendre la comanda de les forces de la montanya. El Consell de Berga escrivia a la Diputació, am data del 18 d'agost, que savien per bon conducte que el comte de Prades feia gran aco-pi de vitualles a Cardona pera la gent d'En Verntallat y per ordre del Rei, que tenia d'anar a esperar-lo am mil homes; y desde Vic també li escrivien que aquet capdill havia ordenat arreglar el camí de Collsacabra pera el pas de l'exèrcit.

Mentres tenien lloc aquets aconteixements, el Municipi de Barcelona y la Diputació, sense comptar per res amb el reste del país varen pendre, el dia 11 d'agost, l'acord mes impolític y antipatriòtic que puga imaginar-se, proclamant Comte de Barcelo-

na, Rosselló y Cerdanya al Rei de Castella, n' Enric IV.

«Nadie que amase de corazón á su patria — diu En Grahit en la seva monografia *El Cardenal Margarit* — podía acatar ni menos aplaudir un acto semejante que desgarraba toda la tradición histórica y política de Cataluña. ¿Es que quería romperse la antigua confederación aragonesa, gloria del país y sus antiguos monarcas? ¿Es que quería convertirse á Cataluña en una colonia de Castilla y separada de la metrópoli, precisamente por los reinos de Aragón y Valencia, cuyas gloriosas empresas eran de muchos siglos comunes á nuestro Principado? ¿Y qué ventajas, qué bienes había de producir al país un acto de tal naturaleza, y hasta para la misma Barcelona que había hasta entonces sido el cerebro, el centro de la vida, la verdadera capital de todos los dominios de la corona aragonesa?»

Aquest acte impolític que entregava la més preuada joia de la Corona d' Aragó al monarca castellà, y les freqüents confiscacions de béns que ordenava contra moltes persones notables, avans molt adictes al Principat y allavors declarades enemigues d'ell per els diputats de la Generalitat, era un síntome fatal que revelava ben clarament la confiança que inspirava al país la Diputació catalana, cos que en varies èpoques de la nostra historia havia donat y tenia que donar exemples dignes d' imitació y d' alabança en defensa dels nostres furs y dels nostres privilegis.

En la sessió celebrada per la Diputació el dia 15 de

novembre, se va pendre acta de l'acceptació de N'Enric IV de Castella, qui prometé observar y mantenir els furs, llibertats y privilegis del Príncepat y ajudar-lo contra 'ls seus enemics; essent nomenat lloctinent del Rei En Joan de Beaumont, per ausencia de Sa Majestat.

Als remences, adictes a la causa del Rei, els feien molt poc efecte tots aquets tractes y decisions, puig no solzament servaven les posicions conquerides de la montanya, sino que a l'Empordà molestaven continuament a les forces de Barcelona, per qual motiu la Diputació, el dia 19 de setembre va resoldre enviar an aquella comarca 400 homes de peu pera combatrels y castigarlos.

Fins al mes de març del següent any de 1463, no trovèm cap noticia en els nostres arxius que sigui digna d' especial esment.

Am data del 17 de dit mes, En Joan de Beaumont, lloctinent general de N' Enric de Castella, va donar una ordre al Veguer de Barcelona pera que publiqués com exclusits de pau y treva an En Francisco Verntallat y an alguns altres dels seus que allà s'anomenen y a la vila de Camprodon, per la presó del abad de St. Joan de les Abadeses, y que pera llibertar a altres cautius manés publicar pregons com les demás regions del Príncepat, convocant l'alçament general del somatén sots pena de cinc sous de penyora a cada home de cavall y vint sous als homes de peu.

Aquet sol dato ens demostra qu' els remences no havien estat inactius y que en Verntallat continuava essent la pesadilla de la Diputació.

La ciutat de Girona era la que seguia essent el blanc de la revolució, Després de les calamitats passades tingué de sufrir un altre setje de les forces de Barcelona, capitanejades per el quefe de la mateixa al comtat d' Ampuries, en Bernard Gelabert de Cruilles, qui va pendre altra vegada els extramurs, com havia fet el comte de Pallars, però no lo-grant tampoc penetrar en a *Forsa vella* o recinte murat. Davant de tantes calamitats, els jurats de Girona varen escriure al Rei, am data del 13 d' abril una planyívola carta fentli una pintura molt trista de la situació en que 's trovava la ciutat, despoblada en gran part a causa dels morts y robos, essent moltes les cases que a conseqüencia dels passats transtorns eren ruinoses, enderrocades o cremades; queixantse també d' alguns contrafurs del Governador de la plaça, el capità Rocabertí, qui aplicava els impostos al sosteniment dels pagesos de remença que tenia al seu servei.

Segons se desprèn de l' acta de la Diputació de Barcelona del dia 15, el comte de Pallars tenia d'anar amb una força bon xic nombrosa a les montanyes d' Olot y Camprodon pera batre als remences; però com que els de Ribogarsa y Gascunya tenien posat seti a la vila de Çalárs, del comtat de Pallars, se proposà al comte per si volia anar en socors de la plaça sitiada, y que s'encarregués a l'Arnau de Vilademany y de Blanes l' expedició contra les forces d' En Verntallat. Aquesta expedició creiem que no se va realisar, car no 'ns en diuen res més les histories.

El dia 17 d'abril, els jurats de Girona tornaren a escriure al Rei denunciantli el fet de que el capità Rocabertí anava al darrera del dipòsit de 20.000 sous, quantitat que estava destinada a la redempció de les jurisdiccions de Peratallada, Bagur, Cruilles, Sant Ciprià dels Alls y altres que obraven en poder de la família Santceloni.

El govern de Barcelona no deixava de la mà l'afer dels remences, puig am data del 29, En Joan de Beaumont, el lloctinent del Rei de Castella, nomenava al cavaller Arnau de Vilademany, que era canceller y agutzil del monarca, capità del somaten pera combatre an En Francisco Verntallat y als seus partidaris y adherents, poguent expugnar y pendre les ciutats, viles, llocs y castells on se refugiessin o fortifiquessin, o pera entrar en tractes amb ells pera reduirlos a l'obediencia del Trono, rebenta l'efecte els deguts juraments de fidelitat y homenatge.

Les forces enviades a Catalunya per el Rei de Castella, junt am les d'aquesta comarca, manades per En Ruiz Díaz de Mendoza, varen presentarse de cop y volta a la ciutat de Girona, apoderantse del desamparat barri del Mercadal, en el que 's varen fer forts, y circuint la plaça, varen declararla en estat de seti. Els jurats de Girona comunicaren aquets aveniments al Rei, am data del 9 de maig, afegint que la rtilleria pera combatre a la plaça havia arribat aa Hostalric, y que no poguent esperar auxili dels francesos, tenint en compte el parlament que havien celebrat al Portús amb els castellans, li demanaven am gran insistencia l'envió de queviures y reforços. Fou

tan estret el seti que, segons les actes del Cabildo Catedral, va arribar a patirse fam, y ho corrobora la carta que 'ls jurats de Girona escribien al Rei am data del 13, repetintli lo mateix de l' anterior y afegint que En Mendoza havia engruixit la host am 800 caballs y 1500 infants, y que aquell mateix dia havia romput el foc contra la plaça; que això tenia en consternació a la ciutat, sobre tot donada la gran escasesa de queviures, lo que 'ls havia obligat a pendre la dolorosa resolució de treure fora de la plaça a quatre centes persones deixantles a mercè de l' enemic, sense perjudici de treuren més si aixís ho exigia la defensa de la ciutat, y acabaya tan trista missiva dient que li enviaven per conducte d' un propi y li pregaven *molt humilment ab genolls postrats en terra ab gemechs e plors e lagremes de sanch* que 'ls socorregués pera no tenir que plorar la total perdició y ruina de la ciutat.

Aquesta vegada la salvació de Girona fou deguda sens dubte a les negociacions del Rei En Joan amb el Rei de Castella, puig el día 17 els jurats escribien al Rei dientli que després del parlament tingut per En Rocabertí, Governador de la plaça, amb el capità Mendoza, aquest havia aixecat el seti de la ciutat, emprenent aquell mateix dia el camí de Barcelona. Corrobora lo que deixèm dit lo manifestat, en la sessió de la Diputació del día 17, per l' embaixador del Rei de Castella, de que en Mendoza tenia de passar al camp de Tarragona en virtut de la concordia pactada entre el Rei de França y el de Castella.

La Diputació, el dia 6 de juny d'aquell mateix any, va manar publicar un pregó fent a saber que el Rei de Castella havia fet un tractat de confederació y aliança amb el de França per el qual s' autorisaven les relacions mercantils entre els catalans y els vassalls d'aquet Rei, que fins allavors havia sigut considerat com enemic de la cosa pública. Entre les clàusules d'aquet tractat hi havia un capítol per el qual el Rei de Castella s' obligava a interposar la seva influencia pera que la ciutat de Barcelona 's reduís a l' obediencia del Rei En Joan. En la sessió del dia 13 del mateix mes, ja apareix una comunicació dels embaixadors del Rei de Castella manifestant que, en virtut de l' entrevista que aquest acabava de tenir amb el de França, y tenint en compte les grans revoltes que agitaven els seus domenyys de Castella, 's veia en la necessitat de recomenar als catalans que tornessin a l' obediencia envers el Rei En Joan d' Aragó.

Per aquet conveni, el Rei En Joan quedava altra volta amo de la situació, veientse obligat el Govern de Barcelona a cercar un nou sobirà. La situació de Girona continuava essent afflictiva, com ho exposaren els seus jurats al Rei, en una extensa carta datada el 6 de juliol, queixantse de que estaven mancats de *vitualles en special de forment*, agravant aquest estat de coses el procedir del capitá Rocaberti, qui aplicava el producte dels tributs municipals al sosteniment de *les gents darmes e pagesos soldejats*.

Ja hem vist com la Reina Na Joana havia reglamentat als remences; però desitjant el Rei En Joan

posar més ordre en l'administració de la part montanyenca qu' estava a la comanda den Verntallat, va enviar desde Olite, am data del 23 de juliol, unes instruccions ordenant que aquell, els seus capitans y assessors elegissin a dotze persones, dugues per cada un dels veguerius de Vic, Camprodon y Girona, y les sis restants dels pobles més propers al punt de residencia d' En Verntallat, pera constituir un Concell administratiu, del qual taxativament havien de formar part En Pere Quintana y en Mateu Caliu. Aquet Concell havia de deliberar amb En Verntallat sobre l' aplicació que tenia de donarse a les rentes destinades als gastos de la guerra ; però quan aquell, per raó de les seves ocupacions, no pogués assistir personalment al Concell, els demás individus, anc que no més fossin sis, tenien de deliberar y acordar lo que creguessin més convenient al bon servei y comunicar llur resolució an En Verntallat y als seus capitans pera que la cumplimentessin ; que aquets y els sub-capitans d' aquell quefe intervinguessin junt amb ell en les deliberacions del Concell quan se trovessin en el punt ont aquet estigués reunit ; que tots els delmes y bens seqüestrats an els rebels fossin administrats, en representació de la curia reial, per En Dalmau de Deu, junt am dos veïns de la parroquia en qual terme radiquessin els bens ; que l' import d' aquelles rentes fos aplicat a gastos de fortificació de pobles comarcans, y el sobrant al sosteniment de la capitania d' En Verntallat o dels altres capitans ; y que quan algún capitá, sub-capitá o alguna altra persona esti-

gués expugnant alguna vila ocupada pels revoltosos, els altres capitans tenien obligació d' auxiliarlo fins haverla rendida, y en aquet càs l'autor de l'empresa havia de quedar, *ipso facto*, constituït en capità del punt conquistat, fruïnt dels emoluments y preeminències de tal, anc que 's trovés situat dintre del territori d' un altre capitania. (1)

La ciutat de Girona no podia sortir de la seva aflictiva situació, y continuava essent el blanc del govern de Barcelona, segons carta que 'ls seus jurats adressaren al Rei am data del 23 d' agost, en la qual se meravellaven de no saber rès de Sa Majestat, feia molt temps, pera socórrels, trovantse com se troaven am la ciutat mig despoblada y mancada de virtualles, y am l' assetje que hi havia posat el Baró de Cruïlles am 600 caballs y molts infants, contribuïnt a agravar la situació de la ciutat que no podia proveirse de lo més necessari; y a fi d' obligar més al Rei pera que procurés lo convenient pera 'ls socors de la ciutat, li enviaren dos comissionats, En Guillelm Sunyer y En Jaume Escalas, amb unes instruccions redactades am data del 31 d' agost de les quals solzament n' hem pogut trovar fragments a l' Arxiu municipal de Girona. De llur context se desprèn que tornaven a fer càrregs al capità Rocabertí, entre ells que ficava a la presó als pagesos qui entraven dintre la ciutat, y que quan la Reina va marxar deixà a la ciutat y a la seva vegueria en estat de pau, pe-

(1) Arxiu de la Corona d' Aragó. — Reg. 3.441, fòl. 6girat.

rò que en Rocaberti en les seves correrries a La Bisbal y Corsá havia comès alguns contrafurs estant tan desesperats els pobles de la conducta d'aquet capità, *que son tenguts a dir que fora bo de demanar en Verthnallat per socorrer nos y que se'l nomenés capità general de Sa Majestat.*

Els jurats de Girona, am data del 18 de setembre, escrivien als concellers que havien enviat al Rei, pera que les hi comunicuessin, les novetats que hi havia hagut en el curs de la guerra, desde la seva marxa, entre elles la presa de Castelló d'Ampuries per el Baró de Cruilles, y l'assetj que novament havia posat a Girona; que havia romput la presa reial de Bescanó pera privar de moldre els grans a la ciutat; que havia manat deshabitar totes les masies properes a la mateixa, per qual causa no's podia semblar en tot el plà de Girona, privant també als pagesos de portarhi vitualles; tot lo que 'ls pregaven que ho possessin en coneixement del Rei a fi de que pogués donarlos *prestament consell socors e ajuda.*

El Baró de Cruilles també degué reduir a l'obediencia la vila de Besalú, segons se desprèn d'una carta que la Diputació va dirigir a l'abad de Sant Joan de les Abadeses, am data del 3 d'octubre, y d'una altre que, am data del 15, escrivia als jurats de la susdita vila de Besalú, —*la qual veem se es haguada axi virtuosament que sens ficcio porta corona*— preguntlos que la servessin am fidelitat, y que no passarien gaires dies sense que 'ls comunicés noticies y coses de gran consolacio e alegrias per las quals volrien haver mes fet en defensio de la patria e vostre e de les liber-

tats. Pocs dies després escrivia an En Bernad Gelabert de Cruilles pera que sense perdre temps enviés vitualles a Besalú car ja vieus quant va en tenir aquella plaça la qual pus ser provehida no tem res; y am 25 del propi mes d'octubre li ordenava que se'n anés cap a Girona am les seves forces, car tenien noticies de que 's volia socorrer a la ciutat. Al mateix dia comunicàren al Prior del Monestri de Sant Salvador de Breda y al capità del castell de Montsorriu, que havien embargat les rentes de l' Abadia del seu Abad fra Pere, com a enemic del Primpcipat, y que els seus monjos, am tots els seus joiells se refugiessin dintre dit castell pera la seva salvaguarda. La pèrdua momentània del castell d' Hostalric va obligar an En Joan de Beaumont a sortir de Barcelona, el dia 2 de novembre, y la Diputació el dia 7 ja havia tornat a recuperar aquet castell. En Beaumont va emprendre desde Hostalric el camí de l' Empordá, però no va pogueu privar que Girona hagués socors dels cabdills En Martí Gárau de Cruilles, En Joan Gumboa y En Jofre de Rocabertí segons carta dels seus jurats al Rei En Joan, datada l' 11 de novembre, en la qual també li donaven la grata nova d' un fet d' armes victoriós en que havien agafat a l' enemic més de 60 cavalls y que molts llocs y parroquies tornaven a la seva reial obediencia. Aquesta noticia també varen comunicarla el mateix dia a la Reina.

L' any de 1463 va acabar amb un altre fet favorable pera les armes del Rei: la presa de Navata per el capitá Rocabertí, que va ser comunicada als jurats

per el bisbe Margarit, y ells felicitaren a tan il·lustre capità am carta del 21 de desembre.

Per renúncia del Rei de Castella al comtat de Barcelona, en virtut d'haver firmat les paus amb el Rei d'Aragó y de França, els catalans elegiren an En Pere, el Condestable de Portugal, nét del malhaurat compte d'Urgell. El Condestable 's trojava a Ceuta quan hi arribaren els embaixadors de Catalunya oferintli la corona d'aquest regne, y haventla acceptada, va embarcarse immediatament per Barcelona aont arribà el dia 21 de Janer de l'any 1464. Deixèm les seves campanyes contra el Rei En Joan a les fronteres de Lleida, que foren desgraciades pera la seva causa, lo mateix qu' en la nostra comarca, car, a excepció de la vila de Besalú, que romangué fidel a la Diputació, les demás places, com Olot y Banyoles, seguint l'exemple de Girona, seguien fidels al Rei En Joan, y llurs principals castells com els d'Hossoles, Finestres y Colltort, estaven en poder d'En Francisco Verntallat, nomenat capità general de la montanya per dit Rei. Algùn cop de mà 's prepararia pera reduir a l'obediencia reial la vila de Besalú, quan el Condestable En Pere, am data del 13 de març de l'esmentat any, va escriure al Baró de Cruïlles, capità de les forces que operaven a l'Empordà, pera que anés a socorre aquella vila, y a 20 del mateix mes ordenava també an En Pere Joan Ferrer que am tota la seva gent d'armes anés també en socors de la vila de Besalú, menaçada per els reialistes. (1)

(1) Am motiu d'haver romaugut en el seu mo-

La vila de Besalú va continuar defensantse dels atacs dels reialistes, que a l' any següent encara la tenien sitiada, com ens ho demostra una carta dels jurats de Girona adreçada al Rei En Joan, am data del 18 de març en la que li notificaven qu'el Condestable de Portugal allavors se trovava a Hostalric am l' intent d' anar a socorre a l' expressada vila, y aixis ho va efectuar, no haventli pogut impedir el capità Rocaberti qui am la seva gent havia sortit am direcció a Banyoles pera disputarli el pas. Un cop socorreguda Besalú, el Condestable va anarsen vers l' Empordà, posant seti a varies poblacions y castells

nastir l' abad del de Sant Pere de Besalú, fra Antoni Vilardell, quan la vila de Besalú se va adherir al moviment de Barcelona, li foren seqüestrades, en concepte de revoltat totes les temporalitats de la seva prebenda, l'administració de la qual fou encarregada a l'abad de Banyoles fra Francisco Xatmar; però el Rei En Joan, no recordantse d' aquesta disposició dictada per ell el dia 27 de juliol de 1465, va transferir el dia 3 del següent mes de janer, la propia administració d' aquells béns y rentes a un monjo anomenat Bernad Crespe, de l' Ordre de Sant Bernad.

Tornada la vila de Besalú al domini del Rei, l' abad Vilardell va trovar medi de justificarse plenamen del càrrec de revoltat que se li havia imputat; y conseqüent an aquesta vindicació, el Rei, en carta datada a Sant Mateu (Valencia) el dia 16 de febrer de 1466, va declarar solemnement que estava ben informat de que no fou justa la provisió de segrest dictada per ell el dia 24 de setembre de 1464 contra fra Antoni Vilardell, per quant aquest, al tenir lloc el pronunciament de Besalú, no pogué sortir d' aquella vila a causa de la avençada edat, de les seves xacres y del disgust que li va causar el tenir d' abandonar el seu monestir; que l' haver restat allí vestint hàbit y sense haver prés cap part en el moviment insurreccional, no constituïa delictes d' infidencia y, per lo tant, tampoc era just que En Gabriel Xatmar, capità d' aquella població, el tingués prés

d' aquella comarca. El dia 7 de juny va pendre per la força de les armes la vila de La Bisbal, desde on passà a la montanya, posant foc a la vila d' Olot que era declaradament reialista; va pendre per assalt Camprodon y Sant Joan de les Abadeses.

Am data del 9 de janer del següent any de 1466, el Rei En Joan, pera animar als seus partidaris, els escrivia assegurantlos que molt aviat se trovaria en aquesta comarca am tot el seu exèrcit; y am data del 20, en carta adressada an En Verntallat desde el lloc d' Amposta li deia qu' en el Parlament congregat a Girona fou acordada l' organització de 150 cavalls, creant pera llur sosteniment certs impostos

en concepte de revoltat, malgrat la favorable opinió, que gaudia de vassall fidel y bó; en mèrits d' aquestes poderoses raons, el Rei venia en ordenar als oficials reials de Girona que procuraessin que en Vilardell fos immediatament posat en llibertat y reintegrat en la possessió de totes les seves rentes y drets per l' abad de Banyoles y per el monjo Crespe.

Però ja fos perquè el capità Xatmar, a qui havia sigut comunicada aquesta ordre, no 's dongués per convençut de l' ignocencia y inculpabilitat d' En Vilardell, ja perquè volgués que l' abad de Banyoles, germà seu, continués monopolisant les rendes de l' abadiat de Besalú en l' administració de les quals seguia no obstant llur cessió, obtinguda posteriorment pera el monje Crespe, o bé perquè En Xatmar obrés de tal modo en virtut d' instruccions reservades del Rei, lo cert es que aquella ordre va quedar del tot incumplimentada, tant que quatre mesos après el bó d' En Vilardell continuava prè, havent arribat les coses a tal extrèm que el Bisbe Margarit tingué de pendre cartes en aquest afer y invocar els fins y privilegis de l' Iglesia pera assolir la llibertat d' aquell prelat; y en tal situació, el Rei, en carta datada el 16 de juny, va donar ordre am termes molt enèrgics an En Rocaberti y an En Xatmar pera que incontenti el deixessin anar, y que fossin posats a disposició del Bisbe tots els eclesiàstics que En Xatmar tenia presos.

que tenien de pagarse en aquestes terres; que en el repart dels 150 cavalls li en havien tocat 25 an ell, y que, per lo tant satisfet el gasto que causessin, el sobrant líquit dels productes que rendissin aquells impostos en les terres de la capitania d' En Verntallat, fos entregat al receptor reial resident a Girona. (1).

A causa de l' inacció del Condestable de Portugal, que estigué a Vic desd' el mes de desembre anterior fins al mes d' abril, desde on va dirigir-se a Manresa, durant aquest període no hem trovat en els nostres Arxius cap fet digne d' especial esment.

La causa catalana rebé un altre cop am la mort de aquet Primpcep, que va tenir lloc el dia 26 de juny, quan ell se disposava a entrar un altra vegada en campanya en aquesta provincia.

Reunit immediatament el Parlament a Barcelona, pera l' elecció de nou Rei, el dia 30 de juliol va acordar oferir la corona a Renat d' Anjou, comte de Provença, fill d' En Lluís d' Anjou y de Na Violant, filla del Rei d' Aragó En Joan I. Quan els embaixadors catalans li oferiren el trono, va acceptar desseguida, però am la condició de cedir els seus drets al seu fill Joan, duc de Calabria y de Lorena, qui 's va decidir a venir a Catalunya com a lloc tinent y governador del seu pare.

Veient el Rei En Joan la nuvolada que li venia al damunt am la proclamació d' En Renat d' Anjou,

(1) Arxiu de la Corona d' Aragó. Reg. 3445, primer 199.

per ser cosí del Rei de França, am l'ajuda y amistat del qual no podia comptar, va fer venir altre vegada an aquesta comarca a la seva esposa la Reina Na Joana pera alentar als seus partidaris y organitzar la resistencia. El dia 2 d' octubre ja 's trovava la Reina a Olot; el 4 a Banyoles; del 7 al 12 a Bàscara, que 'ls seus partidaris havien reduida a l' obediencia; el 15 a Sant Mori; del 21 d' aquet mes al 18 de novembre a Sant Pere Pescador; de 19 al 29 al castell de Sant Jordi Desvalls; entrant a Girona a l' endemà dia 30. Trovantse la Reina a Sant Mori, el dia 15 va convocar a Parlament pera 'l dia 26 del mateix mes, am l' objecte de tractar de la pacificació del país, però sense de terminar fixament el punt, degut a que, ocupada com estava en les operacions de la guerra, no podia tenirlo, segons deia, en cap vila ni poble murat, y que en últim extrèm el celebraria a qualsevol lloc, anc que fos a camp ras. Foren convocades pera assistir an aquet Parlament, que pinta el caràcter actiu y resolt de la Reina, entre altres corporacions y persones, el Cabildo y canonjes de la Catedral de Girona, els abads de Sant Pere de Rodas, Banyoles, Amer, Camprodón, Sant Miquel de Fluvià, Sant Salvador de Breda, Sant Pere de Galligans y Sant Joan de les Abadeses; el viscomte de Cabrera y de Bas, En Francisco de Pinós, viscomte d' Illa y de Canet, el viscomte d' Evol, En Galceràn de Cartellà, En Bernat Margarit, l' Infant N' Enric, comte d' Ampuries; En Joan de Castro, En Pere de Rocaberti, En Martí Gerardo de Cruilles, En Bernat Gabriel Xatmar, En Francisco de Verntallat y altres, entre ells, els jurats

o cònsuls y prohoms de Girona, Camprodon y Besalú. No foren convocats, per trovarse en campanya al costat de la Reina, el bisbe de Girona y l' Abad de Sant Pere de Besalú.

Aquest últim dato ens demostra que la vila de Besalú s' havia sotmès al Rei en Joan. La campanya empresa per la Reina en aquesta comarca no podia ser més favorable per ell, puig a mes d' haverse reduït a l' obediencia la vila de Besalú, que era la plaça forta més important de la montanya, el dia 9 se li va sotmetre expontaniament el poble de Gahuses ; el 12, el llogaret de Juià ; el 15, el castell y terme de Cruilles, y el dia 21 se trojava combatent el castell de St. Pere Pescador, del qual va apoderarse després d' una curta resistencia. També va volguer apoderarse de la vila y castell de Roses, que va posarhi seti am l' artilleria, però tingué d' aixecarlo per havèrseli fet malbé aquesta, segons carta que am data del 10 de novembre va escriure als jurats de Girona ; y després d' abandonar el poble de St. Pere Pescador refugiantse dins el castell de St. Jordi Desvalls, on romangué fins el 29, entrà a Girona el dia següent, y va estarhi fins el 5 de janer de l' altre any, hostatjantse al palau episcopal.

Durant tot aquest temps, la Reina va preocuparse ja que no podia fer una activa campanya a l' Empordà per manca de medis, de posar en condicions de defensa la ciutat de Girona y la vila de Besalú, y, a petició dels jurats d' aquella ciutat pera que hi tornessin els homes de la capitania d' En Verntallat, va expedir una ordre, datada a la *Força vella* el dia

15 de desembre, disposant qu' els homes de la capitania de l' Alboreda, excepte els de les parroquies de Sobrerroca. St. Esteva de Lleinana, St. Aniol, Finestres y *Veinat de les Medes*, estaven obligats a recullirse a Girona, aixís com els de la capitania *den Aulina* de Vilanna, els de la *den Spigul de Canet* y els de St. Vicens y Sta. Maria de Camós; que els de la *recullita* de Rocacorba, després de proveïda la *Força vella*, tenien d' acullirse a la ciutat, y lo mateix devien fer a Besalú els de la capitania *den Riera* de Mieres y els demés que fossin de la *recullita* d' aquella vila, a excepció dels qui 's trovaven a Banyoles, y que tots els que haguessin d' estar a Girona y a Besalú, havien de verificarho am llurs béns. En recompensa d' aquets serveis els quedaria a salvo, pel devenidor, els privilegis y franquicies de que havien fruit fins allavors, gaudirien de la gracia de *quiatge* o salvo-conducte y estarien exents de tota mena de imposicions y càrregues municipals. Amb aquest document se veu clarament que la Reina havia lograt reglamentar als remences hábils pera la guerra, baix la comanda y direcció de capitans a les ordres dels quals devien anar de guarnició als punts que se' ls manés.

El dia 6 de janer de l' any següent, la Reina va tornar a sortir de Girona, trovantse el dia 10 a St. Pere Pescador, desde on va escriure a l' agutzil reial En Pere de Tuna, manifestantli que 26 o 27 pagesos, pertanyents al donzell En Pere de Cartellà, havien sollicitat el seu permis pera acullirse al castell de Falgons, com ho tenien per costúm, y que mirés si

aqueu fort se trojava en condicions hàbils pera sostenir un seti amb artilleria, y, en cas negatiu, els permetés ocupar-lo, però sense donarho a entendre an En Verntallat ni a ningú, deia, *que per nos vos sia escrit sino donant e dientlos circa daço lo queus porra convenir a fi de que no se haïen a scandalizar.* Aqueu sol tret pinta el caràcter astut y desconfiat de la Reina. Li convenia afalagar als remences y servir-se d'ells per la guerra, però sense deixarlos cap plaça fort sota els murs de la qual poguessin resistir més tart.

La Reina va tornar a Girona el dia 15, ont estigué fins el 22, dictant algunes disposicions, entre elles una ordenant an En Francisco Verntallat que recullís tots els grans procedents del delme del Viscomtat den Bas, propi del comte de Mòdica y viscomte de Cabrera. Va encomenar el castell y vila de Cruilles, per mentres durés la guerra, an En Gelabert de Cruilles y el fort y el poble de Cervià a N' Esteve Agramunt.

El dia 23 va sortir de Girona, pernoctant a Castell-ullit, passant el dia 24 a la vila d' Olot, a l' universitat de la qual va adjudicar bens de rebeldes, com aixís mateix a altres persones adictes a la causa del seu espós. El dia 25 se trojava a la vall de Sant Esteve den Bas, expedint desde St. Mateu una ordre en la que manava al regent de la reial tresoreria, En Guillelino de Peralta, que fossin pagats al receptor regi de la ciutat de Girona 43.300 sous barcelonins pera les obres de fortificació y defensa de la torre o castell de Gironella de Girona. El dia 26 ja era a Perafita, de la provincia de Barcelona; no tornant

jamai més an aquestes terres, que havia recorregudes com un intrèpit guerriller, per haverli sobrevingut la mort a Tarragona, el dia 13 de febrer de l'any 1468 sense haver pogut veure el triomf definitiu de la seva causa.

Les petites conquestes fetes en la campanya empressa per la Reina Na Joana en aquesta comarca, aviat devien quedar eclipsades, puig al sol anunci de que 's trovava a la frontera dels Pirineus el duc de Lorena, Bâscara y altres poblacions tornaren a pendre el partit de la revolució.

Del 8 al 30 d' abril el duc de Lorena estigué a Perpinyà preparant la seva entrada al Principat, y el dia 3 de maig ja era a la vila de Castelló d' Ampuries, desde ont el dia 9 va enviar una embaixada als diputats y als concellers pera que els significés la conveniencia de que 's fés un sumistre de dotze mil florins d' or, am l' objecte de que el comte d' Armanac pogués amb ells moure a la seva gent, *qui son CCC lances e peons*, y entrar personalment a Catalunya al servei del Rei y de la patria. El mateix dia va declarar aplicables a gastos de defensa del Castell de Dosquers les rentes d' aquesta fortalesa, propia del Bisbe de Girona. La seva campanya a l' Empordà, fou ràpida y decissiva. El dia 22, havent ja presa la vila y castell de Sant Pere Pescador y reduit a la seva obediencia tots els llocs y castells de l' Empordà adictes al Rei En Joan, va presentarse davant dels murs de Girona, establint el seu camp en el poble veí de Sta. Eugenia. Havent deixat a Girona les forces sufficients pera 'l setje de la plaça.

el dia 4 de juny se va dirigir a Sant Julià de Cors amb el propòsit de pendre la vila de Banyoles, davant de la qual va presentarse el dia 6 y la va combatre encarniçadament, destruint am les seves *furioses bombardes* una gran part del mur, en la defensa del qual y en altres punts moriren alguns dels principals homes de la vila, de manera que aquesta, després d' una defensa vigorosa tingué de sucumbir y entregarse a mercé del vencedor qui va abusar crudelment del seu triomf; la soldadesca a l'entrar a la població va entregarse a tots els horrors del saqueig; els jurats y altres persones significades foren presos y tractats com a cautius per espai de molts dies; y per conble de dissorts el veinat va tenir d' aprontar per via de rescat o contribució de guerra la considerable quantitat de 4.000 florins y suministrar pera el bagatge de l' exèrcit 45 caballeries que no foren tornades ni abonat l' import de les mateixes a llurs duenyos. Ademés de tots aquets danys aquella desventurada població va sufrir la pèrdua de tots els blats de la seva fèrtil campinya, talada, com de costum, pels sitiadors.

Presa Banyoles, el duc de Lorena va recular altra vegada cap a Giroua, passant el dia 22 davant de aquesta ciutat am direcció al castell de Cartellà, que caigué en poder seu el dia 24; va anarsen vers Anglès y el dia 29 ja estava de retorn de la seva expedició, establint el quartel general al poble de Bescanó, trasladantlo el dia 6 de juliol al de Sta. Eugenia. Durant aquestes operacions el duc no va intentar res contra les places fortes de la montanya, que es-

taven braument defensades per En Verntallat. Per altra part, els jurats de Girona no 's cansaven d' escriure al Rei En Joan sobre els perills que corria aquesta ciutat y pregantli que vingué prompte a redimir aquet territori del poder del duc de Lorena. An aquestes escitacions va contestar la Reina Na Joana, desde Prats del Rei y am data del primer de Agost, dient els grans preparatius terrestres y maritims que feia, no solzament pera socorrer a la ciutat, sino pera aterrar als seus enemics, y que el prímpcep En Ferrán, acompanyat de les seves germanes y d' altres persones notables, anava a posarse en marxa desseguida. El duc de Lorena que degué tenir confidencia de l' arribada de tan poderós adversari y sense medis suficients pera poderlo contenir, el dia 31 de juliol va aixecar el seu campament de Sta. Eugenia y el trasladá a Hostalric per trovarse més aprop de Barcelona; mida previsor, puig el prímpcep En Ferrán, passant per Vic y Sant Esteve de Bas, el dia 16 del susdit mes d' agost va presentarse al poble de Salt, procedent d' Amer, ont havia descansat el dia avans per ser la festivitat de la Sumpta, fent la seva entrada a Girona a l' endemà. El dia 19 va aixecar el campament y dirigintse vers l' Empordà, en pocs dies va reconquerir totes les places que el duc de Lorena havia sotmeses. Com que a Girona hi havia deixat escassa guarnició y els seus jurats temien un cop de mà sobre l' indefens barri del Mercadal, aquets, am data del 19 de setembre y fent ús del nom del Prímpcep, varen escriure *al molt magnífich mossen Francesch Verntallat capitá de la*

magestat del senyor Rey, pregantli que amb els seus homes guarnís aquella barriada. Això ens demostra que aquest capdill estava gairebé en contacte amb les forces de Barcelona defensant els passos de la muntanya.

El mateix Rei En Joan, vell y cec, va volguer venir a dirigir personalment aquesta campanya que ben pocs resultats positius li havia de proporcionar. El dia 4 d' octubre va desembarcar a la platja de St. Martí d' Ampuries, on l' esperava el príncep En Ferràn amb el seu exèrcit, entrant a Girona el dia 27, d' on va partir el dia primer de novembre vers Ampuries amb el decidit propòsit d' apoderarse del castell de St. Martí, pera tenir un punt segur d' embarc y desembarc per on pogués introduirse a l' Empordà y suministrar socors a Girona. Va batre dit castell amb un copiós material de guerra, destruint els seus murs y demés obres de fortificació, fins que a l' últim, després de tretze dies de combat, va lograr apoderarsen.

El príncep En Ferràn, que s' havia quedat a Girona, el dia 20 va sortir amb el seu exèrcit, també amb direcció a Ampuries, aon va arribar sense cap contratemps; però al dia següent, tornant a Girona amb un gran convoi carregat de blat y civada pera l' abasteixement de la ciutat, se vegé sobtadament embestit, en el plà de Vilademat, per una host francesa, superior en nombre, que 'l va envoltar y derrotar. En aquesta desgraciada sorpresa va perdre gent, cavalls, acèmiles y el carregament, restant presoners els seus principals capitans: el mestre

de Montesa, el fill del comte de Prades, el castellà d' Amposta, el fill del d' Aragó, En Roderic de Rebollada y altres. De resultes d' aquesta desfeta, el Rei y el Primpcep tingueren de refugiarse el dia 22 en les galeres de l' armada reial, retirantse altre vegada a Tarragona y donant per acabada una campanya que havia sigut començada tan feliçment.

Aprofitant la derrota dels realistes, el duc de Lorena va sortir de Barcelona, el dia 15 de desembre proposantse recuperar el castell de Sant Martí d' Ampuries; y després de recorre varies poblacions de l' Empordà, durant tot el mes de primer de l' any 1468, am data del 6 de febrer va escriure als concellers de Barcelona, am l' objecte de que li enviessin reforços pera conseguir desseguida la rendició d' Ampuries y, per lo tant la sumissió de tota aquella comarca, y dientlos que amb aquesta victoria els gironins perderien tota esperança y *farán novells pensamientos*. Ampuries continuava resistirse, puig am data del 25 de març el duc tornava a escriure a Barcelona demanant l' envió de pólvora. Aquella fortalesa no 's va rendir fins el dia 15 d' abril, mitjansant capitulació, de la que els vensuts no més conseguiren la llibertat y la vida, sortint tots solzament am lo que portaven a sobre y *ab una canya en la ma* no sé si com a signe d' humiliació.

Acabada la guerra a l' Empordà, am la presa del castell de St. Martí d' Ampuries, el duc de Lorena va preparar-se pera portar la guerra a les montanyes den Bas anomenades den Verntallat perquè aquet capdill de la reialesa les defensava. La documenta-

ció no digu pas si la campanya anunciada va arribar a realitzar-se, emprò si fou aixís no degué pas donar els resultats que desitjava el duc de Lorena, car la vila de Besalú romaní fidel al Rei en Joan y En Verntallat dominava la montanya, tenint en poder seu els castells d' Hostoles, Finestres y Colltort.

El duc de Lorena va retornar a Barcelona entrantli el dia 8 de maig; y veient que amb els recursos am que contava no podia assolir la rendició de Girona, se va proposar anar a França a cercar auxiliars estrangers, y a mitjans de juny va passar la frontera, conferint la lloctinencia de Catalunya, durant la seva ausencia, al seu cunyat En Fadrique de Lorena, compte de Vademont, qui en el mateix mes de juny va passar a l' Empordà, puig el dia 13 se trojava al poble de Colomé dictant varies disposicions, entre elles una pera el capità de la vila de Banyoles significantli els inconvenients que oferia la confabulació y tracte que 's notava entre els enemics y els habitants d' aquella vila, y ordenantli terminantment que procurés acabar am tota mena de relacions entre uns y altres; tornant altra vegada a Barcelona a mitjans d' agost, sense haver intentat cap operació en l' alta montanya. Durant el reste de l' any 1468 no ocorregué cap fet d' importancia a la nostra provincia.

Totes les tentatives del Rei En Joan pera proveir a Girona foren infructuoses; tant que els jurats d' aquesta ciutat, am data del 13 de febrer de l' any 1469, escrivien al príncep En Ferràn dientli que estaven meravellats de que per falta d' auxiliars deixés

morir de fam a una ciutat que tants sacrificis personals havia fet y que si arribava a pèrdres, aixó implicaria la pèrdua de tot el Príncipat, y set dies mes tart repetiren aquestes queixes al Rei.

La situació de Girona anava agravantse per moments per manca de queviures, haventse escrit sentides cartes an En Verntallat y altres encarregantlos el prompte envió de blat, lo que no fou possible. puig a la montanya hi havia igual escasesa que a la ciutat. Pera conjurar tant apurada situació, el dia 8 de març fou convocat al palau episcopal, a modo de junta de salvació pública, un gran consell, baix la presidència del bisbe Margarit, al que varen concorre els abads de St. Pere de Galligans y de St. Salvador de Breda, els jurats y els nobles de la ciutat. Constituit el Consell, fou cridat en Verntallat, que enterat de lo que anava a tractarse va manifestar per escrit la viva sollicitut am que havia procurat introduir en la ciutat cereals procedents de la montanya, els habitants de la qual, segons va dir, se trovaven en el mateix estat de carestia que Girona, de tal manera que per molt que 's fes no podia comptarse més que am 300 mitjeras, y que si volien convencers de que no hi havia mes existencies disponibles podien enviar comissionats a reconeixer els castells, viles y llocs d' aquelles comarques.

En vista d' aquesta contestació, el mateix dia va tornar a reunirse el Consell, amb assistencia, además dels que hem esmentat, de l' abad de St. Joan de les Abadeses, els capitans foranis Verntallat, Xatmar, Desbac y Cartellà; els representants de varis

pobles y castells de la montanya y alguns cònsuls o jurats d' universitats, entre ells *En Subiràs de Olot*. El bisbe va pintar am vius colors l' estat llastimós de la ciutat, y en conseqüència va exortar als reunits a fi de que ajudessin a conservar-la pera el Rei, enviant blat de la montanya; a quals manifestacions *En Verntallat* y els de-més foranis varen contestar que no podien enviar més que les 300 *mitjeras* que havien promeses.

En aquell mateix mes de març el duc de Lorena va entrar a França amb una host de 15.000 homes, y després d' haver sotmès tot l' *Empordà*, el dia 13 d' abril va presentarse davant dels murs de Girona, recullintse les poques forces realistes a *Besalú*, *Castellfullit* y *Olot*. Girona va capitular el dia 25 de maig, y el duc de Lorena va entrar a la ciutat al davant del seu exèrcit, passant seguidament a la *Sèu*, rebent en la porta occidental, de mans del comte *Danois*, en nom del Rei de França, les claus de la ciutat.

Am la presa de Girona tota aquesta provincia va quedar en poder del duc de Lorena, a excepció de la vila de *Besalú* y de la montanya que *En Verntallat* defensava braument. Desitjant el Rei *En Joan* conservar aquest últim baluart pera la seva causa, el dia 9 d' octubre va nomenar a l' heroic defensor de Girona, *En Pere de Rocabertí*, capità a pau y a guerra de la vila, fortalesa y vegueriu de *Besalú*, com a premi dels seus rellevants serveis, y quatre dies més tart el nomenava lloctinent de capità general de sa magstad en la provincia *Dampurià y montanya*; y pera el seu mellor desempenyo, el Rei li donava les instruc-

cions següents: Que després d' haver arribat a l'Empordà, convoqués parlament en el punt on cregués ser de més conveniència, a l' objecte de tractar d' assumptes pertinents al reial servei, entre ells el de fer un repartiment en el territori de la seva jurisdicció pera proporcionarse cabals am destí a la guarda y defensa del mateix; que junt am l' abad de St. Joan, En Bac de Rocabruna, En Verntallat y un dels cònsuls d' Olot procedís a l' elecció d' una junta consultiva, composada de persones principals de la montanya, pera tota mena d' assumptes, militars o jurídics; que havent ordenat la Reina Na Joana, quan estigué a l' Empordà, que 's fes una informació pera veure quins eren els castells de la montanya que no tenien les degudes condicions de defensa, ordenant, en virtut de la mateixa, que fossin enderrocats els de Bellpuig, Cartellà, Falgons, Beuda y altres, y no haventse portat a efecte aquella disposició, se procedís al seu prompte compliment, pera evitar que l'enemic s'apoderés d'aquelles fortesales; que atesa la gran importancia que significava la conservació de Besalú, s' obligués als homes foranis a ficarse am llurs queviures dintre la vila y a prestarhi el servei de guardies: que aquella població fos reforçada amb *un fort palench e valuart e altres fortificacions*, havent d' ajudar a construirles els homes dels aföres; que quedessin revocats, sense excepció tots els guiatjes donats fins el dia de la data; que fossin reconeguts y reparats tots els castells que havien de ser *ben guardats rondats, e vigilats*, am major motiu perquè, segons noticies, la dona y els parents

de l' Almera estaven en tractes pera apoderarse del castell d' Hostoles; que 's posés una tassa raonable al preu dels comestibles pera que els militars poguessin comprarlos; que en atenció a que ell (el Rei En Joan) havia fet gracia dels béns de l' Almera y consort an En Pere Torroella, se li en dongués immediatament possessió, sense atendre cap mena de reclamacions en contra; que aixis mateix se dongués possessió an en Bac de Rocabruna de les rentes pertenyents al bisbe y clero de Girona; y, finalment, que En Rocabertí disposés y ordenés de per sí tot lo que li semblés més útil y convenient al mellor servei.

No obstant y aixó, les tropes franceses que auxiliaven al duc de Lorena feien ràpits progressos en l' alta montanya, puig el día 12 havia sigut presa per assalt y castigada durament la vila de Camprodón, y darrera d' ella varen entregarse sense resistencia Olot, Sant Joan de les Abadeses y altres pobles; però desitjant el duc de Lorena reduir a la seva obediencia la vila de Besalú, va sortir de Barcelona cap a la nostra provincia per la via de Granollers y Hostalric, arrivant el día 2 de novembre a Girona. Del 4 al 7 va dictarhi varies disposicions encaminades a preparar el seti que tractava de posar a la vila de Besalú, a quin efecte va ordenar que 's fes provisió de queviures; que fossin reparats els camins y recompostes les bombardes; y el día 8 va escriure al capità y als jurats de Banyoles encarregantlis que tinguessin de prevenció y ben amagats els queviures y farines que 'ls anava enviant pera l' assetje de

la plaça. El dia 10 va sortir de Girona am direcció a Banyoles, on va allotjarse, firmant el dia 22 un tractat de capitulació amb els homes del castell de Salas, Argelaguer, La Miana y Ribera de Palau, convenint, entre altres coses, en que En Bartomeu Alemany de Bellpuig seria capitá d' aquella comarca y, en defecte d' ell, un natural de Catalunya. El dia 24 encara no s'havia rendit Besalú, però si avans del primer de desembre, y no pas al duc de Lorena, sinó als francesos, els quals s' en varen possessionar, com ho havien fet a Camprodón, conferint el càrreg de aquella vila al cèlebre Bernad Gabriel Xatmar, qui encare la retenia l' any 1471 sots el domini del Rei de França.

Acabat lo de Besalú, el duc va volguer portar la guerra a les montanyes anomenades d' En Verntallat, com ho posa de manifest l' ordre donada al seu tresorer pera que entregués pólvora de bombarda an En Joan Tor bombarder de la companyia del capitá general de les tropes franceses, pera 'l seti del castell d' Hostoles que En Verntallat conservava pera 'l Rei En Joan ; restant paralisats els afers de la guerra am la nova marxa del duc de Lorena a França en cerca de nous socors. Els reialistes, acaudillats per En Verntallat, no solzament conservaven llurs posicions a la montanya, sinó que feien algunes correries per el plà. El dia primer de maig de l' any 1470, les guarnicions dels castells d' Hostoles y Finestres combinades varen apoderarse del castell de Cartellà, que en l' any 1467 el duc de Lorena havia guanyat mitjansant capitulació amb En Bernad Margarit ;

atreuit cop de mà que feu precis que sortissin de Girona totes les forces disponibles pera recuperar-lo. A últims de juny varen fer un altre correria, arriuant fins al plà de Girona, emportantsen algunes persones y remats.

El duc de Lorena va arriuar a Girona, procedent de França el dia 21 de juliol, anantsen a l'endemà a Barcelona, sense que l'acompanyessin els reforços necessaris pera abatre als reialistes, els quals, aprofitant l'ocasió de trovarse les forces del pretendent a l'Empordà, pera 'l seti de Cadaqués, concertaren altra vegada les guarnicions dels castells d'Hostoles y Finestres pera fer un' altre excursió als plans de de Girona, arriuant fins a Salt. Va sortir gent de Girona pera perseguirlos, y hi hagué una sangnanta escomesa, quedant rompuda y dispersa la host de Girona y perdent vintisset presoners que foren portats al castell d'Hostoles.

La causa de la revolució barcelonesa tenia de sufrir un cop del que no podria aixecarse. El duc de Lorena, que s'havia fet simpàtic per les seves prendes personals y que era un dels bons capitans del seu sigle, desseguida que va arribar a Barcelona va posarse malalt, tant, que el dia 6 de setembre els concellers se varen creure en el dever de posarho en coneixement d'En Renat, dientli que poc temps després d'haver tornat aquell de Provensa s'havia posat malalt de febres, y aquesta malaltia no 'l va deixar fins a la mort que advingué el dia 16 de desembre.

Innovat En Renat d'Anjou de tant irreparable pèrdua, va contestar que ell mateix en persona o el

seu nét vindrien a Catalunya a proseguir l' empresa, y. en efecte, el dia 12 de juny de l' any 1471, entrava a Barcelona un fill natural del duc de Lorena, anomenat Joan com el seu pare, el qual es conegut en la historia per el *bastart de Calabria* qui va pendre el títol de lloctinent, puig el de primogénit va usarlo el vill llegendim del duc de Lorena, anomenat Nicolau.

Tal volta en cap periode históric hi hagué una confusió tant gran, ni fou tant durament castigada la nostra comarca, en la que hi havien tres sobirans. La montanya en poder d' En Verntallat, que tenia per sobirà al Rei En Joan ; Camprodón, Olot, Besalú y altres llocs en poder del Rei de França, y Girona y gairebé tot l' Empordà acatant a la Diputació general catalana. Si els francesos havien vingut en auxili d' En Renat ; per què no donaven an aquest o als seus lloctinents un decidit apoi ? Es que el Rei de França tenia una mira interessada sobre Catalunya y estava esperant el desenrotllo dels aveniments ? Dièm això perquè am data del 13 de febrer de l' any 1471, els diputats de Barcelona havien acudit al Governador del Rosselló queixantse asprement de que els de Besalú y altres castells y llocs de la montanya, subjectes al Rei de França, devallaven al plà de l' Empordà, d' on s' enduien grans quantitats de blat y altres vitualles pera transportarles al castell d' Hostoles, sense que els fessin oposició els de Besalú y altres pobles afrancesats. Aquestes malvestats foren posades en coneixement de Renat pera que gestionés amb el Rei de França la cessió de les places de la montanya qu' estaven baix la seva obe-

diencia. De lo exposat se desprèn ben clarament que les places que estaven baix la tutela del Rei de França no obeeïen pera res a la Diputació catalana.

Am la traició del bisbe Margarit, En Sarriera y altres, la revolució de Barcelona va rebre un cop mortal en la nostra provincia, tornant, per efecte d' ella, la ciutat de Girona, el dia 18 d' octubre, a l' obediencia del Rei En Joan, seguint bentost el seu exemple les poblacions de Blanes, Hostalric y St. Feliu de Guixols, esporuguida aquesta darrera per les amenaces del Rei En Joan que havia vingut personalmente pera combátrela, establint el seu campament a la Vall d' Aro desde on va dirigir-se a Calonge pera assetjar Palamós, que va capitular voluntariament el dia 12 de novembre, seguint an aquesta capitulació les de Palafrugell, Pals, Verges, La Tallada, Bellcaire y La Bisbal. El monastir d' Ullá fou prèss per assalt el dia 24, passant el Rei En Joan a sitiar a Torroella de Montgrí, trovantse davant d' aquesta plaça a darrers de novembre, la que tingué que abandonar, refugiantse a Girona. Malgrat aquet contratemps, la seva causa anava guanyant terreny en la nostra comarca. Desde Girona, am data del 6 de desembre, va escriure als cònsuls d' Olot dientlos que si bé fins allavors no havia portat pressa en manarlos que reduïssin a llur obediencia aquella vila, segur com estava de la seva fidelitat, ara, que gairebé tot l' Empordá estava sotmès, era de molt interés que ho fos tota la comarca; venint per lo tant en prevenirlos que dintre de l' improrrogable terme de sis dies entreguessin l' esmentada vila an En Fran-

cesc Verntallat, que ell havia enviat per aquest objecte. Cumplintho aixís la vila d'Olot, el dia 14 va firmarse la capitulació entre En Verntallat, d'una part, y l'Universitat d'Olot, per l'altre, haventhi en el conveni una infinitat de capítuls que quan va arribar el cas de ser revisats per el Rei, lo que tingué lloc a Barcelona el 26 de desembre de l'any següent, uns foren aprovats integrament y altres mes o menys modificats. En el memorial presentat a S. M. pera que 's servis sancionarlos, els cònsuls protestaven dels sentiments de fidelitat d'aquella vila, asseverant que si bé era cert que havia estat prop de dos anys y dos mesos baix el domini del poderós exèrcit francès, no fou per voluntat y simpatia, sino *ab molts sospirs y amargura de cors*.

Pintaven am negres colors l'estat de pobresa y despoblació en que es trobava la vila a causa de la guerra y de les morts contagiòses — *mortalitats* — que havien sobrevingut, tant que de 200 cases que avants hi havia, al present no arribaven a setanta.

Varen demanar en una de les súplices, la confirmació d'aquells capítuls en virtut dels quals el Rei N' Anfós feu francs dels mals usos, censos, tasques y altres gravàmens als homes de remença; capítuls, deien, que havien sigut confirmats per un edicte del Rei En Joan y posteriorment per el comte de Foix, capità y procurador seu.

En Verntallat convingué en totes les seves parts am lo proposat en aquet capítul; pero el Rei En Joan, al revisarlo, el va modificar, posant a continuació el decret de *Plau al senyor Rei justa forma de las*

concesions e confirmacions Reials que tenen; y com que no en tenien ni en podien tenir d'altre que la de la abolició dels mals usos, tingueren de contentarse amb ella.

En un altre article feren present que, al principi de la guerra, la Força d'Olot se trojava circuida de algunes cases que En Verntallat, com a capità que era d'aquella, va ordenar tirar a terra, y en aquesta atenció els cònsuls suplicaren que *per intuïció e restauració de la dita forsa*, fossin donades al comú de la vila les cases que dintre d'ella posseïen alguns rebeldes. Fou concedit amb una lleugera aclaració.

En altre capítul deien que molts habitants de la vila y del seu terme, al principi s'en anaren a juntar-se amb els enemics, junt amb els quals varen combatre aquella fortalesa en els sitis que havia sofert; per lo tant demanaren — y aixís els fou concedit — que als que s'trovessin en tal cas no se'ls permetés entrar a Olot sense consentiment exprés del capità y dels cònsuls de la vila.

Figueres també va capítular el dia 12 de janer de l'any següent, fent el seu municipi un veritable acte de contrició per els passats extravios, manifestant, am la més gran humilitat, els més fervents desitjos d'acullirse a l'ampar de la reial obediència. Duenyo el Rei En Joan d'aquella població, va constituirse a Vilabertrán, desde ont el dia 13 va intimar la rendició de Perelada, que no va fer cas de les seves menaces y va continuar resistint. En vista de l'ineficacia de la seva intimació, el dia 16 va ordenar publicar un edicte proibint severament l'entrada

de vitualles y de materies comestibles a les viles de Perelada, Castelló, Torroella de Montgrí y Besalú, que encara romanien fidels a la Diputació y al Rei de França.

De retorn a Figueres, el Rei va convocar Parlament, am data del 17, pera 'l dimecres día 22 a la pròpia vila, am l' objecte de tractar d' afers relatius al reial servei y als interessos y tranquilitat de l' Empordà. Poca cosa va avençar el Rei, durant el mes de janer y febrer, en la seva campanya, y no més va ocupar el castell de Carmançó, mitjansant l' entrega de 230 florins d' or. El dia 28 de març va guanyar, traidorament, la vila de Roses, seguint la capitulació de Garriguella, el dia primer d' abril, desde on va anar altra volta a acampar davant de Perelada; però el dia 4, a punta de dia, fou sorprès per forces enemigues — 400 cavalls y 600 peons — que havien sortit de Castelló d' Ampuries y desbarataren el campament, obligant al Rei En Joan a escapar-se mig despullat, refugiantse altra vegada dintre la ciutat de Figueres, am pèrdua de 300 cavalls, molts cavallers y tots els efectes del campament, segons comunica el compte de Campobasso a la Diputació general catalana y fou confirmat en part per el Rei en la seva carta als jurats de Girona.

Refet d' aquesta derrota el Rei En Joan, a primers de maig va tornar sobre la vila de Perelada y sobre la de Castelló, únics punts que li restaven per conquerir a l' alt Empordà. Perelada a la fi va sotmetres, capitulant el dia 19 honrosament, entrant en ella el Rei, puig aquesta vila no 's trojava en situa-

ció forçosa pera tenir de rendirse; y la vila de Castelló d' Ampuries, a primers de juny, quan més apurada estava, fou socorreguda per *Antonio Sau*, am 250 llances y 700 entre arquers y homes de a peu, sitiant al Rei a Perelada y talant els seus camps y els de Figueres. El dia 20, el Rei, desde Perelada, comunicava que la vila de Castelló s' havia sublevat a favor seu, y demanava auxili als jurats de Girona pera guarnir aquella vila y poder anar sobre els que, procedents de Castelló, sé feien forts a Vilanova. Am la sotmissió de Castelló el Rei quedava duenyo de tota la provincia de Girona, a excepció de la vila de Besalú en les muralles de la qual onejava encara la bandera francesa: no més li faltava sotmetre Barcelona, aon va traslladar el seu camp establintlo a Pedralves, desde on va escriure, am data del 25 de juliol, an En Sarriera, capità de les seves forces en aquesta comarca, pera que combatés sense parar als de Besalú fins haver obtingut la rendició de la vila y fortalesa.

La ciutat de Barcelona va rendirse el dia 17 d' octubre y el Rei va entrarhi el dia 22, quedant sotmès tot el Principat, menys la vila de Besalú que encare continuava resistintse. Camprodon ja havia capitulat el dia 23 de juny. La vila de Besalú va tenir de capitular avans del 10 de desembre, d' una manera honrosissima pera 'l capità que la defensava, que era En Gabriel Xatmar, puig el Rei En Joan li conferia temporalment el càrrec de capità en pau y en guerra de la fortalesa, vila y vegueriu de Besalú, *habentes, diu la ordre, fidem fidei et probitati vestri, co-*

municant, am la mateixa data, a totes les autoritats de Catalunya que el magnífic y amat capità En Gabriel Xatmar havia tornat a la seva obediència, « y al tenor de la capitulació que li hem firmat y jurat, devem restituirli tots els castells, béns y rentes que posseïa avants de la guerra. »

Aixís va quedar terminada la guerra entre el Rei En Joan y la Diputació general catalana, en la que tant eficaçment secundaren al Rei els remences de aquesta comarca comandats per En Verntallat, capdill que no pogué reduir-lo a l'obediència ni la Diputació general catalana, ni el Condestable de Portugal, ni el duc de Lorena, ni el Bastart de Calabria, ni el Rei de França, puig sempre va fer onejar en les montanyes ont operava y en els célebres castells de Hostoles, Finestres y Rupit, la senyera de la reialesa.

No va pas abandonar, com alguns han suposat, als remences, que esperaven l'acabament d'aquesta lluita pera instar, més que mai, la supressió dels mals usos, negantse a pagar les prestacions auxiliats per En Verntallat, qui retenia encara els castells de Hostoles y Finestres, segons se desprèn d'una carta del Rei En Joan, datada l'11 de febrer de l'any 1473, ordenant al agutzil reial, En Sebastià Exida, que posés an En Guillèm d'Oms, senyor de Santa Pau, en possessió del castell de Finestres, que En Francesc Verntallat y En Pere Joan Sala (futur quefe dels remences) que l'ocupaven, no volien entregarli.

Durant el reste d'aquest any y tot el següent, no hem trovat en els nostres arxius cap noticia d'importancia referent als remences, fins al 18 de març

de l'any 1475, que va sublevarse la vila de Corsà, alentada per En Verntallat y els seus, que varen apoderarse del castell y s' hi fortificaren. Com que aquesta vila era feude del bisbat de Girona, el bisbe Margarit, al tenir noticia del fet, el dia 23, Dijous Sant, després d' haver celebrat els divins oficis va emprendre el camí de la vila de Corsà, cercantla durant aquells dies, però sense poguerla pendre a causa de les grans plujes que impedièn tot moviment militar, y per aquet motiu, diu En Grahit en la seva monografia del Cardenal Margarit, va establirse després un setí en forma, y haventse presentat una partida de tropes del Rei, els revoltosos foren expulsats de la fortalesa, pognent el bisbe Margarit pendre possessió de la vila el dia 5 d' abril per mà d' un comissionat del Rei. « *No pot calificarse d' injusta aquesta rebelió,* diu el senyor Grahit, puig els habitants de Corsà s' havien redimit del senyoriu de l' Iglesia de Girona mitjansant pagar 18.000 lliures, y a pesar de haverse deixat sense efecte la redempció no 'ls havia sigut retornada aquella suma, malgrat y demanarho el mateix bisbe. »

Aquest acte contra 'ls infelissos remences de Corsà que després d' haver pagat el preu de llur redempció, se 'ls obligava de nou a totes les prestacions, fou causa de que, amb En Verntallat al cap, tornessin a negarse al pago de tota mena de prestacions agraries y, per consegüent, a revoltarse obertament contra l' autoritat de llurs senyors, fins a l' extrem de que, al reclamarlos aquets llurs respectius drets contestessin ells al crit de *via fors sacramental*;

arribant En Verntallat a presentarse, en el mes de juliol, amb una partida de gent armada, al poble de Constantins, manant fer un pregó en el que ordenava que en endavant els pagesos no paguessin cap mena de prestacions a ningú. Aquesta actitud del *amat conseller* del Rei En Joan degué alarmar als senyors, que degueren dirigir-se en queixa a Sa Magestat, car els jurats de Girona varen rebre el dia 10 de agost una carta del síndic de la ciutat a les Corts de Barcelona, participantlos que el Rei havia escrit an En Verntallat prevenintlo que sense cap excusa ni pretext obligués als remences a pagar los *censos e tasques e altres drets acceptats los mals usos*. Nosaltres creiem que aquesta ordre fou una mera fórmula del Rei pera contentar als senyors, puig ben notoria es l'influencia que tenia En Verntallat en aquestes regions; y que tal volta tenia ordres de procedir aixis, ens ho confirmen les instruccions donades per els jurats de Girona an En Pere Terrades, a mitjans de l'any 1476, pera gestionar certs assumptes a la Cort, les quals deien: « Com sigui que recentment els llurs adjunts han tingut noticia de que mossèn Verntallat, capità de les montanyes, ha obtingut de S. M. el Rei de Castella una reial provisió disposant que els habitants de la montanya, dependents de la capitania d'aquell capdill, no paguin a ningú censos, censals ni tasques, y redundant, com redonda, la tal disposició en notori perjudici dels interessos de la ciutat y els seus veïns, per lo tant, el susdit mossèn Terrades pregarà a l' expressat Rei de Castella que tingui a bé revocar-la.

Aquets datos ens demostren ben palesament que En Verntallat apesar de la seva enlairada posició social, continuava amparant y defensant als remences y que comptava am l'apoi de la Cort, la que, no obstant, tenia que prestarli solapadament pera no enemistarse amb els senyors y poguer fer front a la guerra am França. Vé també a refermar la nostra opinió la ordre donada per el Rei En Joan, am data del 25 de febrer de l'any 1477, autorisant als homes de remença y a llurs sindics, que demoraven en els llocs de reialesa de la diócesis de Girona, pera que poguessin congregarse totes les vegades que volguessin a fi de pagar y redimir el violari que devien a Asberto Benedicto, mercader de dita ciutat, y imposar talles, amb intervenció del magnific y amat conceller y capitá de S. M., En Francesc Verntallat, la qual ordenació els manava complir en tot, delegant especialment an aquet pera senyalar y elegir el lloc ont haguessin de dipositar-se els fondos recaudats pera aquell objecte.

Els homes de la vall d' Hostoles varen alarmarse al tenir noticia de que el Rei anava a concedir an En Verntallat la jurisdicció civil y criminal d'aquell territori, que ja tenien redimida al Rei En Martí, segons se desprèn d' una exposició que els jurats de la ciutat de Girona varen aixecar al Rei En Joan am data del 7 d' agost, en la qual rebatien aquella que creien tant injusta demanda, am varis fonaments legals, especialment amb el de que, si el Rei hi accedia, se contravindria lo pactat solemnement amb el privilegi de les redempcions, otorgat y suscrit per el

Rei En Martí. Passant a un altre ordre de idees li deien que quin fos el premi a que En Verntallat se hagués fet mereixedor per els seus serveis, aquets, a fi de comptes, eren deguts a l'esforç dels homes de aquella vall, perquè *ells son stats los principals e ab los quals e sens los quals, acte de virtud lo dit Verntallat numque exerci*. En acabat, am termes velats, insinuaven la idea assats desventajosa que formarien del poder y de la reial seva justícia els vassalls d'altres senyories jurisdiccionals al veure el galardó am que aquell corresponia als mèrits contrets y als sacrificis fets pels homes d'aquella comarca. Y, per ultim, com argument de força major, pera veure si amb ell comourien l'ànim del Rei, varen fer ús d'una metàfora enèrgica y grandiosa, com fou la de que *los de Hostoles se reputan com los de' infern fora de sperança de reemço*.

Lo cert es que el Rei no va fer cap cas de lo exposat pels jurats de Girona, car ja en aquella data En Verntallat figurava en el consell del Rei y formava part del Estament noble o militar de Catalunya com a senyor del viscomtat den Bas, de que li havia fet donació pels seus rellevants serveis. Ja am data del 20 de novembre de l'any 1463, el Rei En Joan desde Pamplona, havia dictat una provisió concedintli tots els béns de qualsevulga rebels fincats *en la terra y viscomtat den Bas*, en recompensa dels serveis que li havia prestat; y com sia que el Rei, oblidant aquesta donació, hagués otorgat a altres alguns dels béns esmentats, En Verntallat li havia pregat que 's recordés de la seva promesa revocant aquestes concessions, y el monarca va accedirhi ordenant a tots els

seus oficials que respectessin y fessin respectar aquest decret baix la pena de dos mil florins d'or d'Aragó.

Cumplint, doncs, el Rei En Joan les promeses fetes an En Verntallat — *el seu magnífic y amat conseller* — am data del 23 d'octubre de l'any 1477, y en atenció a haverlo seguit y ajudat am la seva bandera en les passades tribulacions, prestantli assenyalats serveis que 'l monarca' enumera pomposament, li va donar y concedir per sí y per tots els seus hereders y successors, en perpètuu, lliure, propi y franc alodi, el castell, terme y vall d'Hostoles, situats en la vegueria de Girona; el castell de Pujalder, situat a la mateixa vall; el castell y terme de Rocacorba, que va pertanyer al rebeld donzell de Montagut; les parroquies y el lloc de Canet, Ginestar, Lloret, Sant Martí de Llémana, la vall d'Amer, les parroquies de Constantins, Santa Cecília Saserra, Sant Medir, Pujarnols, Scals, Mieras, Sant Miquel de Campmajor, Falgons, Freixa, Torn, Sellent, Cartellà, Vilanua, Estanyol, Briolf, Ventajol, Santa Maria de Campmajor y Marlant, am totes llurs fortaliseses, edificis y cases; l'omnimoda jurisdicció civil y criminal, alta y baixa y mer y mixte imperi.

Aquell mateix dia també va concedir el Rei En Joan al capdill dels remences y als seus successors en línia recta, el títol de viscomte d'Hostoles.

Aquesta abundant donació va quedar abolida més tart com totes les de la seva classe en virtut de la reial pragmàtica decretada per En Ferràn el Catòlic ordenant l'incorporació a la Corona de totes les ju-

risdiccions criminals; però ja fos com a indemnificació, ja per els serveis que En Verntallat també va prestar an aquet Rei, durant el darrer alçament dels remences, com a capità o quefe principal llur, fou agraciats per aquet monarca, en virtut de reial cédula expedida aValencia el dia 13 de març de l'any 1488, am la donació d' unes cases que posseïa al carrer de Regomir de Barcelona an tal Joan de Sant Jordi que li havien sigut confiscades per haver fugit de la ciutat mentres el tribunal del Sant Ofici li estava formant causa per el delict de heretjia.

Al ser enlairat a tan alta jerarquia, va abandonar En Verntallat als remences? Res més desprovisat de fonament, com anirèm veient en el curs dels aconteixements.

El reste del any 1477 y tot el següent varen passar-se en relativa calma, tal volta esperant els remences les promeses del poder reial; però am la mort del Rei en Joan II, que va tenir lloc a Barcelona, el dia 19 de janer del any 1479, va tornarse a presentar aquella paorosa qüestió social.

El primogènit En Ferràn, que a la mort del seu pare En Joan, ja ho era de Castella, va ser proclamat comte de Barcelona, el dia primer de setembre del mateix any.

Una de les primeres disposicions que va pendre, fou una reial ordre expedida am data del 23 del susdit mes, suprimint les capitanies en totes les ciutats, viles y llocs on n'hi hagués, pera concentrar en les seves mans tot el poder de la jurisdicció reial.

Els anys de 1480 y 1481 varen passar am tranquil·litat, excepte algunes guspises sense importància per part dels pagesos de remença, que esperaven, sens dubte, les disposicions del Rei relatives a llurs previsions, y creient els senyors que el foc ja era apagat, varen tornar a fer gestions recabant del mateix monarca, mitjansant un donatiu de 300.000 lliures, que en les Corts celebrades a Barcelona el dia 8 de octubre, promulgues una constitució per la qual revocava y deixava sense efecte una sentència interlocutòria donada per el Rei N' Anfós en favor dels remences, y condenava an aquets a pagar a llurs senyors alodials y directes *tots los censos, tasques, jornades, servituts e altres drets.*

Aquesta sobirana disposició, comprada a pès de or, va donar coratje en gran manera als senyors qui començaren a molestar als remences amb embargs, tornant ben aviat a pagar cara aquesta imprudència. El ciutadà de Girona en Joan Vern, que havia anat a les montanyes de Sobrerroca pera exigir les tasques y altres drets, fou trovat mort d' *un cop de stralla.* Els jurats de Girona, am data del 14 de març de 1482, varen comunicar aquest aconeteixement a l'infant N' Enric, virrei de Catalunya, dient-li que els remences tornaven a mourers y que podria succeir molt bé que tornessin els desordres passats.

Fins al següent any de 1483 no's registra cap incident digne d'especial menció, pero la qüestió social continuava latent, y per les notícies que 's conserven se veu que s'estaven fent treballs pera

arrivar a una concòrdia, que sempre era desatesa per els senyors y, sobre tot, per els de l'estat eclesiàstic. En efecte; el dia 30 de janer del any 1484, els jurats de Girona varen escriure al Rei manifestant-li que el baró de Cruilles havia arriuat a la ciutat en comissió de l'infant n' Enric, pera pactar una concòrdia amb els remences y llurs senyors, la que ofería inconvenients y creien que no era necessaria, car el baró havia conferenciat amb el Cabilde catedral y aquet li havia significat que ja estava convingut amb els seus pagesos o vasalls. Això no era veritat, com veurèm més endayant. Aquesta reunió no degué tenir efecte y quelcòm greu advindria quan els jurats, en sessió del dia 26 d' abril, aren acordar la prompta reaparició dels portals de la ciutat y que altres fossin tapiats. Es que preveien la tempesta que s' apropava, puig els remences que havien acudit al Rei n' havien obtingut algunes provisions reials contraries als drets de llurs senyors; de lo qual se desprèn am claretat que lo que volia la Corona era treure el millor partit d' uns y altres.

Qui va posar la metxa pera que tornés a esclatar la revolució fou el Cabilde catedral de Girona acordant, per unanimitat, el dia 28 de juliol, que 's portessin a complet efecte les resolucions preses pera procedir executivament contra els remences sense contemplació de cap mena. En virtut d' això, els remences varen acudir a l' infant N' Enric reclamant el compliment de la darrera constitució promulgada per el Rei En Ferràn a les Corts de Barcelona

de l'any 1482, el qual, am data del 13 de setembre, va dirigir una carta als jurats de Girona dientlos que pera castigar els delictes d'En Pere Joan Sala, el nou capdill dels remences, y dels qui el següien, aixis com pera reprimir l'audacia y temeritat que havien tingut de ficar cartells de desafió a la plaça y en els cantons de la ciutat, igualment que en altres punts de l'Empordà, y a fi de compelirlos a que paguessin a llurs senyors els censos y tasques que els estaven devent, enviava a l'agutzil reial, En Gili- bert Salvá am plens poders pera convocar host y cavalcada y esperava que li prestarien l'apoi que necessités.

Havent arribat en Salvá a Girona, va passar a Mieres pera acomplir el seu comès, acompanyat del Veguer y altres ministres, y al començar els embargs se vegé embestit per tres o quatre cents pagesos que li feren pagar cara la seva visita. D'aquet fet, conegut per l'*alsament de Mieras*, en dona compte el *Manual de acuerdos de Gerona*, per la carta que els seus jurats varen escriure am data del 22 de setembre, a l'infant N' Enric, innovantlo d'un horrible atentat que havia tingut lloc a Mieres, segons relació feta per un dels dependents de la cort del veguer, que n'havia sigut testimoni ocular, y per un'altra carta tramesa, am la mateixa data, per l'abad del monestir de Sant Esteve de Banyoles, de la qual resultava que havent sortit el Veguer de Girona, acompanyat d'alguns ministres de la seva cort, pera apoiar l'acció executiva de l'agutzil Salvá, y havent aquet començat a executarla, veusaquí que al sortir de Mieres, ont ha-

via fet alguns embargs a cân Grivé, la comissió se vegé rodejada y embestida per una massa de tres o quatrecents homes, armats de cuirassa, escuts y llances. L' arcalde fou el primer en posarse a correr abandonant als seus companys, part dels quals se varen dispersar y els altres tingueren de retirar-se a cân Grivé, on varen ferse forts am l'ajuda del duenyo que s' hi va prestar voluntariament, sens dubte pera evitar que aquella força bruta li saquejés la casa. Al veure els agressors la fugida del dispersos se varen posar a cridar: *ja fugen, ab ells; ab elles: á mort á mort!* y a la carrera emprengueren llur persecució. Micer Julià jeia a cân Grivé, ferit de dugues llançades, l' una a un braç y l' altre a un muscle; l' agutzil Salvà, conduit per un dels seus dependents, que li portava les regnes del cavall, va entrar a Banyoles am la cara atravessada d' una *stralla*, que li fou extreta am pèrdua d' un ull; ignorantse el parader d' altres dependents, y, per últim' el Veguer fou fet presoner per en Pere Joan Sala, quefe d' aquella malhadada expedició, haventse salvat tots els qui feren resistencia dintre la casa den Grivé de Mieres, contra la qual els pagesos dirigiren llurs atacs pera entrarhi y degollar a tots els que s' hi trovaven.

Aquesta victoria va acreditar an En Pere Joan Sala d' actiu, atrevit y de geni organisador, conmovent a tota la comarca, y havent arribat l' infant N' Enric a Girona, el dia 2 d' octubre, va organisar el somatén pera perseguirlo, anc que inútilment, continuant tan audaç guerriller les seves excursions

per aquesta província. El dia primer de novembre, no més que am vint homes, va presentarse a Cassà de la Selva, y va celebrar a l'iglesia una reunió de més de cent pagesos, als que va ensenyar unes provisions y salvoconductes del temps d'En Joan II, segons els quals no devien pagar cap mena de censos y tasques. Tres o quatre dies després va tornar a apareixre en la susdita vila, desde on va dirigirse a Montnegre y a Sant Sadurní. El dia 10 se trovava a Canet d'Adri on s'eren aplegats tres o quatre cents pagesos del plà y de la montanya, amb ànim, segons se deia, d'acostarse a Girona o bé d'anarsen cap a Torroella de Montgrí. El dia 11 va tenir l'atreuiment d'entrar a Banyoles al devant de 200 homes, alguns d'ells armats am ballesta preparada, y presentarse a la plaça en ocasió en que s'estava celebrant la fira, donant la seva gent crits de *Sala, Sala, viva el rey! viva el rey! viva el rey!* no cometent aquella força cap malvestat, ans el contrari, el quefe digué am veu alta que ningú 's mogué y que no tinguessin cap por. Al dia següent va presentarse al Pont Major, dirigintse a Celrà, on va esperar alguna gent que tenia de reunirse amb ell pera anar a Torroella de Montgrí.

Els jurats de Girona, al comunicar a l'infant N'Enric aquets moviments d'En Sala, li deien: «les pràctiques d'aquest home son tals que els pobles, veientlo entrar dins les viles y llocs sense ser perseguit ni molestar a ningú, se prenen la cosa en broma y perden l'afició a perseguirlo». Però ben prompte tenia de demostrarlos que les corre-

ries que estava fent no eren pas simples simulacres, puig el dia 13, a les dugues de la tarda, aparegué sobtadament a Girona per l' areny del riu Onyar, am 300 homes, y va dirigir-se de dret vers el *portal de las viudas*, qual pont llevadis se trovava allavors tirat a mitja cadena. Intentaren pendre un portal a viva força, am gran braó; però el guarda va tenir temps de tencarlo, rebent un cop de ballesta que'l va ferir mortalment. Frustrada tan atrevida empresa d' entrar a Girona, varen pendre altra vegada el camí de la montanya, dirgintse a Sant Daniel y desde aquet poble a Celrá, on pernoctaren. No trigaren a tornar a Girona, establint llur camp al Pont Major y Sarriá, desde on bloquejaren la ciutat, tenint d' aixecar l' assetj el dia 17, en que va arrivar de Barcelona, el visgovernador general en Requesens de Soler, però tant bon punt aquest va marxar, tornaren a establir l' assetje el dia 24; impedit l' entrada de tota mena de queviures y sitiand simultaniament la vila de Torroella de Montgri.

Els consellers de Barcelona varen donar compte de tots aquets trastorns al Rei, qui va contestarlos desde Sevilla, am data del 24 de desembre, dientlos lo molt que l' afligien *les resistencies y delictes tant malvats e acostats mes a rebelió que fidelitat, per en Pere Joan Sala e altres sequaces seus pagesos vulgarment dits de remensa contra nostres oficials*. Pel context d' aquesta carta es ben clar que el Rei En Ferrán no tenia gran empenyo en l' anulació den Sala, desde el moment que diu que les seves maldats tenien mes visos de rebelió que de fidelitat, sent probable que

la Reina hagués mogut l'ànim del monarca per afavorir ella als remences, segons se llegeix en el diari municipal de Barcelona. Lo cert es que la revolució social va pendre més gran volada l'any següent de 1485, propagantse d'un modo alarmant a la provincia de Barcelona, principalment en el Vallès y plà de Vic. En unaguerrilla que hi va haver, En Montornés va derrotar a la host de Barcelona, caient presoner mossèn Galdric, fill del vis - canceller de Catalunya. Agafant nou coratge amb aquesta victoria, se apoderaren de Caldes de Montbui, entraren a força d'armes a Granollers on varen cometre alguns excessos y també varen pendre Sabadell y Terrassa, fortificantse en aquesta darrera vila. En vista de la gravetat de les coses, se coneix que l'infant N' Enric va fer algunes gestions amb els remences pera mirar d'arribar a una solució satisfactoria, segons se desprèn d'una carta que li adreçaren els jurats de Girona am data del 15 de janer, en la qual se mostraven queixosos de que hagués entrat en negociacions amb els remences, sent aixis que la seva missió era perseguirlos y castigarlos, y més estant encomenats, com ho estaven, a l'abad de Breda els tractes d'arranjament amb ells, y no tan sols per lo tocant als *mals usos*, sino als censos y tasques, segons aixis s'era ja convingut amb els pagesos.

El dia 25 li participaven que En Pere Joan Sala havia fet tirar a terra la torre d'homenatge del castell d'Anglès, que havia sigut destruït el castell de Cartellà y que Girona continuava bloquejada y en gran alarma. Prompte degueren cessar els apuros de

la ciutat puig el dia 2 de febrer li comunicaven que, mercès a les gestions practicades per el Governador general amb els remences, aquets havien donat la més completa seguretat de que s' allunyarien dels voltants de Girona y no hi causarien danys de cap mena.

En Pere Joan Sala, engrèit per el resultat de les seves correries per aquesta provincia, va passar a la de Barcelona pera reforçar am la seva gent la del capdill del Vallès — qui també 's deia Sala — y contenir l' embranzida de les forces de Barcelona que havien surtit en persecució d' aquèt, y que eren capitanejades per En Joan de Cardona, formantne també part com a capitans els bisbes d' Urgell y de Vic. No va trigar En Pere Joan Sala en tenir d' abandonar Granollers, y va dirigirse a Lerona posanthi un seti en regla. La milicia ciutadana de Barcelona, capitanejada per el conceller En Jaume Destorrent, va sortir contra d' ell trabantse un encarniçat combat, en el que quedaren desfetes les forces den Sala, am 150 morts y molts presoners, sent un d' aquets el mateix capdill dels remences que, conduit a Barcelona, fou condemnat a mort, essent degollat y esquarterat el dia 28 de març. Tal fou la fi d' un dels quefes subalterns més actius y atrevits que tingué En Verntallat.

La derrota y execució den Pere Joan Sala va causar un pànic indescriptible entre els remences que, d' haversen sabut aprofitar els senyors, hagueren estat disposats a firmar la concordia en condicions favorables pera aquèts; però passada la primera im-

presió varen reaccionar, y congregantse els principals quefes, a modo de Junta de govern, amb assistència den Verntallat, varen acordar continuar la guerra, confirmant el nomenament de capitans y elegint per quefe al fill de l'infortunat Pere Joan Sala. Després d'aquesta reunió varen tenirne un altre de molt nombrosa al poble de Madremanya, en la qual foren ratificats aquells acorts, acordant igualment continuar la guerra a ultrança, car malament podien avenirse a tornar a llurs antigues costums després de tants sacrificis y de tanta sang com havien vessada. En virtut d'aquets acords, el moviment insurreccional va tornarse a presentar més imponent que mai, y com que ja havien fet entrega de tots els castells al Rei, varen començar a sotmetre el de Rocacorva, fentshi fort un capità de remences, amenaçant als demés castells y places de guerra de la montanya.

A fi de contenir aquesta revolta, fou necessari que l'infant N'Enric passés a Girona al davant d'un nombros exèrcit; però desde Hostalric, on se trobava el dia 8 d'abril, per comptes d'empendre el camí de la montanya pera atacar als remences, s'en va anar cap a Torroella y el baix Empordà, on sabia que no havia de trovarlos, entrant a Girona, am la bandera de la ciutat, el dia 26, y entornantsen a Barcelona el dia 5 de maig. on, segons carta dels concellers de aquella ciutat dirigida al Rei am data del 9, s'havien reunit la major part dels síndics enviats per les parroquies *del plà de Empurdà e los demes de les montanyes del vescomiat e del maresme promptes per fer quant los sera manat.*

Aquestes conferències no degueren donar resultats positius, puig els jurats de Girona escribien el dia 12 de juny a l'Infant N' Enric, dientli que s' estaven fent negociacions pera arribar a una fórmula d' arreglo amb els pagesos de remença però que no estaven gaire esperançats de que tinguessin un bon èxit; y ho corrobora també la sentida exposició que els concellers de Barcelona, enviaren al Rei el dia 27, manifestantli que havien sigut infructuoses les gestions practicades pera concordar als pagesos am llurs senyors, per haverhi intervingut *moltes gents de diversos caps e opinions*; que l' Infant y En Destorrent, durant llur estada a Girona, havien lograt menar les coses per bon camí, però que estant en això *sobrevingué mossen Margarit ab letres de vostra altesa*, y de resultes d' elles, tant per part dels uns com dels altres, tot lo que s' havia fet s' anà riu avall; y continuavà dient la Diputació: *els pagesos han presa superbia e follia, que de perduts e deserts ques tenian, tornen a lur primera temeritat, e començen a ffer de les primers ffollies congregantse, desafiant capellans e militars e altres gents fahent mals e dans per la terra.*

Mentrestant els remences continuaven fent de les seves a pesar de seguir les negociacions; puig, segons carta dels jurats de Girona a l'Infant N' Enric, de data del 6 de juliol, havien assaltat y près el castell de Hostoles, s' estaven preparant pera pendre el d' Anglès y haventsen anat cap el plà s' apoderaren del de Brunyola; y am data del 23 li escribien que els remences anaven agafant més braó, havent assaltat el castell de Calonge, y que per un altre costat se pro-

posaven introduir *molta gent stranya en aquesta terra*, segons ja li havien manifestat en cartes anteriors.

No 's descuidaven els remences, tot fent llur activa campanya, d'acudir als graons del trono a demanar justícia, enviant embaixadors a la Cort pera que els apoiessin, puig a darrers de dit any de 1485, y després de la tràgica mort de llur capdill En Pere Joan Sala, En Verntallat, junt amb En Bartomeu Sala de Montornés, el Jutje d'Olot y altres capdills, s'estaven preparant pera anar a Fraga a conferenciar amb el Rei. Prenent cartes en l'assumpte En Verntallat, tan reialista com era, sens dupte que aquet moviment mereixia, anc que indirectament l'aprobació dels reis, sobre tot de la Reina Isabel, que sempre s'havia mostrada propicia a les justes queixes dels remences. Si l'infant N' Edric hagués tingut instruccions categòriques del Rei En Ferràn pera perseguirlos, quan vingué a Girona, amb un exèrcit nombrós y ben disciplinat, no s'en hagués anat a l'Empordà, on la sublevació no presentava pas caràcters alarmants, y els hagués perseguit en la montanya que era allí on tenien llur força y llur prestigi. Lo que 's desprèn dels documents d'aquella època es que el Rei En Ferràn, davant de la toçneria dels senyors en cedir en part a les pretensions dels remences, fent impossible, am llurs exigències, tot propòsit de transacció, trevallava pera que aquets cedissin, en vista de que eren inútils tots els esforços pera dominar aquell alçament general, sostingut amb una enteresa y un sacrifici dignes de la justa causa que 's defensava. Pera dominarlo hagués

sigut precis acabar amb els remences, y això ni convenia al trono ni podia convenir als senyors, per més que aquèts estessin obcecats en sostenir un estat de coses que condemnaven a l'ensemps l'equitat y la justícia. Y aquesta era l'idea que predominava en l'ànim den Ferràn el Catòlic, quan am data del 16 escrivia als concellers de Barcelona lamentant en termes molt sentits el fracàs que havien tingut les negociacions, després de tants afanys y tants treballs, pera poder conciliar als pagesos am llurs senyors. Sobre aquet particular declarava que la seva immutable voluntat era la de que 's firmés sense perdre temps el susdit compromís, car sense ell no era possible acabar amb aquells desacords y tornar la pau y tranquil·litat al Primpcipat; y, per lo tant, encarregava als concellers que trevallessin amb el més gran interés pera que firmessin aquell document les dugues parts contendents. Y emprés, pera imposar la seva irresistible voluntat, els deia: *Certificant vos que si aquell se destorbaria, la que creure no podem, en tal cas, nos ajudarem y favorirem a la part que a la firma de aquell vindra be, contra lo que recusara aquell.* Ja no era pas possible una amenaça més categòrica contra els senyors; però aquets encara no 's donaven per vençuts.

D' aquets antecedents se desprèn palesament que el Rei en Ferràn volia de tots modos y a despit dels senyors, acabar am la guerra social que feia tants anys que ensangnantava la terra catalana.

Els remences continuaven llur campanya am més braó que mai, apoderantse En Verntallat del castell

d'Hostoles, si bé declarant que sempre el tindria per Sa Majestat. Desde el moment que va donar aquet pas es que estava segur d'obtenir la seva aprovació.

Els jurats gironins, davant de l'increment de l'insurrecció, iniciaren una convocatoria a les viles de Sant Feliu de Guixols, Palamós, Torroella, Figueres y Besalú, pera que enviessin delegats a fi de deliberar sobre la manera de retornar la pau y el repòs an aquesta comarca. El dia 28 escribien a l'Infant N' Enric participantli que després de la presa del castell de Calonge els remences s'havien apoderat del poble de Castell Fullit, però sense haver pogut penetrar dins la fortalesa.

Am data del primer d'agost els concellers de Barcelona varen tornar a escriure al Rei exposantli en termes molt sentits la deplorable situació en que aquí is trovaven les coses, lamentant primer de tot lo infructuós dels treballs practicats pera conseguir la formalisació del conveni amb els remences, de manera que res estava més lluny de la pau y el repòs d'aquet Principat, y en corroboració d'això li donaven compte de l'assalt y saqueig del castell de Calonge pels remences, que anaven lliurement d'aci d'allà per tot el territori, sense que ningú els fes ressistencia; y tornant sobre l'afer del compromís, manifestaven la conveniencia de que fos firmat, però no més per lo referent als *sis mals usos*, y que a l'efecte seria molt del cas enviar un misatger an En Verntallat, — *quis fa vuy cap dells e altres de remença*, pera significarli l'intenció del Rei,

respecte a la firma del expressat compromís sobre la base de que no més fossin abolides aquelles sis servituds. Com sigui que el Rei no contestés, el dia 20 varen tornarli a escriure, glosant els mateixos conceptes y càrregs contra els remences, y ell els va contestar el dia 26 dientlos que per l'arreglo del assumpte enviava en comissió al noble Don Iñigo de Mendoza, a qui esperava prestarien el degut apoi.

Els concellers barcelonins no 's cansaven d'escriure al Rei sobre lo mateix. Am data del 15 de setembre li deien que no havia pogut arribarse a una avinença, perquè les parts litigants varen empenyarse, cada una pel seu compte, en nomenar comissionats pera anar a la Cort. Els senyors residents a l'Empordà havien elegit a l'abad de Sant Pere de Galligans, al Baró de Calonge y an En Joan Sarriera, y els de Barcelona an En Jofre de Sentmenat y al bisbe de Vic; conformantse els pagesos am nomenar delegats y firmar el compromís del modo que Sa Majestat ordenés. De qui era la culpa, doncs, desde el moment que els mateixos senyors, per boca dels concellers, feien tant categòrica manifestació? En la carta continuaven càrregs contra els remences per llurs malifetes, dient que no's podia sortir de les portes de les poblacions sense exposarse a ser saquejats, com va succeir al veguer de Besalú, mossèn Quirce Moner, que trenta pagesos varen robarli una mula y tot lo que portava y per afegidura li produiren varies ferides, que l'Infant, pera apaibagarlos, els havia otorgat guiatje general, sense escepció de cap mena de crims; pe-

rò que ara surtíen am la pretensió de que els censos, tasques y tots els drets y servituds que avans pagaven, tot procedia dels sis mal usos, negantse a pagar cap prestació. Continuaven manifestant al Rei que estaven desesperançats de que els pagesos s'avinguessin a pactes de concòrdia, perquè la setmana anterior, En Lluís Margarit, al cap d'un grup de pagesos, s'havia presentat davant del Consell reial, presidit per l'Infant N' Enric, demanant l'otorgació de les coses següents, sense la qual, deien, llurs patrocïnats no podien anar a veure a Sa Majestat: que el guiatje expedit per l'Infant fos publicat a Barcelona; que 's fes el nomenament d'un porter reial pera anar a executar als pagesos que devien la quota que els havia sigut assenyalada en el repartiment fet pera l'envió d'una comissió a Sa Majestat; que fossin aixecades les censures eclesiàstiques fulminades contra els pagesos; que aquèts poguessin conservar en llur poder els castells d'Hostoles y Castellfullit y aplicar llurs rentes a la llur custodia y defensa; y, per últim, que a fi de que regnés la pau y el repòs en les montanyes se conferís an En Verntallat el càrreg de capità o comissari d'elles am facultats pera punir als malfactors.

Com era de creure, el Consell va refusar aquestes proposicions y no va rebre cap contestació del Rei, continuant la revolució social am més encarniçament que mai, principalment a la provincia de Barcelona, on prengueren a viva força la fortalesa de Castellbell, proper a Manresa, s'apoderaren del po-

ble de Monistrol y provaren infructuosament d'escalar el monestir de Montserrat.

Els jurats de Girona, am data del 30, també varen escriure al monarca, deplorant l'actual estat de coses, per culpa de l'Infant N' Enric, que havia donat guiatje als remences y havia conminat am greus penes als que 'ls maltractessin, sense que amb aquestes concessions y tot, haguessin cessat en llurs malifetes, puig havien près y saquejat el castell de Palau Sator, y escalat la vila d' Anglès, si bé tingueren que evacuarla per no haver pogut rendir la fortalesa; y que recentment s' havien apoderat del castell d'Empordà, havent ferit mortalment a mossèn Jaume Lluís Miquel, gendre del senyor del castell. En vista de l'apoi indirecte que rebien del monarca, llur bandera es passejada triomfanta per tot arreu, y potser la politica del Rei En Ferràn consistia en aburrir als senyors pera obligarlos a firmar el compromís a que 's mostraven tant refractaris. Que era aquet l'ànim del monarca ens ho corrobora la carta que, am data del 15 de novembre, va escriure als concellers de Barcelona, queixantse de que s' hagués tret la bandera de la ciutat pera perseguir als remences y especialment per lo que s' havia fet contra la capitulació celebrada per el seu representant don Iñigo amb alguns pagesos a St. Celoni, que ell havia trovada molt en raó per el principi del bon camí que tenia de seguirse pera aquietarlos y portarlos a firmar el compromís; y que d' haverse posat en obra lo contingut en dita capitulació, de cap modo haurien deixat de suscriurela y de deturarse en el camí

del desordre, inclinats com estaven cap al costat de la pau y el repòs ; però que la seva prematura manifestació de represiò havia sigut causa de que els pagesos haguessin tornat a llurs primers errors. El Rei acabava la carta, després de les seves aspres censures als concellers per llur modo de procedir, dientlos que també escribia a l' Infant que aprofités la primera oportunitat pera renuar les negociacions, esperant que l' apoiarien solícits, poguent estar segurs de que, si practicades aquestes gestions els pagesos continuaven negantse a firmar el compromís y romanguessin *en ses malignes obres, no pensen tingam la paciència tant adormida, ans sian certs que les ores hi manarem fer la provisio e castich ques pertany en manera que restará digna memoria.*

Els concellers, veient el poc resultat que treien de llur correspondencia directa amb el Rei, desde aquesta data la varen trametre als embaixadors que havien enviat a la Cort pera que li trametessin an ell y veure si d' aquet modo podien assolir més bon partit a favor de llurs pretensions. Am data del 24 de novembre els donaven compte de varies malifetes dels remences, y que D. Iñigo havia celebrat un aplec a la vila d' Ama am setcents pagesos, haventlos fet a saber que la voluntat del Rei era que fos firmat el compromís y que li desplauien molt els excessos comesos y que estaven cometent els remences. En Verntallat, *qui era capitá e maior de ells*, procurá since-rarse d'aquets càrregs, dient que aquells atropells *le desplauien molt e era content de fer lo que dit senyor Rei manare;* que la susdita conferencia havia donat resul-

tats contraproductes y que els pagesos continuaven fent de les seves; que els remences de la montanya havien promès a Don Iñigo, baix jurament, que entregarien tots els forts que tenien ocupats, com aixís ho feren respecte als castells de Brunyola, Viloví, Llagostera, Rocacorva y Castell d'Empordà, però que se negaven en rodó a entregar els d'Hostoles, Castellfullit y altres, resistintse, per altre part, a pagar cap mena de prestacions fins que el Rei hagués pronunciat sentència sobre l'esmentat compromís; que la majoria dels eclesiàstics y gentils homes de l'Empordà l'havien firmat, y que mentres se feien aquestes gestions, els remences havien atacat el castell de Vulpellac, havien saquejat la casa de mossèn Millars de Madremanya y sitiats la vila de Palafrugell, escalant també, però infructuosament, el castell de Foxà.

No paraven els remences en llur activa campanya en aquesta comarca, puig els jurats de Girona, am data del 23 de desembre, escribien que el dia avans aquells s'havien apoderat per escalament del castell de Monells, y am data del 26 escribien que en Goxat y els seus, sortint del castell de Llagostera, que s'en trovaven possessionats, havien prèts també el de Santa Pau. El dia 29, els concellers de Barcelona, tenint sens dubte coneixement, per conducte de dits jurats, de les correríes dels remences, escribien al Rei, queixantse altra vegada de les malifetes dels pagesos, participantli la presa del castell de Monells y la captura de mossèn Oms, baró de Santa Pau, que varen portarlo lligat cap al castell de Finestres pe

ra obligarlo a que els el entregués, com senyor que n'era, y del de Santa Pau.

Desitjant el Rei En Ferrán el Catòlic arreglar de una vegada la tant debatuda qüestió entre senyors y remences, que pertorbava renyidament la tranquil·tat del Príncepat, va anunciar an aquells la seva inquebrantable resolució d'acabar am tal estat de coses exigint una escriptura de compromís pera que uns y altres possessin en mans d'ell el llur plet. Els senyors se resistien, mes el Rei els va donar a entendre que en cas necessari faria ús de la seva inqüestionable prerrogativa d'expedir títuls de noblesa als remences, que, amb aquesta sola mida, haurien quedats exents de tota mena de tributs y, per consegüent, dels mals usos, convertintse en vassalls directes del Rei y deixant d'estar subjectes a la jurisdicció dels senyors. Davant d'aquesta menaça no tingueren més remei que depositar llur altanera actitud y sotmetres sense condicions al monarca, a qui varen otorgar poders, facultantlo com a àrbitre, els senyors a Barcelona el dia 28 d'octubre del any 1485, y els pagesos en el monestir de Santa Mariá d'Amer el dia 8 de novembre del mateix any.

En el monestir de Santa Maria de Guadalupe, el dia 21 d'abril de l'any següent, Ferrán el Catòlic va dictar la seva célebre sentència arbitral, acte de justícia, am justícia celebrat, segons N' Eduard Saavedra, y molt més gloriós pera aquells reis insignes que la presa de Granada o el descobriment d'Amèrica, y que representa el primer pas de l'emancipació dels pagesos de remença.

Procurarè m reduir a curtes proporcions la susdita sentència, que es un document llarguíssim. En primer lloc s' ocupaba dels sis *malos usos*, *remensa personal*, *intestia cugucia*, *exorquia*, *arcia* y *firma de spoli forçada*, dient que si bé els quatre primers estaven fundats en els usatjes de Barcelona o en les constitucions de Catalunya, y els darrers s' havien introduït per la costùm, haventse alguna vegada ordenat llur pago pels tribunals, com que llur quantia era excessiva y contenien una evident iniquitat pels molts y diversos abusos a que havien donat lloc, els abolia y extingia; però obligant als pagesos a pagar en compensació d' aquèlls, seixanta sous (vuit pésetes) en moneda barcelonesa, pera cada màs que tinguessin, y, mentres no 'ls paguessin, la pensió anyal d' aquet capital a raó del 5 per cent, entenent-se això pera els que estaven obligats als sis mals usos, puig si algú no 'ls devia, o no més en devia alguns, tampoc hauria de pagar res en substitució o sols hauria de pagar la part proporcional. Pel capítul sext va anular el dret y la facultat que els senyors pretenien tenir de maltractar als llauradors, els quals, en cas de contravenció, podrien acudir al Rei pera obtenir compliment de justícia en lo criminal y en lo civil. Pel capítul setè va declarar que els pagesos [tenien de prestar jurament y homenatge de propietat als senyors totes les vegades que aquèts volguessin, reconeguent tenir per ells els masos y cases am llus terres, honors y possessions, però sense obligació de *remensa personal* ni dels altres cinc *mals usos*, poguent no obstant, els *pagesos* y llurs deveni-

dors renunciar y desamparar dites propietats y anar-sen lliurement aon volguessin, am tots llurs mobles, menys el cup principal, però deguent pagar tot lo devengat fins al día de la marxa; que no devien entendre perjudicats els drets de foriscapiós, laudemis, tanteigs y demás del domini directe; que no poguessin els pagesos ser compelits a emprèstits ni donatius en favor dels senyors, y que si alguns presentessin al Rei, en qualsevulga temps, documents dels quals resultés que no venien obligats a dits jurament y homenatge se declararien tals documents en llur força y valor. Pel capítul nové se condemnava en absolut algunes pretensions dels senyors com la de pendre a les dones dels *pagesos* per dides forçoses y la de jaure amb elles, real o simbòlicament, el dia del matrimoni, aixís com se suprimia l'enigmàtica prestació dels *ous* *apellats de cugul* y la costúm d' alguns senyors de pendre, a la mort del pagès, la millor manta de la casa, impedit que se l' enterrés, mentres no li fos entregada. Ademés se prohibia als senyors que no fossin duenyos de castells o terres jurisdiccionals, que impedissin el dret dels *pagesos* a vendre lliurement blat, cibada, ví y altres coses de llur propietat. Pel capítul 10 s' abolien una llarga serie de prestacions, moltes d' elles estranyes com les denominades *polls de astor*, *pa de ca*, dret *apellat brocalella de caball*, y usos anomenats *cussura*, *enterca*, *alberga*, *menjar de balles*, *pernas de carn salada*, *aragas*, etz., etz.; y també s' abolien les feines en les terres del senyor si no eren capbreudes, o *essentho*, si els pagesos demostraven, dintre de cinc

anys, que havien sigut introduïdes am cautela y engany, o sense causa o títul, graciosament y per cortesia, a prec dels senyors. El capítul 11 declara que si el pagès alegava que algú *capbréu* havia sigut falsificat o redactat amb engany o malícia, podia recurrir al Rei, dintre del terme de cinc anys pera que fos rectificat degudament. El capítul 12 donava facultats als pagesos pera poguer vendre, cedir ó permutar llurs béns mobles a lliure voluntat y sense llicència expressa de llurs senyors, a excepció del cup principal de la masía o casa que habitaven. El capítul tretzè els privava de vendre o enagenar a persona estranya el mas o les terres contigües o aglevades am les quals el tinguessin establert; però poguent enagenar, sense llicència dels senyors, les terres que haguessin adquirit am llur trevall, anc que les haguessin posseïdes per trenta anys o més. El capítul catorzè declarava que 'ls pagesos quedaven exents de pagar censos de *castlanias*, *guaytas de Castells enderrocats* y inhabitables, encara que estessin capbreuats, a no ser que es tractés de termes jurisdiccionalis; donantlos també el terme de cinc anys pera reclamar contra aquest abús. El capítul quinze declarava als pagesos obligats a pagar íntegrament, sense pau de cap classe, els delmes, primicies, censos, tasques, quints, cuarts y altres drets reals que s' haguessin acostumat a pagar a causa dels masos, terres y possessions, a no ser que acreditessin davant del Rei, dintre de cinc anys y am documents autèntics, que no estaven obligats en justicia al pago del tot o part de dites coses. En els demás capítuls, que arriben fins el nom-

bre de 29, el Rei afirmava que molts pagesos, lo mateix avants que després de l' otorgació de l' escriptura de compromís, havien ocupat a la força castells y fortalises, invadit poblacions, causat morts, mutilacions, ferides, incendis d' iglesies y tot, ruines, robos y altres excessos que no podien quedar impunes; y en conseqüencia unia a la sentencia arbitral una llista nominal de les persones que s' havien distingit com a fautors principals d' aquells crims, condemnantlos a la pena de mort y confiscació de béns, am la salvetat de propietat y altres drets pertanyents als senyors sobre els masos, y reservantse també la facultat de conmutar aquelles penes per altres si a Sa Majestat per raons justes y atendibles, li semblés bé; indultant de pena personal als demés pagesos de remença que haguessin concorregut a la perpetració de tals delictes o donat per ell consell, favor o ajuda, conmutantelsa per la colectiva de 50.000 lliures barceloneses, que s' aplicarien al reial fisc y serien pagaderes en el terme de deu anys, a raó de 5.000 lliures cada any; va condemnarlos, además, a pagar per indemnissació dels danys causats als senyors altres 6.000 lliures en dos anys, a raó de 3.000 en cada un dels immediats, que 's depositarien en la Taula de la ciutat de Barcelona pera ser distribuïdes, a jui de Sa Majestat, entre els damnificats; va manar que fossin posats immediatament en llibertat, sense rescate que no fos ja satisfet y sense compliment de promesa de rescate que s' hagués concedit, els pagesos que estiguessin presos; va providenciar lo convenient pera que els jutjes eclesiàstics no prosseguissin processos

d' excomunió contra dits pagesos y aixequessin els que havien imposit; y va establir treva de cent y un anys entre els senyors, els pagesos y els auxiliadors d' aquèts, proibint que s' admetessin en judici ni fora d' ell, demandes civils ni criminals per raó dels fets passats, reservant a la Santa Sèu l' aprobació de la sentència en lo relatiu als pagesos de senyoriu eclesiàstic.

Tals foren, en resúm, les principals disposicions del laude arbitral pronunciat per En Ferràn el Catòlic, demostrant amb elles un profón coneixement de les qüestions en debat y un gran esperit de justícia, d' equitat y de previsió. Desde allavores els pagesos de remença ja no serien esclaus, com els anomenaven N' Ausías Marc y En Boades. Desde allavores formarien part, al costat dels ciutadans lliures, de la Nació Catalana, tant rica y tant esplendorosa; poguent cantar, després de tant llargues lluites y d' un calvari penosíssim, l' *hosanna!* de llur redempció y llur llibertat.

Aquet llibre fou acabat d'estampar
el dia 15 de Desembre de
MCMVIII a càr
Palé y C.ª, de
Palafrugell.

Fors

Agenda Libros con sus correspondientes
el día 15 de Diciembre de
MCMVIII de
1908 y 1909 de
Castrogonzalo.

